

Літаратура і Мастацтва

ВЫДАЕЦА
3 1932 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

№ 2 [2736]

Пятніца, 10 студзеня 1975 г.

Цана 8 кап.

Як і ўсе савецкія людзі, працоўныя Беларусі гора падытрымліваюць і адабраюць Зварот Цэнтральнага Камітэта КПСС да партыі, да савецкага народа.

Зрабіць пяты, вызначальны год дзевятай пяцігодкі годам ударнай працы абавязуюцца рабочыя і калгаснікі, вучоныя і настаўнікі, дзеячы культуры і мастацтва.

Два здымкі... Адзін з іх зроблены на Мінскім трактарным, дзе сотні рабочых працуюць ужо ў лік 1976 года.

Вось яны, перадавікі вытворчасці першага механічнага цэха, якія выканалі свае пяцігадовыя заданні, (злева направа)—слесар механа-зборачных работ В. Гуніч, шліфоўшчыца, партгрупорг участка І. Кандрашова, токар М. Парфененка, фрэзіроўшчыца, кавалер ордэна Кастрычніцкай рэвалюцыі В. Качан і слесар механа-зборачных работ М. Будай.

Другі здымак пераносіць нас на Брэсцкі дывановы камбінат. Сярод тых, хто стварае вясельку брэсцкіх дываноў, і лепшая ткачыха камуніст Вольга Іванаўна Кавальчук.

Фота А. НИКАЛАЕВА і В. ГЕРМАНА. (БЕЛТА).

Цэнтральны Камітэт КПСС звяртаецца да народнай інтэлігенцыі, да вас, інжынеры і тэхнікі, спецыялісты сельскай гаспадаркі, дзеячы навукі і культуры, работнікі асветы і аховы здароўя:

накіроўвайце намаганні на паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу; умацоўвайце сувязі навукі з вытворчасцю, хутчэй укараняйце ў практыку дасягненні навукі, тэхнікі і перадавога вопыту; дабівайцеся далейшага росквіту савецкай культуры, народнай асветы і аховы здароўя; сваёй творчасцю натхняйце людзей на новыя працоўныя подзвігі і здзяйсненні; будзьце і ў далейшым вернымі памочнікамі партыі ў выхаванні новага чалавека, нашай моладзі ў духу ідэалаў камунізму, савецкага патрыятызму, пралетарскага інтэрнацыяналізму.

...І НАПАЛАМ ВЫСОКАГА МАСТАЦТВА

У Звароце Цэнтральнага Камітэта КПСС да партыі, да савецкага народа, які мы зараз чытаем і перачытваем, ідзе размова аб нашай рабоце, аб якасных выніках, аб умові, аб высокім майстэрстве, а гэты значыць — аб пастаяннай вучобе, аб папаўненні ведаў, аб удасканалванні прафесіянальных навыкаў.

Прайшоў яшчэ адзін год нашых намаганняў, творчых задум. Як мы размеркавалі свой час, на што скарысталі хвіліны, гадзіны, месяцы нашага жыцця, якія вышынні ўзялі, чаму навучыліся самі і чаму навучылі іншых?

У Звароце ёсць словы непасрэдна накіраваныя і ў адрас творчых работнікаў. Словы лаканічныя і ёмістыя. Але іх нельга чытаць асобна ад усёй праграмы развіцця нашай краіны, якая завяршае сваю дзесяцігоднюю п'яцігодку. Развіццё мастацтва, культуры, працоўная доблесць, рост дабрабыту, навуковыя адкрыцці — усё тут узамезвязана, усё гэта наша рэчаіснасць, дзе мара робіцца явай.

Зварот Цэнтральнага Камітэта нашай партыі заклікае нас да патрабавальных адносін да сябе, да вынікаў нашай дзейнасці. Нам неабходна строга прааналізаваць пражыты год для таго, каб у год новы працаваць яшчэ лепш.

Усе ведаюць, што поспех любой справы залежыць ад таго, у якой ступені мы здольны агульныя, велічныя задачы зрабіць задачамі сваімі, асабістымі, у якой ступені мы ўскладаем на сябе адказнасць за справы ўсяго калектыву.

Нашаму Беларускаму Акадэмічнаму тэатру імя Янкі Купалы ў новым годзе ёсць над чым працаваць, ёсць што вывучаць, умацняць, паляпшаць.

Цяжка перабольшыць уздзеянне мастацтва на фарміраванне чалавечай асобы. Яно здольнае рабіць чуды, толькі ж гэтыя чуды здзяйснююцца тады, калі мастацтва вызначаецца багаццем зместу і формы, дасягаецца талентам, прафесіянальным майстэрствам. Творчым работнікам неабходна заўсёднае, глыбіннае пранікненне ў матэрыял, сапраўдныя веды, разуменне жыцця і працэсаў, што адбываюцца ў ім, і ў яшчэ большай ступені, як ніколі раней, неабходна высокая прафесіянальная ўзброенасць.

Наш сённяшні дзень больш складаны чым учарашні, а заўтрашні, чым сённяшні. Гэта неаспрэчна, гэта — закон жыцця. Нам, творчым байцам, нельга забываць, што ў мастацтве памылка і недакладнасць распазнаюцца не адразу, а вынік уздзеяння імгненны і дзейсны.

Нам давераны вельмі важны палігон — палігон душ чалавечых — і карыстацца зброяй на гэтым палігоне патрэбна палімайстэрску, віртуозна, з высокім веданнем сваёй справы. Купалаўцы гэта добра разумеюць.

Зінаіда БРАВАРСКАЯ,
народная артыстка БССР.

СЛУЖЫЦЬ НАРОДУ

Нядаўна з групай пісьменнікаў розных рэспублік я пабываў на Лукомльскай электрастанцыі. Мы хадзілі па ўчастках гэтай гіганцкай новабудовы, гутарылі з работчымі, інжынерамі. І сэрца поўнілася гонарам за нашу рэспубліку. Тут, у некалькіх кілометрах ад вярхоўняга магутнага турбіны адной з самых вялікіх электрастанцый у краіне. Помніцца, як у свой час мы ганарыліся Дзяткаўскай, а наш Лукомль цяпер дае энергію ў тры разы больш.

Кажуць, што мова лічбаў сухая. Ды толькі, відаць, не пра ўсякія лічбы так можна сказаць. Я чытаю ў газеце, напрыклад, што за мінулы год у рэспубліцы пабудавана 4,3 мільёны квадратных метраў жылля, і ўяўленне адразу малое шчаслівыя твары навасёлаў.

Так, уся наша Савецкая краіна, наша Беларусь сёння ў росквіце сваіх сіл. Куды б ты ні завітаў. — на Палессе ці ў Прыпяцкім краі, на слаўную Брэстчыну ці на зямлю, дзе коціць свае воды сімы Дняпро, — усюды прыкметы нашага імклівага часу. Ідуць эшалоны з беларускімі станкамі, беларускім лаўсам, гудуць на дарогах і палатках беларускія аўтамабілі і трактары.

А хіба калі раней на нашых землях вырошчваліся такія ўраджай? 6 мільёнаў

800 тысяч тон збожжжа далі летась нашы хлебаробы.

Я шмат езджу па рэспубліцы. І ў якім бы далёкім ад сталіцы кутку не пабываў, усюды бачу новыя школы, бібліятэкі, клубы. Так, народ наш стаў пісьменны, культурны. Ён многа чытае, у яго неадольная прага да мастацтва.

Нас, пісьменнікаў, гэта натхняе на новыя творы, героямі якіх будуць нашы сучаснікі — будаўнікі новага грамадства.

Яшчэ і яшчэ раз перачытваю Зварот ЦК КПСС да партыі, да савецкага народа, асабліва тое месца, дзе работнікі культуры, мастацтва, літаратуры заклікаюцца быць вернымі памочнікамі партыі ў выхаванні новага чалавека, нашай моладзі ў духу ідэалаў камунізму, савецкага патрыятызму, пралетарскага інтэрнацыяналізму.

Нядаўна сям'я лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі БССР у галіне літаратуры і мастацтва папоўнілася новымі слаўнымі імёнамі. Сапраўды, невычэрпная крыніца таленту ў нашага народа.

Партыя заклікае нас, мастакоў слова, з яшчэ большым напалам, большым творчым патхненнем служыць народу, народу-пераможцу. Для нас — гэта праграма дзеянняў.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

НА МАСТАЦКІХ ПАЛОТНАХ — СУЧАСНІК

на ўсе надзённыя падзеі, дапамагаць партыі сваімі творамі выхоўваць чалавека камуністычнага грамадства.

Наша сацыялістычная Радзіма ўступіла ў новы, 1975 год — завяршальны год дзесяцігоддзя. Мінулі чатыры гады стваральнай працы, пазначанай гераізмам савецкіх людзей, вялікімі поспехамі ва ўсіх галінах нашага жыцця.

Але, як адзначана ў Звароце Цэнтральнага Камітэта КПСС да партыі, да савецкага народа, уперадзе новыя грандыёзныя і канкрэтныя задачы, і вельмі важна, каб яны вырашаліся своечасова, добрасумленна, з веданнем справы. Трэба імкнуцца да таго, каб кожны працаваў старанна, творча, працягваючы высокую патрабавальнасць да сябе і сваіх таварышаў.

На якую б мастацкую выстаўку вы ні трапілі, вашу ўвагу абавязкова прыцягнуць шматлікія творы, прысвечаныя нашаму сучасніку, яго руплівай, самаадданай працы ў імя росквіту савецкай Радзімы.

Няма для нас задачы больш пачэснай, больш адказнай, чым адлюстраванне нашай савецкай рэчаіснасці. Высокая ідэянасць, мэтанакіраванасць, патрыятызм — вось тыя галоўныя прыкметы, якія ляжаць у аснове творчасці савецкіх мастакоў.

Мастакі імкнуцца быць у гучныя жыцця, адклікацца

Гэтыя патрабаванні мы ўспрымаем як кіраўніцтва да дзеяння, і прыкладзём усе намаганні, каб быць дастойнымі даверу і клопатаў партыі да нас, дзеячы культуры, літаратуры і мастацтва.

Цяпер ідзе падрыхтоўка да двух вялікіх рэспубліканскіх выставак: «30 гадоў Перамогі над гітлераўскай Германіяй» і «Слава працы». Яны будуць папярэднічаць адпаведным усесаюзным выстаўкам і стануць свосааблівай справаздачай мастакоў.

М. ДАНЦЫГ,
намеснік старшын праўлення Саюза мастакоў БССР, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

ХТО ЛЕПШ НА ПІША РЭЦЭНЗІЮ

У сувязі з 30-годдзем Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне ЦК ЛКСМБ, Міністэрства культуры БССР, Міністэрства асветы БССР і Беларускае тэатральнае аб'яднанне з мэтай ідэіна-мастацкага выхавання школьнікаў і прапаганды лепшых дасягненняў шматнацыянальнага савецкага тэатра абвясцілі Рэспубліканскі конкурс на лепшую тэатральную рэцэнзію сярод вучняў старэйшых класаў сярэдніх школ. Конкурс выявіць здольных да крытычнай дзейнасці маладых аматараў сцэнічнага мастацтва.

Удзельнікі будуць пісаць рэцэнзіі на пастаноўкі п'ес савецкіх пісьменнікаў, якія цяпер ідуць на сцэнах драматычных, музычных і народных тэатраў рэспублікі. Аўтары будуць разглядаць змест і трактоўку спектакляў пра гераізм і мужнасць патрыятаў сацыялістычнай рэалізму, пра барацьбу за мір, пра подзвігі сучаснікаў у працы, пра непарушную брацкую дружбу паміж народамі, пра маральнае выхаванне маладога чалавека нашых дзён. У рэцэнзіі павінен быць аналіз вартасцей і недахопаў у рабоце рэжысуры і акцэраў, мастацкага і музычнага афармлення.

Ад школы на наступны тур конкурсу пасьпелаюцца 3—5 рэцэнзіі вучняў. Раёны пасылаюць на абласны агляд 10—15 работ. На заключны, IV тур, кожная вобласць накіроўвае 10 лепшых работ.

Сярод узнагарод пераможцам — паездка ў Маскву на спектаклі вядучых тэатраў сталіцы і ў музей; публікацыя ў піянерскім лагер «Зубронка»; тэатральныя бібліятэкі з аўтаграфамі аўтараў кніг.

Ацэнку работ і адбор лепшых сярод іх робяць адпаведныя журы. Рэспубліканскае журы ўзначальвае доктар мастацтвазнаўства, член-карэспандэнт АН БССР У. Іаф'яд; у складзе яго — народны артыст БССР М. Яроменна, кандыдаты мастацтвазнаўства Т. Гаробчыца, М. Каладзіцкі і А. Лавовіч, музыказнаўцы С. Нісневіч і Т. Шчарбакова, прадстаўнікі Міністэрства культуры БССР А. Саннікаў і Л. Пятроўская, доктар мастацтвазнаўства А. Сабалеўскі, намеснік старшын праўлення БТА Р. Мачулін, ад ЦК ЛКСМБ Н. Паўлін.

Вынікі будуць падведзены ў маі г. г.

ВІНШУЕМ 3 УЗНАГОРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці тэатральнага мастацтва і падрыхтоўцы творчых кадраў і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР Аляксандра Аляксандравіча Даброціна Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР народны артыст рэспублікі Сямён Вульфавіч Дрэчын узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР за заслугі ў развіцці беларускага савецкага харэаграфічнага мастацтва і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння.

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка Зуба Валынціна Андрэвіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

За заслугі ў развіцці беларускай савецкай літаратуры і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР узнагародзіў пісьменніка Савіцкага Аляксандра Ануфрыевіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Вялікім аўтарытэтам сярод хлебаробаў калгаса «Перамога» Гомельскага раёна карыстаецца механік майстэрня гаспадаркі камуніст Уладзімір Канстанцінавіч Папкоў.

За выдатныя поспехі ў сацыялістычным спарбніцтве ён узнагароджаны Ленінскім юбілейным медалём і знакам «Перадавік сельскай гаспадаркі», а жыхары вёскі Краснае, аднавіскаю-

цы Уладзіміра Канстанцінавіча, абралі яго дэпутатам сельскага Савета.

Уладзімір Канстанцінавіч любіць музыку і гэтую любоў прывівае сыну Косцю.

На здымку — Уладзімір Канстанцінавіч Папкоў з сынам Косцю ў час адпачынку.

Фота 1 тэлет М. ХУДАЛЕЕВА.

У ЦЭНТРАЛЬНЫМ КАМІТЭЦЕ КПСС

ЦК КПСС прыняў пастанову «Аб 70-годдзі рэвалюцыі 1905—1907 гадоў у Расіі». У пастанове адзначаецца, што ў студзені 1975 года спаўняецца 70 гадоў з часу пачатку рэвалюцыі 1905—1907 гадоў у Расіі, у якой пралетарыят, шырокія слаі сялянскіх мас пад кіраўніцтвам ленинскай партыі са зброяй у руках выступілі супраць самадзяржаўя, сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту.

Гэта была першая народная рэвалюцыя эпохі імперыялізму. Яна паказала, што пачаўся новы перыяд сусветнай гісторыі, перыяд палітычных узрушэнняў і рэвалюцыйных бітваў. Рэвалюцыя 1905—1907 гадоў хоць і пацярпела паражэнне, нанесла магутны ўдар па самадзяржаўю, панаванню памешчыкаў і капіталістаў, упісала яркую старонку ў гісторыю класавай барацьбы. «Без «генеральнай рэпетыцыі» 1905 года, — падкрэсліваў У. І. Ленін, — перамога Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 года была б немагчымай».

Рэвалюцыя 1905—1907 гадоў была падрыхтавана ўсім ходам сацыяльна-эканамічнага і палітычнага развіцця краіны. Пасля амены прыгоннага права ў Расіі хуткімі тэмпамі рос капіталізм, фарміраваўся і развіваўся рабочы клас, умацоўвалася яго класавая самасвядомасць. У той жа час Расія заставалася краінай з моцнымі феадальна-прыгонніцкімі перажыткамі. Царскае самадзяржаўе, якое выражала інтарэсы памешчыкаў і было цесна звязана з буйным манапалістычным капіталам, скоўвала развіццё прадукцыйных сіл краіны, тармазіла грамадскі прагрэс. Невыноснымі былі ўмовы жыцця рабочых і сялян.

Да пачатку XX стагоддзя Расія стала вузлавым пунктам супярэчнасцей усёй сістэмы імперыялізму, яе найбольш слабым звяном. Сюды перамясціўся цэнтр сусветнага рэвалюцыйнага руху. Сусветны эканамічны крызіс 1900—1903 гг., які захапіў і царскую Расію, а таксама руска-японская вайна паказалі гніласць царызму, абвастрылі да крайняй мяжы супярэчнасці паміж пануючымі класамі і шырокімі масамі рабочых і сялян. Усё гэта садзейнічала хуткаму нарастанню рэвалюцыйнага крызісу.

Рэвалюцыя 1905—1907 гадоў — першая ў гісторыі буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя, у якой пралетарыят выступіў самастойнай палітычнай сілай, правадыром прыгнечаных мас, што змагаліся за сацыяльнае вызваленне. Увасабленнем яго кіруючай ролі была большавіцкая партыя на чале з У. І. Лениным. Яна была адзінай партыяй, якая мела дакладную, навукова абгрунтаваную праграму дзеянняў. Ленинская партыя высока ўзняла рэвалюцыйны сцяг, рашуча адстаяла марксізм у барацьбе супраць рэвізіянізму, творча развівала марксісцкае вучэнне, з'ядноўваючы яго ў ходзе рэвалюцыі з масавым пралетарскім і дэмакратычным рухам.

У гады рэвалюцыі ярка праявілася роля У. І. Ленина як найвялікшага тэарэтыка марксізму і правадыра рабочых. Ленін абгрунтаваў ідэю гегемоніі пралетарыяту ў народнай рэвалюцыі, паказаў, што чым шырэйшы і глыбейшы рэвалюцыйны рух мас, тым больш узрастаюць роля і значэнне пралетарскай партыі, яе ідэя-палітычнай і арганізатарскай дзейнасці. У разгар рэвалюцыі, вясной 1905 года, III з'езд партыі на аснове ленинскіх ідэй выпрацаваў большавіцкую стратэгію і тактыку рэвалюцыйнай барацьбы рабочага класа, усіх рабочых.

Выдатным укладам у скарбніцу марксізму з'явілася ленинская тэорыя перарастання буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў рэвалюцыю сацыялістычную. Заснаваная

на навуковым аналізе новай гістарычнай эпохі, расстаноўкі класавых сіл, яна праклала адзіна правільны шлях рэвалюцыйнай практыцы. Жыццё поўнаасцю пацвердзіла правільнасць узятага ленинскай партыяй палітычнага курсу і паказала негрунтоўнасць, банкруцтва апартуністычнай тактыкі траціністаў, меншавікоў і іншых дробнабуржуазных партый.

Рабочы клас з найвялікшай упартасцю вёў рашучую барацьбу за поўнае ажыццяўленне большавіцкай праграмы-мінімум — заваяванне дэмакратычнай рэспублікі, уварожэнне 8-гадзіннага рабочага дня, правядзенне канфіскацыі памешчыцкіх зямель.

Непахісную стойкасць, гатоўнасць ісці на ахвяры ў імя свабоды, сацыяльнай справядлівасці і прагрэсу праявіў рабочы клас у барацьбе з царскім самадзяржаўем. Нягаснучым прыкладам яго мужнасці і гераізму з'яўляюцца Усерасійская кастрычніцкая палітычная стачка, класавыя бітвы ў Пецярбургу і іншых гарадах, у цэнтры і на ўскраінах Расіі. Вяршыняй рэвалюцыі, як падкрэсліваў Ленін, з'явілася снежаньскае ўзброенае паўстанне ў Маскве. Рабочы клас вынес на сваіх плячах асноўны цяжар барацьбы ў рэвалюцыі 1905—1907 гадоў. Сваімі рашучымі дзеяннямі, беззапаветным гераізмам і самаадданасцю пралетарыят Расіі ўзнімаў шырокія масы рабочых на барацьбу супраць самадзяржаўя, памешчыкаў і буржуазіі.

У ходзе рэвалюцыі пад уздзеяннем масавых стачак і ўзброеных баёў пралетарыят разгарнуў шырокі сялянскі рух. Упершыню ў гісторыі пачаў складацца саюз рабочага класа і сялянства. Разам з рускім пралетарыятам і сялянствам барацьбу супраць царызму і эксплуатацыйнага класаў вялі рабочыя і сяляне Украіны, Беларусі, Прыбалтыкі, Закаўказзя, Сярэдняй Азіі і іншых нацыянальных раёнаў Расіі. Ажыццяўлячы кіраўніцтва рэвалюцыйнай барацьбой, партыя зыходзіла з ленинскага ўказання аб тым, што звергнуць царскую манархію ў стане толькі пралетарыят, які выдзе за сабой рабочыя масы ўсіх нацый і народнасцей краіны. Узмацнілася рэвалюцыйнае хваляванне ў арміі і флоте, якія з'яўляліся апорай самадзяржаўя. Увесь свет даведаўся аб выдатным подзвігу матросаў бранносаца «Пацёмкін», які перайшлі на бок рэвалюцыі.

У ходзе рэвалюцыі, у выніку творчасці рабочага класа, народных мас узніклі небывалыя ў гісторыі палітычныя арганізацыі — Саветы рабочых дэпутатаў, а следам за імі — Саветы сялянскіх і саўдзвіжнікаў дэпутатаў. Яны былі створаны ў Іванаво-Вазнясенску, Пецярбургу, Маскве, Растове, Саратаве, Баку, Кіеве, Екацярынаславе, Севастопалі, Кастрэме, Чыце, Краснарску, Іркуцку, Смаленску, у многіх іншых гарадах і пасёлках для кіраўніцтва стачачнай барацьбой і ўзброеным паўстаннем. Саветы, паводле вызначэння Ленина, з'яўляліся арганізмамі рэвалюцыйнай улады, рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пралетарыяту і сялянства. Геній Ленина прарозліва ўбачыў у іх праваобраз Савецкай улады, дзяржаўную форму дыктатуры пралетарыяту. Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя, гістарычны вопыт СССР цалкам і поўнаасцю пацвердзілі жыццёвую сілу ленинскага вучэння аб Саветах, якія з'яўляюцца самымі масавымі арганізмамі сапраўды народнай улады, выражэннем сапраўднай дэмакратыі.

Першая рэвалюцыя ў Расіі мела вялікае міжнароднае значэнне. Яна аказала велізарнае ўздзеянне на рост рэвалюцыйных выступленняў рабочых і сялян у многіх краінах свету, выклікала магутны ўздым

нацыянальна-вызваленчага руху прыгнечаных народаў каланіяльнага Усходу. Усё гэта расхіствала сусветную сістэму капіталізму, набліжала яе агульны крызіс.

Савецкія людзі высока ўшаноўваюць слаўны подзвіг герояў рэвалюцыі. Гісторыя першай народнай рэвалюцыі ў Расіі — невычарпальная крыніца творчага натхнення, школа палітычнай барацьбы для новых пакаленняў рэвалюцыйных барацьбітоў. У наш час, калі міжнародны рабочы клас завяўвае кіруючую ролю ў шырокім і магутным агульнадэмакратычным антыімперыялістычным руху, гістарычны вопыт першай рускай рэвалюцыі, ленинскія ідэі аб гегемоніі пралетарыяту ў рэвалюцыйнай барацьбе рабочых мас набываюць асаблівую актуальнасць.

Глыбокае абагульненне і майстэрскае выкарыстанне большавікамі набытага вопыту палітычнага кіраўніцтва масамі, непрымірмая барацьба супраць апартунізму і рэвізіянізму, за адзінства рабочага класа і яго гегемонію ў вызваленчым руху, за саюз пралетарыяту з шырокімі слаямі рабочых аблегчылі і паскорылі звяржэнне царызму ў лютым 1917 года і пераможны штурм эксплуатацыйнага ладу ў дні Вялікага Кастрычніка.

Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя адкрыла новую эпоху ў гісторыі чалавецтва — эпоху пераходу да сацыялізму. Будаўніцтва сацыялізму ў СССР азнаменавалася выдатнымі перамогамі, якія пераўтварылі аблічча нашай Радзімы, умацавалі яе магутнасць, узялі да вяршынь эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу.

Важнейшым вынікам пераўтваральнай дзейнасці партыі, гераічнай працы савецкага народа з'явілася стварэнне развітага сацыялістычнага грамадства. Ажыццяўляючы цяпер пад кіраўніцтвам партыі гістарычны рашэнні XXIV з'езда КПСС, рабочыя і сяляне краіны дабіваюцца новых поспехаў на ўсіх участках камуністычнага будаўніцтва. Узрасце эканамічная магутнасць нашай дзяржавы, на аснове росту эфектыўнасці вытворчасці, паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу пільхільна павышаецца дабрабыт і культура савецкага народа, умацоўваецца ідэя-палітычнае адзінства савецкага грамадства.

Найвялікшай заваёвай і дасягненнем міжнароднага рабочага класа, усіх рэвалюцыйных сіл з'яўляецца ўтварэнне і паспяховае развіццё сусветнай сістэмы сацыялізму. Пастаянна паглыбляецца ўсебаковае супрацоўніцтва краін сацыялістычнай сям'і. Памнажаючы слаўныя рэвалюцыйныя традыцыі, КПСС разам з іншымі марксісцка-ленинскімі партыямі ўносіць выдатны ўклад у агульную барацьбу народаў супраць імперыялізму, за згуртаванне ўсіх атрадаў сусветнага камуністычнага, рабочага і нацыянальна-вызваленчага руху, за перамогу справы міру, дэмакратыі і сацыялізму.

Надаючы важнае значэнне юбілею рэвалюцыі 1905—1907 гадоў, ЦК КПСС паставіў адзначыць 70-годдзе першай рэвалюцыі ў Расіі як значнае сацыяльнае і гісторыі ленинскай партыі і нашай краіны, у гісторыі сусветнага рэвалюцыйнага руху.

ЦК Кампартыі саюзных рэспублік, крайкомам, абкомам партыі, Галоўнаму палітычнаму ўпраўленню Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту, палітупраўленням пагранічных і ўнутраных войск даручана накіраваць работу па правядзенню юбілею на паспяховае ажыццяўленне задач, пастаўленых XXIV з'ездам КПСС, снежаньскім (1974 г.) Пленумам ЦК КПСС, за дагэмінавае выкананне заданняў 1975 года — завяршальнага года дзевятай пяцігодні.

У НАШЫХ ЛІТОЎСКИХ СЯБРОЎ

РАЗМОВА ПРА ПУБЛІЦЫСТЫКУ

ПРЭМ'ЕРА ФІЛЬМА

У Саюзе пісьменнікаў ЛССР адбылася тэарэтычна-практычная канферэнцыя, прысвечаная праблемам літоўскай савецкай мастацкай публіцыстыкі. Яе сумесна з кафедрай журналістыкі Вільнюскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя В. Каспукаса арганізавала камісія нарысістаў і публіцыстаў Саюза пісьменнікаў.

Пісьменнікі і журналісты абмеркавалі асаблівасці мастацкай публіцыстыкі, яе жанры і праблемы.

Прэм'ера новага літоўскага мастацкага фільма «Раскалатае неба» адбылася ў Саюзе кінематографістаў ЛССР. Экранізацыя рамана В. Бубніса «Пад летнім небам» здзейсніў рэжысёр М. Гедрыс. Ён разам з Р. Гудайцісам аўтар сцэнарыя. Аператар фільма — Я. Тамашавічус, мастак — А. Нічус.

У час абмеркавання фільма было адзначана, што гэта поспех літоўскага кінематографа ў паказе жыцця працаўнікоў вёскі.

МАСТАНАМ — ПРЭМІІ

На пасяджэнні сакратарыята праўлення Саюза мастакоў Літвы прадстаўнікі Міністэрства ўнутраных спраў ЛССР уручылі групе мастакоў прэмію за ўдзел у рэспубліканскай выстаўцы, прысвечанай міліцыі, і актыўную шэфскую работу.

Прэміі Міністэрства ўнутраных спраў Літоўскай ССР уручылі Э. Жаўберысу (графіка), І. Бернатасу (скульптура), Б. Шліжысу (жывапіс), К. Абрамавічусу (акварэль). Каштоўнымі падарункамі за шэфскую работу адзначаны мастакі П. Гудайціс, С. Юсеніс і А. Кібрансас.

ВЫСТАЎКА У ПАНЯВЕЖЫСЕ
Важнай падзеяй у культурным жыцці горада Панявежыса з'яўляецца рэспубліканская вы-

стаўка работ маладых мастакоў, якая адкрылася ў гарадскім Палацы выставак. 130 аўтараў выставілі каля 300 сваіх твораў. Увагу наведвальнікаў прыцягваюць работы скульптараў В. Вільджунайтэ, С. Кузмы, жывапісца А. Шальцяніса, графіка А. Жвілюса і іншых.

ДЛЯ АДПАЧЫНКУ ПРАЦОЎНЫХ

Рашэннем Савета Міністраў Літоўскай ССР ствараецца нацыянальны парк рэспублікі плошчай больш як 30 тысяч гектараў. Большая частка парку — 22 тысячы гектараў — размешчана на тэрыторыі Ігналінскага раёна.

Пачалося праектаванне будаўнічых аб'ектаў.
ПРЫСВЕЧЕНА ВЕСЦЫ
«Навукова-тэхнічны прагрэс у

сельскай гаспадарцы» — такі дэвіз IV Усеагульнага фестывалю сельскагаспадарчых фільмаў, які адбыўся ў Маскве, на ВДНГ СССР.

Літоўская кінастудыя прадставіла на фестываль дзве работы — «У літоўскай вёсцы» і «З хутароў — у пасёлкі». Яны расказваюць пра тое, як змяніліся побыт і культура на вёсцы, як сціраецца роўніца паміж горадамі і вёскай.

«НОВЫЕ КНИГИ»

З першага студзеня 1975 года бюлетэн «Новыя кнігі» стаў органам Дзяржаўнага выдання і Таварыства аматараў кнігі Літоўскай ССР. Яго аб'ём павялічыўся да трох друкаваных аркушаў, адзін аркуш — каляровы. Гэта дасць магчымасць шырока знаёміць чытачоў з ілюстрацыямі новых кніг.

ГАВОРАЦЬ ЛАЎРЭАТЫ

Анатоля АНКЕЙЧЫК: «НАТХНЯЕ, КЛІЧА»

Анатоля Анкейчык

Лев Гумілеўскі

Андрэй Засліцкі

Віталій Чацверыкоў

Іван Новікаў

Іван Чыгрынаў

Сёння нашу сталіцу нельга ўявіць без помніка Я. Купалу, які заўсёды, і ў горы і ў радасці, быў з народам і жыў для яго.

— Прысуджэнне Дзяржаўнай прэміі БССР за помнік Я. Купалу—падзея, радасная не толькі для мяне і маіх таварышаў-скульптараў Льва Гумілеўскага і Андрэя Засліцкага. Гэта перш за ўсё высокая ацэнка калектыву беларускіх мастакоў, архітэктараў, інжынераў, рабочых, якія дапамагалі нам парадамі, заўвагамі, добрымі пажаданнямі ў працэсе праектавання і будаўніцтва помніка. Усім, хто ўдзельнічаў у стварэнні комплексу, прыемна ўсведамляць, што работа знайшла водгук і ў высокапатрабавальнага глядача, — сказаў карэспандэнт нашага штотыднёвіка скульптар, народны мастак БССР Анатоля Анкейчык. — Мне бясконца радасць, што помнік, наша праца, так высокая ацэнены пар-

тыяй і ўрадам. Але на змену радасці прыходзіць пачуццё навішанай адказнасці, запытанне да самога сябе: а ці змагу я падаць так высокую апраўдваць давер'е народа?

Анатоля Аляксандравіч, як майстар манументальнай пластыкі, натхнёна гаворыць аб грамадскім абавязку мастакаманументаліста ў нашы дні.

— Мне думаецца, абавязак яго — ствараць творы, якія аб'ядноўваюць думкі, пачуцці і волю народа ў будаўніцтве новага свету. Некалі паэт сказаў, што ён народны слуга. Гэтыя словы можна ў поўнай меры аднесці і да нас, мастакоў. Справа гонару кожнага жывапісца, скульптара, графіка, архітэктара — зрабіць сваю творчасць патрэбнай людзям.

Заканчваючы гутарку, мы папрасілі Анатоля Аляксандравіча падаць творчымі планами на 1975 год.

— Надшоўшы год, — сказаў ён, — адзначаны для савецкага народа, для ўсіх прагрэсіўных людзей планеты, вялікай датай—30-годдзем Перамогі над фашызмам. Таму, натуральна, мой зварот—да тэмы Вялікай Айчыннай.

Мару аб многім, а што будзе зроблена — час пакажа. Цяпер заканчваю станковую кампазіцыю да рэспубліканскай выстаўкі, прысвечанай 30-годдзю нашай Перамогі. Другая задача—вельмі адказная—удзел у адкрытым рэспубліканскім конкурсе, аб'яўленым Міністэрствам культуры БССР, на эскізы праект мемарыяльнага комплексу Партызанскай славы ў гонар гераічнай барацьбы беларускага народа ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны.

— Што б вы хацелі перадаць чытачам «ЛіМа»?

— Ад свайго імя і імя аўтараў помніка Купалу, маіх таварышаў, скульптараў Л. Гумілеўскага, А. Засліцкага, лаўрэатаў Ленінскай прэміі архітэктараў Ю. Градава і Л. Левіна, хачу перадаць усім чытачам самыя сардэчныя пажаданні ў 1975 годзе, новых працоўных здзяйсненняў. Жадаем усім моцнага здароўя, вялікай творчай радасці.

Віталій ЧАЦВЕРЫКОЎ: «УЗНАГАРОДА АБАВЯЗВАЕ»

Цэнтральны Камітэт КП Беларусі і Савет Міністраў Беларускай ССР прысудзілі, як вядома, Дзяржаўную прэмію БССР 1974 года ў галіне кінематаграфіі групе стваральнікаў тэлевізійнага фільма «Руіны страляюць...» — рэжысёру В. Чацверыкоў, аўтарам сцэнарыя І. Новікаву і І. Чыгрынаву, галоўнаму аператару Б. Аліферу, мастаку У. Белавусаву, акцёру І. Ледагору.

Наш карэспандэнт гутарыў з рэжысёрам-пастаноўшчыкам гэтай шматсерыйнай стужкі, заслужаным дзеячам мастацтваў БССР Віталіем Чацверыковым, які, у прыватнасці, сказаў:

— 1974 год быў для мяне вельмі напружаным і разам з тым радасным. Як вядома, у майскія дні на блакітным экране дэманстравалася тэлевізійная знапея «Руіны страляюць...». Мы, творчы калектыв, моцна хваліліся. Бо патрабавальны глядач—найважнейшы судоў.

Было прыемна даведацца, што наша шматгадовая праца знайшла дарогу да яго сэрца; экранны расказ пра подзвігі мінскіх падпольшчыкаў у гады Вялікай Айчыннай вайны зацікавіў малых і старых. Грамадскасць прыняла карціну. Гэта для аўтараў і выканаўцаў самае галоўнае.

Другой падзеяй, цяпер ужо старога года, было тое, што мною ў садружнасці з вялікім калектывам аператараў, акцёраў, тыпажыстаў, мастакоў, сцэнарыстаў была пастаноўлена кінаапапел «Полымя». Яна прысвечана адной з буйнейшых баявых аперацый на тэрыторыі Беларусі, калі партызанскія злучэнні ў цесным узаемадзеянні з рэгулярнымі часткамі Савецкай Арміі знішчалі ворага, вызвалілі родную Беларусь.

Я горача дзякую Цэнтральнаму Камітэту Кампартыі Беларусі і Ураду рэспублікі за прысуджэнне мне і маім таварышам на працы Дзяржаўнай прэміі БССР. Усе мы расцэньваем гэту ўзнагароду як своеасаблівы аванс, за які будзем адпачаць тым, што пастараемся і далей ствараць фільмы, дастойныя высокай ацэнкі.

У маіх творчых планах на 1975 год—праца над карцінай пра беларускае Палессе.

У кінематаграфіста, як і кожнага мастака, няма больш пачэснага абавязку, чым адказваць сваёй творчасцю на хвалюючы падзеі сучаснасці, дапамагаць партыі і народу паспяхова вырашаць задачы на далейшаму росквіту нашай Радзімы.

...Фільм закончаны. Для нас, стваральнікаў, гэта на сутнасці, пройдзены шлях. З аднымі аператарамі, сцэнарыстамі, акцёрамі, мастакамі, мы будзем працаваць і далей, другія пяройдуць да працы над іншымі карцінамі.

Наталля КОНАНАВА, Мікалай КЕРНОГА, Аляксандр САФРОНЕНКА:

«КНІГУ ПАДКАЗАЛА ЖЫЦЦЁ!»

— Прэмія ў галіне журналістыкі носіць імя Панцелямона Лепаўскага, публіцыста Ленінскай школы. Тым больш прыемна, што на гэты раз яе атрымалі вы, журналісты адной са старэйшай рэспубліканскай газеты «Советской Белоруссии»...

— Калі рыхтавалася гэтая кніга, мы сапраўды ўсе працавалі ў «Советской Белоруссии». А цяпер Мікалай Кернога—карэспандэнт «Социалистической индустрии» на Беларусі, Наталля Аляксандраўна—адзін са старэйшых работнікаў рэдакцыі, дваццаць гадоў аддала яна журналісцкай рабоце, цяпер—загадчык аддзела эканомікі прамысловасці.

— Значыць, праца ў газеце і падказала змест будучай кнігі пра рабочы клас рэспублікі?

— Супрацоўнікі нашага аддзела цесна звязаны з сённяшнім жыццём прамысловых прадпрыемстваў рэспублікі, бываюць на заводах, фабрыках, сустракаюцца з інжынерна-тэхнічнымі работнікамі і, вядома, з самімі рабочымі, тымі, хто стварае матэрыяльныя багаці. Што кідаецца ў першую чаргу ў вочы, дык гэта істотнае адозненне цяперашняга рабочага ад таго, які працаваў на нашых прадпрыемствах некалькі гадоў назад.

Асноўную ролю ў матэрыяльнай вытворчасці выконвае не фізічная праца рабочага, а яго здольнасць рашаць складаныя тэхнічныя задачы, умець шукаць і знаходзіць аптымальныя вары-

янты вядзення працэсу, умець кіраваць ім. Вядома, нам прыемна было расказаваць пра такіх людзей. Першыя нарысы і з'явіліся на старонках «Советской Белоруссии».

Вопыт напісання такіх твораў ужо быў у «Комсомольской правде». Але журналісты гэтай газеты звычайна раскавалі пра чалавека пэўнай прафесіі. Мы ж вырашылі напісаць сацыяльны партрэт сучаснага савецкага рабочага. І зразумелі, што цяжка ў асобным нарысе паказаць усю шматграннасць яго характару. Таму імкнуліся ў кожным герой падкрэсліваць нейкую адну рысу, якая характэрна для савецкага рабочага наогул.

— Калі ласка, раскажыце аб гэтым на канкрэтных прыкладах...

— Адзін з нарысаў кнігі называецца «Розум і рукі». Герой яго—Барыс Стрыгельскі—працэе наладчыкам механічнага цэха трактарнага завода. Кіраванне ліній вядзецца аўтаматычна і адзін чалавек абслугоўвае шэсць станкоў. Гэта сёння. А вось што было дзесяць гадоў назад. Замест ліній стаялі дзевяць станкоў і кожны рабочы ў змену да двухсот разоў уручную падймаў і апускаў адліўкі.

З гэтага відаць, як паступова знікае розніца паміж фізічнай і разумовай працай. Дарэчы, Стрыгельскі без адрыву ад вытворчасці закончыў інстытут. Чалавек гэты ўсебакова развіты,

— Але асабістых назіранняў, мабыць, было недастаткова для стварэння сацыяльнага партрэта рабочага?

— Безумоўна. Мы чыталі мастацкія творы пра рабочы клас. У бібліятэках знаёмліліся з кнігамі саміх перадавікоў прамысловай вытворчасці, і, вядома, глядзелі архіўныя матэрыялы. Гэта дало магчымасць на канкрэтных прыкладах параўнаць рабочага сённяшняга і ўчарашняга.

— У вашай кнізе шмат герояў і працуюць яны на розных прадпрыемствах, нават у розных гарадах. Чым вы кіраваліся пры адборы кандыдатаў?

— Мы не імкнуліся расказаць пра тых, пра каго ўжо напісана шмат. Герой наш—радавы, але перадавы (і гэта хочацца падкрэсліць!) працаўнік. А ў характары яго добра відаць рысы, якія сёння вылучаюць савецкага рабочага.

— Пытанне апошняе, традыцыйнае...

— Хоць кніга наша называецца «Рабочы: сацыяльны партрэт», мы лічым, што ў меру сваіх магчымасцей узнавілі толькі некаторыя штрыхі з яго партрэта. Тэму гэтую прадоўжым у наступных нарысах, якія будуць змяшчацца на старонках «Советской Белоруссии». Хацелася б, каб за напісанне сацыяльнага партрэта нашага сучасніка наогул—не толькі рабочага—уздыліся і іншыя журналісты. Тэма гэтая ўдзячная і патрабуе агульных намаганняў.

Барыс Аліфер

Уладзімір Белавусаў

Ігар Ледагору

Наталля Конанова

Мікалай Кернога

Аляксандр Сафроненка

СКЛАДАНЫ жыццёвы шлях у Мікалая Іванавіча Аляксеева. Складаны і вялікі, у ім злілося шмат пунціян. Салдат царскай арміі, ён з радасцю ўспрыняў вестку аб перамозе Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, стаў чырвонаармейцам. Потым была грамадзянская вайна і мірныя армейскія будні, калі маццела, сталела маладая савецкая рэспубліка, а з ёй расло і майстэрства воінаў, якія заклікалі былі абараняць яе граніцы.

Фронты Вялікай Айчыннай вайны для М. Аляксеева прынеслі шмат суровых выпрабаванняў. І пазней ён, генерал-маёр, вырашыў аб практычным і перажытым расказаць чытачам. Не ў кнігах мемуарнага плана, хоць і тут ён можа раскрыць шматлікія аркія старонкі з гісторыі Савецкай Арміі, а ў творах мастацкіх, у якіх ёсць магчымасць перайсці да абгульненняў.

У М. Аляксеева-пісьменніка ёсць некалькі кніг, але раман «Выпрабаванне», што з'явіўся некалькі гадоў назад у Ваенным выдавецтве Міністэрства абароны СССР, у творчасці аўтара займае асаблівае месца.

Перш-наперш таму, што ў ім пісьменнік звярнуўся да самага цяжкага перыяду ў гісторыі Вялікай Айчыннай вайны — першых яе месяцаў. На прыкладзе сямі палкоўніка Жалызнова ён раскрыў характары савецкіх людзей, якія ў самых цяжкіх абставінах жылі лёсам Радзімы.

М. Аляксееў «Па закліку сэрца». Раман. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1974.

мыслілі па-дзяржаўнаму, забываючы пра асабістае. Далейшы лёс Якава Жалызнова не мог не зацікавіць, гэтаксама, як і жыццё ягонай сям'і, баявых таварышаў. Ужо тады бачылася, што раман «Выпрабаванне» пры пэўнай самастойнасці навінен стаць састаўной часткай твора больш буйнога, маштабнага.

Праўда, пісьменнік не адразу ўзяўся за яго напісанне. Былі іншыя творчыя задумкі (некалькі гадоў назад з'явілася яго апавесць пра мірныя будні савецкіх пагранічнікаў), ды і шмат часу забірала праца над зборам фактычнага матэрыялу. Ужо ў «Выпрабаванні» адчуваецца дакладнасць дакументальнага фонду. М. Аляксееў канкрэтна называе месца дзеяння: пагранічны Брэст, Слуцк, Мінск, Полацк. У творы дзейнічаюць і рэальныя людзі, канкрэтныя падраздзяленні.

Новы раман «Па закліку сэрца» з'яўляецца лагічным працягам папярэдняга. Палкоўнік Жалызноў (хутка яму прысвоілі званне генерала) і яго баявыя саратнікі ідуць далей нялёгімі ваеннымі дарогамі. Гадзі 1942—1943... Рэжэска-Вяземская і Смаленская баявыя аперацыі. Да перамогі яшчэ доўгія месяцы, гады.

Старонкі новага твора М. Аляксеева і прасякнуты гэтай вялікай праўдай вайны. Аўтар дае ацэнку падзеям, узаўважвае абстаноўку на фронце. Дзеянне адбываецца на пярэднім краі дывізіі Жалызнова, пераносіцца ў Стаўку Галоўнакамандуючага, у варажыя тылы, у штабы гітлераўскіх часцей. Та-

кая сюжэтная мабільнасць, безумоўна, патрабавала ад пісьменніка правільнай растапоўкі акцэнтаў, умения пераадолець перанасыленне твора персанажамі.

Прыемна, што М. Аляксееву гэта ўдалося зрабіць. Раман «Па закліку сэрца», як і «Выпрабаванне», лакалічны, не абцяжараны пачотнымі эпізодамі. Аўтар паставіў перад сабой задачу паказаць сапраўды ўсенародны характар барацьбы з ворагам, ён

ПРАЎДА, СУРОВАЯ ПРАЎДА

скіроўвае ўвагу на раскрыццё псіхалагічнай матывіроўкі ўчынкаў герояў, паказу іхняга жадання ў любых абставінах, нават самых цяжкіх, складаных сітуацыях заставацца верным воінскаму абавязку, Радзіме.

Па мастацкаму пранікненню ў характары асабліва вабяць вобразы дзяцей Жалызнова — Веры і Юры. Вядома, іх лёс — гэта толькі асобныя сюжэтныя лініі ў рамане. Няўмоўная вайна раскідала па розных кутках краіны членаў сям'і афіцэра. Доўгі час аб лёсе іх мала ведае і сам генерал. І зусім не можа здагадацца, што тая радзімка, якая перадае ў штаб дывізіі яму, «Гіганту», аперацыйныя звесткі, і ёсць яго дачка — Вера.

Пісьменнік добра ведае ваенны побыт. Шматгадовы вопыт ваеннага дапамагаема маштабна паказаць размах баявых аперацый савецкіх войскаў, асабліва дывізіі Жалызнова, якая ў канцы рамана «Выпрабаванне» рыхтуецца да прарыву калыца варажэга акружэння. І, вядома, раскрываюцца баявыя якасці тых, хто ўзначальвае салдат — камандзіра Жалызнова і камісара Хватава. Аператыўнасць у дзеяннях, цвёрдая ацэнка абстаноўкі на фронце, умела пастаўленая разведка — усё гэта садзейнічае таму, што калыца акружэння было паспяхова прарвана, а планы фашыстаў паралізаваць дзейнасць савецкіх войскаў сарваліся.

Логіка вайны... Яна заўсёды суровая і бяспитасная, і паўстае са старонак твораў М. Аляксеева, калі ён расказвае пра будні яе і калі паказвае яе «працаўніка».

Менавіта «працаўніка», бо разведчыкі Вера, Аня, Васіль, Міхал Макаравіч (аўтар нават не заўсёды называе прозвішчы іх, таму што з-за канспірацыі яны дзейнічалі пад рознымі імёнамі) здольны на большае, чым на звычайнае выкананне загадаў. Яны ж жывуць любоўю да Радзімы і ў імя гэтай любові ідуць на самыя цяжкія выпрабаванні.

Вядома, раман «Па закліку сэрца», як і кожны твор падобнага жанру, шматлікаваты. Таму, калі М. Аляксееў пераходзіць на стыль ваеннага рапартажу: «...дывізія сумесна з танкавай брыгадай сумесна ўдар на стыку палкоў 352-й пяхотнай дывізіі, прарвала фронт і, вядучы,

які і яе суседзі, упарты бой, марудна рухалася на карманнаўскім напрамку», гэта цалкам апраўдана.

Горш, калі пісьменнік ідзе па лёгкаму шляху, уводзячы ў раман сюжэтныя хады, якія да асноўнага дзеяння маюць другараднае дачыненне, больш таго, з'яўляюцца ў творы неабавязковымі. Так сталася і з вобразамі здраднікаў Кудзеліна і Яроміна. Вельмі ж знаёмыя яны чытачу і западта хутка выкрываюцца.

Некаторыя крытыкі ў рэцэнзіях на раман «Выпрабаванне» ўказвалі, што ў ім абрываецца сюжэтная лінія, звязаная з вобразам Страпількіна. Заўвагі былі слушнымі. Чакалася, што ў новым творы М. Аляксееў надасць гэтаму чалавеку больш увагі. На жаль, гэтага не атрымалася. Тое, што Страпількін выратаў Вера, псіхалагічна не матывіравана. Гэта не лагічнае сведчанне тых зрухаў, што адбываюцца ў душы гэтага чалавека, а жаданне аўтара. І не больш.

Хацелася б, каб пісьменнік уважлівей ставіўся і да мовы персанажаў. Часам яна то залішне афіцыйная, то нейкая сухаватая, «салдацкая».

...Набліжаецца трыццацігоддзе нашай вялікай Перамогі над ворагам.

Менавіта таму ў наш мірны час асабліва ўзрастае цікавасць да твораў пра Вялікую Айчынную вайну. Нам патрэбна праўда пра вялікі подзвіг вялікага народа. І кожная новая кніжка пра вайну — яшчэ адна старонка ў справу ўзнаўлення ў памяці нашчадкаў змагання з фашызмам.

Ігар ВІШНЕУСКИ.

Г Э Т А Е ТРАПЯТКОЕ ЦЯПЛО

Неяк «сваім крокам», са сваёй тэмай увайшоў у беларускую літаратуру малады пісьменнік Генрых Далідовіч. Яго першая кніжка «Дажыжы над вёскай», пра якую ў «Ліме» псаў крытык Уладзімір Юрэвіч, з цікавасцю сустрача чытачамі. Як бы працягам гэтага прыемнага знаёмства з'яўляецца нізка апавяданняў, што змешчана ў дванаццатай кніжцы «Польмя» за мінулы год, пад даволі рамантычнай назвай «Цяпло на першацвёт».

Гэтую нізку пісьменнік назваў трыпціхам.

Пачынаецца яна з апавядання «Каўнер з заморскага зверка». Сумны і горкі ўспамін аб гаротным пасляваенным дзяцінстве, аб тым, як хутка сталелі і станавіліся на свой працоўны шлях дзеці.

У іншым ключы апавядання «Крычаты». І тут пра дзяцей. Але гэта ўжо — пра іх духоўнае сталенне, пра тое, з чым яны ідуць у жыццё. І калі Мішка «бандзіога» лічыць, што «добраўнік» быць пельга, бо заганыюць, дык Стась і Камця жывуць толькі імкненнямі рабіць добрае людзям. І ад таго сэрцы іх добрыя, і самім жыць на свеце лягчэй і радасней...

Самым лірычным і ўзнісеным з'яўляецца апошняе апавяданне трыпціха — «Касцюм». Аб будучыні, аб сваім шляху ў жыцці думае герой, ідуць з маці ў мястэчка купляць першы ў сваім жыцці касцюм...

...Часам здаецца, што аўтар малое вобраз не словамі, а фарбамі, яркімі, сакавітымі, выразнымі — настолькі тонка перадаецца словамі не

ПРАПАНАУЕ

ПОЛЬМЯ

толькі стан героя, але і нюансы яго духоўных зрухаў. Вось як апісвае ён, напрыклад, працу кавалі: «Твар яго чырвоны і чорны ад гарачыні і вугалю: на поце, што выступіў буйнымі кроплямі на лбе, блішчыць польмя; бацька аблізвае сухія губы ды выцірае рукавом з Ілба пот, накручвае доўгімі абцугамі жалеза, горне на яго вугаль, пасля блэз чырвоны вугалёк і прыкурвае...»

Колькі ўжо мы читалі аб працы кавалі ў іншых пісьменнікаў, а тут свой, непаўторны і запамінальны малюнак!

Увогуле для Г. Далідовіча характэрна дакладнае, ёмістае слова. Ён прыцягвае агульны малюнак партрэта таго кавалі, дадаючы незвычайныя штрыхі, якія акрэсліваюць вобраз, як бы напаўняюць яго пэўным зместам: «Я ўжо думаю: ён будзе паварочваць у агні жалеза, пасыпаць яго жоўцеўнікым пясочкам да тае пары, пакуль яно не стане белым, не застругнець уверх іспрамі, — тады бацька выхапіць белы кавалак, кіне яго на кавадла, — і яны хопіцца з дзедам Васілем біць малатам. Б'юць яны моцна, з усея сілы, ляцяць па баках толькі гарачыя пырскі. Я закрываю рукавом твар — каб не апаліла».

Радуе стараннасць у адборы дакладнага слова, выразная пластычнасць мовы пісьменніка. Гэтае яго «...пакуль яно не стане белым, не застругнець уверх іспрамі» — бачым як жывы малюнак.

Цяпло ад сустрэчы з вёскай, роднай зямлёй сагравае твае думкі і пачуцці, калі знаёмішся з трыпціхам Г. Далідовіча. Гэта лірычная споведзь нашага сучасніка, яго роздум над жыццём.

І. ПАУЛЮКОУСКИ.

Аповесць гэтая ўжо з першых старонак прыкоўвае ўвагу. Ёсць тут і вяртанне ў маленства, у той бесклапотны, непаўторны свет, у якім некалі жыў кожны з нас. Аднак праходзіць час, людзі мяняюцца. Герой І. Навуменкі Антаніна і Яўген таксама сёння зусім іншыя, чым у дзяцінстве. Але далёкае, практычнае не забываецца. Яно жыве ў памяці і прыходзіць у сны. Учарашні Жэнька... Здаецца, гэта было нядаўна. Хлапчук пасвіў кароў, шукаў пакручаныя карньчыкі і рабіў з іх саўсцёлкі. Падыходзіла да яго дзяўчынка, сзідзілася побач і прасіла знайсці і злавіць сіною птушку. З ёй жа звязана ўсё таямнічае, рамантычнае, яна — сімвал шчасця.

Прайшлі гады. Антаніна, скончыўшы ўніверсітэт, працуе ў навукова-даследчым інстытуце. Яўген адслужыў у Арміі, вучыўся на вяртанні аддзяленні матэматычнага факультэта, пазней перавёўся на завочнае. Каб быць бліжэй да родных сцежак, жыць у Кавальцах, якія палюбіў на ўсё жыццё і ў якія часта да бацькоў наведваецца Антаніна. Минулася бесклапотнае маленства з яго думамі і марамі. Якія ж яны сёння, учарашнія хлопчык і дзяўчынка?

І. Навуменка ўзімае маральна-этычныя праблемы вяртання зямлі бацькоў, адказнасці чалавека за кожны практычны дзень. Чаму ж так атрымалася, што Антаніна беспаваротна прарвала са сваёй колішняй прыязнасцю да Кавальцаў, здраділа самаму светламу: «Слухай, Жэнька... Ты гаворыш каторы раз. Нічога я не помню. Бацьку перакідавалі з месца

ШТО АДБЫЛОСЯ У КАВАЛЬЦАХ?

на месца. Я пазабывалася нават, дзе жыла». Яўген вырашыў павезці дзяўчыну ў тым мясціны, дзе сіння птушка прыляцелі іхнія дзіцячыя гады. Але сустрэчы ў Кавальцах не адбылося. Антаніна, якая раней глядзела на свет адкрытымі вачамі, поўнымі даверу, удзячнасці, страціла найлепшыя якасці душы, пачала ставіцца да жыцця па-стажывецку. Патрабаванне павышанай увагі да сваёй асобы і абмяжавасць да іншых — норма яе паводзін. Дарэмна Яўген імкнецца «адграць душу» каханай, напаміні пра святасць для чалавека яго сцежак і паплавоў. Перад ім — манекен. Халодны, безцены ўзрушанасці, спагады.

Няма ранейшай Антаніны, якая прасіла: «Ты мне прыносі блакітныя кветкі... Я іх больш за другія люблю. У мяне ёсць гарлачык, я налью ў яго вады і кветкі будуць расці ў мяне заўсёды». Ды і кветкі без зямлі могуць завянуць. Ім патрэбна карэнне. Гэтаксама здараецца і з чалавекам, калі ён парывае сувязь з роднай зямлёй.

Яўген — прамая супрацьлегласць Антаніне. Моцна звязаны малады сельскі настаўнік з роднай зямлёй. Аўтар падкрэслівае павышаную грамадскую актыўнасць героя, як меру яго маральнай патрэбнасці. І справа, вядома, не толькі ў тым, што ён выпускае «баявыя лісткі» на жывёлагадоўчай ферме, хоць і гэта важна. Актыўнасць героя — іншага, больш шырокага плана. Яўген Раманавіч мысліць катэгорыямі сучаснымі, яго турбуе тое, што засмечваюць лес, абмялілі раку.

Адказнасць перад часам, перад самім сабой — вось той крытэры, якім кіруецца мала-

ды настаўнік у сваім паўсядзённым жыцці. Абураны безгаспадарчасцю мясцовых кіраўнікоў, ён спрабуе ўзняць грамадскасць на барацьбу за захаванне прыроды, піша ў рэдакцыю.

Раўнадушша Яўген не можа дараваць нават добра знаёмаму, таварышу. Ёсць у аповесці такая сцэна. Хлопец дакарае інжынера гаспадаркі, паколькі той даў загад пракапаць канал, у выніку ўзровень вады ў рэчцы панізіўся.

«Іван амаль не слухае: «Некалі было валэндацца. Ды і не мае гэта дзела, Гезары з дырэктарам».

Як бачым, І. Навуменка не абмяжоўваецца паказам узаемаадносін Антаніны і Яўгена. Ён ставіць складаны маральна-этычныя, псіхалагічныя і сацыяльныя праблемы, працягваючы размову аб давер'і і павазе да чалавека, стваральніка духоўных і матэрыяльных каштоўнасцей.

Аповесць «Развітанне ў Кавальцах» — твор, які выклікае глыбокі роздум. У вёсцы не толькі назаўсёды развіталіся колішнія сябры Антаніна і Яўген. Адбылося штосьці большае, чым разрыў паміж імі. Асноўныя прычыны яго глыбей асабістых узаемаадносін. У кожнага з герояў свой погляд на жыццё, свае маральна-этычныя крытэрыі ў ацэнцы паўсядзённых з'яў. З аднаго боку — душэўная пустата Антаніны, з другога — моцная, валявая натура Яўгена. Знака роўнасці тут не паставіш.

А. ІСАЧАНКА,
кандыдат гістарычных навукаў.
Б. ЗУБКОУСКИ,
інспектар Пухавіцкага раёна.
Мар'іна Горка.

ПАДНЯЎШЫСЯ ад жытняга клініка да ям, Жаваранка адразу ўбачыў Венеру, што ўсё роўна першы раз: шэрую здалёку, вялікую і пустую, як парожняе ластаўчына гняздо.

Ён пастаяў ля ям. У вёсцы было ціха. Недзе аж у тым канцы ў некага з коміна ішоў дым — сцяліўся па стразе. Ад ям добра была відаць дарога на загуменні — ішла з фермы ля пунь аж у канец вёскі да лесу. Дарога была пустая, бялела толькі ля яе вялікае каменне, адно ля аднаго, як накідае, — перш, здаецца, гэтулькі не было.

Сонца зайшло ў канцы вёскі, як раз проці дарогі — там яно заходзіла ўсягды летам, свецячы дома ў акно ад двара і рассыпаючы па сцяне

Іван ПТАШНИКАЎ,

ля печы дробненькія малінавыя палоскі: святліла праз паркан ад вуліцы. Там, дзе яно зайшло, над лесам зазеленелася неба вузкай гарбатай паласой — пагухала зара. Дзьмуў з зямлі дробненькі вецер, пахла гарам — недзе блізка гарэў торф — і сухім пылам. Пыл падумаўся дарогай і яго гнала ветрам па дзядзінцы на ферму. Дарога ад пяску была белая; белы пясак быў відаць і ў вёсцы на вуліцы, ля платоў у старога Багуна.

«Не на дабро, калі зайшло сонца і астаўся вецер...» — падумаў Жаваранка.

Ад гарахага дня стаяла яшчэ сухая духата; ад пылу не было чым дыхаць, на зубах скрыпеў пясак.

Калі Жаваранка зноў крануўся ісці, здрыганулася ўперадзе белая ад пяску вуліца — і вуліца пустая, нікога не відаць, — падумаў ён, — закраталіся, як жывыя, за платамі шэрыя хаты і доўгія, задзёртыя ўгары асверы, пабліжэлі, пабольшаўшы, старыя цёмныя ліпы ў Галіны Аляксандравай над хатай — адны на ўвесь той канец вёскі. Задрывалі ў сярэдзіне: колькі разоў за сваё не такое і кароткае жыццё ён варочаўся з дарогі ў вёску, ночы-апоўначы, і ні разу вёска не здавалася такой пустой і ціхай — што вымерла.

Ён ішоў і чуў, як грукала пад нагамі зямля. Кончыўся соснік, які заходзіў ад бульбяных ям на поле за дарогу і хаваў з вахай гэты канец вёскі, і Жаваранка аж здрыгануўся: не было відаць тофеляў. У тым канцы раслі дзве ліпы ў Галіны Аляксандравай, з аднаго і з другога боку хаты; у гэтым — тофелі, аж чатыры, у яго, у Жаваранкі, у гародчыку ад вуліцы — у кожным кутку. Старыя, не абхапіць рукамі, з тоўстай пачарнелай нізку на намлях карой, па якой высыпаў ужо дробненькі жоўты мох, як грыбок; высокія, вышэй за ліпы ў Галіны Аляксандравай, з разгалістымі кунатымі вярхамі, якія крталіся і шапацелі лісьцем над хатай, здавалася, аж пад небам...

Ён задзёр вышэй над вачмі брыль — лоб пад пальцамі быў халодны і мокры ад поту, — але не бачыў ні тофеляў, ні хаты ля іх — не чарнела, як усягды, паказваючыся над хлевам ад вуліцы, старая саламяная страха з высокім комінам... Ідуць, ён падаўся ўвесь наперад, каб пабегчы... Раптам блізка — над ракой ля Пагурка — загудзелі самалёты. Ён спыніўся на міг, кінуўшы вачыма на Пагурка. Самалёты былі над выганчыкам, ішлі па тры ўрад, клінам, як робяць усягды ўвосень, адлятаючы, журавы; за тройкай тройка, тады яшчэ адна за адной — па баках. За апошнімі тройкамі быў прагал — сіне-чорнае неба, тады самалёты зноў пачыналі ісці, ішлі шырэй, займаючы неба аж сюды да ракі, да Венеры, і за выганчыкам да могілак. Самалёты гудзелі роўным густым ядраным гулам, глушачы ўсё жывое на зямлі. Ад яго закладала вушы і траслася пад нагамі дарога. Ішлі бамбардзіроўшчыкі — не злічыць. Засцілаючы неба, яны

плылі за ракой у бок Найдорфа, на захад. Каля бамбардзіроўшчыкаў круціліся знішчальнікі, па два, па тры ў зьяне, насіліся, як шалёныя, што ўсё роўна стрыжы над зямлёй перад дажджом: абганялі роўны строй бамбардзіроўшчыкаў, вырываліся далёка наперад, туды, дзе зайшло сонца, варочаліся назад — ляцелі блізка, над самай Венерай, нылі прарэліва, аж звінела ў вушы, — заляталі пад Пагурка, падымаліся вышэй над бамбардзіроўшчыкамі, і зноў пёрліся наперад, на Жары.

Жаваранка глядзеў на самалёты і думаў, што няма хаты: згарэла... што самалёты на гэтым вярхоўнім небе, чорныя, як галавешкі...

З дзядзінца ад фермы ён згледзеў край тофеля, што рос ад вуліцы; то-

лым пластом, як зямля, забаранаваная граблямі вясной на градах. І печы не было; там, дзе яна стаяла, ляжаў высокі груд цэгла — абрыўся і комін, і зверху чалеснік...

Пераступіўшы з нагі на нагу, Жаваранка ўзяўся рукамі за вароты, зверху за абчэсаную лату. Згледзеў адразу, што і пальцы, і далоні чорныя ад вуголля: вароты абгарэлі з двара. Абгарэла ўгары перакладзіна — абчэсаная сасновая дыля, шуло, да якога былі прывязаны скручаным дротам вароты; латы зверху аж уніз, нават пачарнела пята з жалезнай бліскучай — выцёрлася — рэхай на канцы, на якой яны круціліся, стоячы на калодачцы; агонь перакінуўся на тын і абгарэла другое шуло, пачарнеў нават зверху, узяўшыся ву-

лачкі рудога вуголля: пырснулі пад ногі. Аднёшы іх — не хацелі, асеўшы, круціцца на пяце, цягнуліся па зямлі, — аж да частаколу пад тофель, Жаваранка з падбегам пайшоў па сцежцы, чуючы, як трукца пад нагамі паўцагелкі. Рассыпаныя, пачарнелыя ад сажы, яны валяліся на сцежцы і на траве пад частаколам. Сярод двара ля асвера ён стаў, азіраючыся. Усюды было пуста і ціха; ля студні і ля паркану парасла высокая дробная лебядка, пажаўцела на цвёрдым месцы без вады; пад лебядой у падарожніку валяліся гілзы ад нямецкай вінтоўкі і кароценькія акуркі ад дыгарэт. Акуркаў было, што насыпана; яны тырчалі з травы і на сцежцы, і ля варот, і на вуліцы, — папрыліпалі да зямлі, пажаўцелі — выгаралі на сонцы.

Жаваранка як прырос на двары, толькі вочы бегалі: на пажарышчы, па тыне ад вуліцы, па хлеве, па абгарэлым дрывотніку, па паркане ля студні — шукалі, каб зачапіцца за што жывое. Пасля ён згледзеў на абгарэлым вочапе — вочап, відаць, быў зачэплены за паркан і абгарэў разам з ім — вядро. Вядро калыхалася на жалезным шырокім круку, заткнутае над перавеслам затычкай, ціхенька, з боку на бок, над самым зрубам над студняй і было мокрым. На дне на вядры вісела вялікая, з арах, чыстая кропля вады. Жоўты жвір ля студні, ля зруба быў гладкі — прытоптаный...

Збынуўся пад нагамі двор; спод з пляча аўтамат і павіс на ланці...

— Кланя... — клікнуў Жаваранка ціха, не верачы таму, што згледзеў. Бег да хлева, да дзвярэй, і думаў, што дома нехта жывы, бо дастаў са студні ваду...

Дзверы ў хлеў — влікія, праз іх уязджалі з возам, збітыя з тоўстых дошак — былі прычынены, як усунуць галаву; закінуўшы аўтамат за спіну, ён тузануў іх рукамі — дзверы аселі на зямлю, як і вароты — і, упёршыся, адапхнуў іх да палавыні...

Кланю ён убачыў адразу: сядзела скраёчку ля шула на памосце, спускаўшы на чырвоны падмецены ад патрухі гліняны ток босыя ногі. Як абцягвала, відаць, рукамі спадніцу, хаваючыся ад камароў, так і заснула: спіць, учапніўшыся за падол і скорчыўшыся ў тры пагібелі. Уткнула нос у калені — схавала твар; на галаве ў яе была знач пад завязанай туга ля шыі белай у чырвоныя кваты хусткай каса, закручаная ў куклу. На плечы, на накутку, была накінута

цёмная пняквокая хустка з доўгімі прэзліямі.

Спапаразку ён аж зжахнуўся; горача зрабілася ў грудзях...

— Ты што? — зляцела ў яго з языка. — Кланя...

Кланя маўчала, дыхала толькі, сапучы, сабе ў калені; на плячах у яе падымалася пняквокая хустка і разам з ёй камары. Камары абляцелі ёй плечы, галаву, наліплі на калені, на голыя рукі, на ступні... Ногі Кланя накрыва была леташнім сенам; разгоенае яно ляжала цяпер далёка ад ног, ля самых дзвярэй. Ён пачуў, што ў хлеве несціхана звіняць камары, падумаў, што іх цэлая хмара — не дыхнуць: наліплі адразу яму на лоб, на шчокі...

Ён стаў, глядзеў на Кланю, і ў яго мякчела на душы; толькі ногі яшчэ држэлі ў ланях і недзе глыба-

«НАЙДОРФ» РАЗДЗЕЛ 3 АПОВЕСЦІ

«Найдорф» — мая новая аповесць.

Апошняя ноч фашысцкай бланкы і першыя пасляваенныя дні. Яшчэ курацца папалішчы спаленых фашыстамі хат, яшчэ чуваць недалёка на захадзе фронт, а ўжо азваляся мірным скрыпам варот і ціхім людскім голасам партызанскага вёска.

Вярнуліся з лесу людзі. Але нялёгка пакінуць аўтамат і ўзяцца за плуг, калі яшчэ па запаленых і парэтых снарадамі дарогах паўзуць на захад, выходзячы з акружэння, рэгулярныя нямецкія часці і эсэсаўскія банды.

Героі аповесці — партызаны, людзі мужныя, самаахвярныя. Іх я добра помню з тых цяжкіх ваенных гадоў.

Аўтар.

фель быў жоўты, як увосень. З-за хлева, дзе ўсягды была відаць чорная страха ад хаты, зелянеў чысты выганчык за ракой і над ім віселі самалёты — усё яшчэ ішлі на захад, на Найдорф.

З дзядзінца ў вуліцы ён пайшоў з падбегам, чуючы, як спаўзае і спаўзае з пляча на руку ад хады аўтамат — ён папраўляў яго, закідаючы за плечы і бег...

Ногі лезлі ў пясак, як у снег, — пяску наганяла ў вуліцы з гары ад ям вясной у паводку і летам у дажджы, — млелі і падсякаліся.

Протці свайго хлева спыніўся, апёрся рукой на плот: згледзеў уперадзе стары высокі куст бэзу, які рос у гародчыку — бэз завяў, лёг на частакол; лісце здалёку было белае, як у ніцай лазы.

Перайшоўшы па пяску вуліцы, ён ступаў сцежкай ля хлева. Запахла старым перасохлым сенам і гарам...

Закруціла пад нагамі ад ветру пясак; сцэбанула дробнай калочай жарствой па твары; з двара з-за хлева дыхнула гарэлай цэглай.

Жаваранка расшпіліў у рубашцы верхнія гузікі — аж два.

Ад хлева да варот ён ішоў ля высокага, у рост чалавека, тыну, не чуючы пад сабой ног. Калі ля самых варот па твары сцэбанула белым цветом зялёная рабіна — маладая, перавалілася толькі праз тын і зацвіла — ён адразу падумаў, здзівіўшыся: рабіна асталася, не згарэла. Пасля падумаў, што і тын астаўся, і хлеў... Нямаведама, як ён уцалеў, стаў жа зусім блізка, чуць не страха ў страху з хатай. Можна вецер павярнуў да ракі, а можа таму, што перакрылі да вайны драпіцай, зняўшы старую салому...

Вароты былі зачынены — зашчэплены з сярэдзіны з двара на кручок, — і Жаваранка, апёршыся на іх грудзямі і, зачэпніўшыся зверху ланціямі, глядзеў на двор, дзе стаяла нядаўна хата. На яе месцы жаўцеў пясак — насыпаўся са столі — і блішчэла цёмна, як лёд, бітае шкло. Там, дзе былі сенцы, бялелася круглае каменне — з-пад попелу вытыраўся падмурка. Хата была вялікая, з ладнымі сенцамі, цяпер жа з двара кідалася ў вочы вузенькая даўгаватая паласа попелу і пяску. Жаваранка аж здзівіўся: гэтак мала занімала хата месца на двары. І сцежка, якая вяла ад варот да ганку і далей да студні, цяпер бялела ад сіпаку з травы ля самага падмурку, зусім блізка ад камення. Згарэла ўсё датла, ні галавешкі; нават попел, перамешаны з пяском, ляжаў роўным і гладкім рых-

галем, пазок, выбіты за доўгія гады жалезным, зробленым у кузні, вялікім кручком.

З гарода ад ракі дзьмуў вецер, і на двор, на сцежку ў траву перасыпаўся з пажарышча попел дробненькімі вострымі змейкамі, як снег зімой у мяцеліцу праз дарогу. Угары на тофелях затрашчала сучка. Жаваранка аж злякнуўся. Задзёршы галаву, убачыў, што тры тофелі: два ад хаты і адзін ад вуліцы, які рос ля самых варот, згарэлі зусім — угару тырчала чорнае рагаччо, як растапыраныя пальцы; ад ветру з яго сыпалася дробная, як сажа, кара. Зашпацела глуха жоўтае скручанае лісце на апошнім тофелі — на адным сухку, нахіленым на вуліцы. У жоўтым сухім лісці прыляпілася да тофеля збітая з дошак з доўгім уперад брыльком чорная шпакоўніца.

За дваром на полі ля ям і на лагу пад Пагуркам вісеў туман; сіне было і круга вёскі: на выганчыку за ракой, за дарогай ля могілак і ля Жараў...

Туман прыпоўз на двор, зачэпіў паласой абгарэлы збоку шэры зруб на студні і павіс рэдкім клубком над дрывотняй — здавалася на ёй яшчэ датляваў трасочнік і з зямлі ўгару ішоў дым.

Загудзеў самалёт, і Жаваранка ўбачыў, як адтуль, дзе зайшло сонца, перасекшы ў тым канцы вёску, нізка, чапляючыся за ліпы, у бок Пагурка ляцеў «Дуглас» — чорны, брухаты, з ценкімі, задзёртымі ўгару крыллямі. «Дугласы» сёння ад самай раніцы лёталі адзін за адным усё тым бокам — гаварылі ў атрадзе, што яны возяць з фронту раненых.

Завінела ў вёсцы піла; недзе блізка бразнула жалезная почопка аб вядро. Жаваранка тады ўтаропіўся на двор. Падумаў: на двары не выгатаена трава; як парасла за гэты час, і стаіць, непрымятая. Ля гародчыку на сцежцы падняўся ў калена падарожнік, праз частакол падылазілі, нагнуўшыся на сцежку, доўгія кунатыя дудкі канаторжніку і крапівы: сцежкай не хадзілі. І падваротны зарасла падарожнікам і белай дробнай дзяцельніцай...

Тады яго адразу, як падмянілі. Не могуць дастаць і адшчапіць кручок, ён, узяўшыся ў дзве рукі зверху за абгарэлую лату, задрагаў варогамі і закрываў: — Кланя!

Вароты аселі і кручок ніяк не выскокваў з прабоў. Жаваранка тады падняў іх рукамі. Кручок, бразнуўшы аб шуло, адшчапіў дробныя кава-

ка ў сярэдзіне не астывала трывога: а дзеці?

Ён кінуў вачыма ў кут на памост... Памост быў чыста падмецены, відаць былі жоўтыя, аскобленыя сасновыя круглякі, якія высака ляжалі на лэ- гарах, і паміж імі дробная пацяруха ад сена, як стоўчаная ў ступе. Ля перагародкі, сымшанага тыну, за якім усягды зімавала карова, стаяў вялікі венік-дзярчак — з сенцаў, Жаваранка пазнаў. Відаць ляжаў, выкінуты, на двары пад парканам і не згарэў. Ля яго на шырокай калодцы з дрывотні прыляпілася з краю вядро з вадой, у якое далі ўсягды карову, і конаўка, паўлітровая, цёмная, паліраваная, — яна вісела ў парозе ля печы на дроце разам з вядром.

Тады ён павёў вачыма па ўсім хле- ве...

У кутку ад вуліцы згледзеў кучу леташняга сена... У хлеве было ўжо шэра, але ў вочы кінулася цёмная пасцілка на сене і пад ёй ля самой сцяны белая палоска наўлечкі...

— А дзеці?... — ён як думаў, так і крыкнуў на ўвесь хлеб.

Кланя ўздрыгнула аднымі плячы- ма, павярнула, падняўшы, на каленях галаву набок — ён убачыў з-пад хуст- кі яе чырвоную шапку — адлежала: пастрэпала пальцамі на голай назе ля костачкі — паганяла камароў — і зноў засапла носам, цхенька, па- дзьмула, як у саломінку: спала.

Тады ён ступіў да яе бліжэй, на паўкрока, перамяніўся толькі з нагі на левую, і клікнуў моцна, на ўвесь голас... Падумаў, што кліча так, як клікаў усягды ў хаце, калі што было пільна трэба.

Кланя адразу падскочыла на памосце, як мячык, і стала босымі на- гамі на падмецены гліняны ток, вы- ставіўшы ўперад рукі, як барончы- ся. Пад ногі — на ток і на край па- моста спаўзла ў яе з плеч шэрая пяньковая хустка.

Кланя стаяла як укупаная, збялеў- шы; плюскала толькі вялікімі шэры- мі вачыма спрасонна... Пасля адразу змянілася з твару, заружавеліся кругляыя шчокі і прамы нос; нават дзічка над левым бровом, дзе яна вы- расла, калі Кланю ўдарыла рогам ка- рова, запунсавелася, што журавіна... Калі чырвань адліла ў яе з твару, Жаваранка ўбачыў, што Кланя за- гарэла за гэты час; парабіліся бурья і шчокі, і лоб, на які з двух бакоў снаўзалі пасмы русых валасоў, нізка на самыя бровы.

Кланя стаяла міг, другі, тады — як закрывчыць:

— Яхрэм!..

Пасля ўпала яму на грудзі гала- вой — ніжэйшая была, па плячо — і прыхінулася неяк бачком, як баючы- ся, да яго, што да сцяны, апусціла ад знямогі рукі і загаласла на ўвесь хлеб:

— А я ж думала, што забіты-ы... А людзі варо-очаюцца... А людзі пры- ходзяць... А я пытаюся, а мне ніхто нічога не гаворыць... Вачэй на мяне не падмае... Хоць бы сказаў хто, што цябе жывога відзіў...

Яна прымаўляла, як на нябожчы- ку, і Жаваранка пачуў, што па спі- не ў яго пабеглі мурашкі; прымаўля- ючы, закліпалася ад слёз, схаваўшы галаву ў яго на грудзях... Ён тады адной рукой — на другой, споўшы з пляча, вісеў на ладзі аўтамат — пачаў ціха гледзець яе па плячы. Яна ўсё роўна як прыслухоўшыся да ру- кі, пачала радзей прымаўляць, паці- шала, толькі ўсхліпвала, доўга, ды- хаючы глыбака з сябе; пасля раптам адарвалася ад грудзей, падняла ўга- ру галаву — ён убачыў яе цёмныя вочы, схаваўшы пад слызмі — зня- да ў яго з галавы кенку, кінула, не гледзячы, на памост, паднялася на пальчыкі, ухапілася абедзвюма рука- мі яму за галаву і пачала гледзець вільготнымі халоднымі далонямі і лоб, і шчокі, і валасы на галаве, і шыю... Пасля гледзіла па плячах, па пінжаку і, уздыгваючы, усё яшчэ прымаўляла...

— А я ўжо думала... не вернеш- ся... А гора-а наша вялікае-е... Ажно ты і прышоў услед за нашымі. Нашы ішлі двое сутак аж дагтуль: і на ма- шынах, і абоз. Найдорф усё пытаў- ся... — яна выпірала сагнутымі ў пультэцы рукамі вочы, круціла га- лавой, відаць, не верачы яшчэ самой сабе, і гледзела на яго з такой крыў- дай, якой ён за ўсе гады з ёю ніколі не бачыў. Ён хацеў сказаць, што вот жа ён, жывы, здаровы, чаго ж пла- каць, але пачуў, што і ў яго голас дрыжыць і сам ён дрыжыць увесь... што зараз пырснуць з вачэй слёзы. Калі яна сказала: «А гора наша вялі- кае...» — пра хату ён ўжо не думаў. Адхінуўшы яе ў дзве рукі, ад сябе, ступіў да памосту. Зноў убачыў пад пасцілкай вузенькую белую палоску

наўлечкі і ў кутку на сене кажух. Тар- кануўся ля самага памосту і зноў па- вярнуў галаву да Клані — яны стаялі ўсё яшчэ блізка адзін ля аднаго, пля- чо ў плячо — спытаўся ціха, закаючы- ся: перасела ў горле.

— А дзеці? Чаму ты нічога не га- ворыш?..

— Быццарыся ад сажы. Чорны ўвесь. За вароты, відаць, рукамі браў- ся... Пачакай, падам рушнік... — Яна круцілася па баках, стоячы на адным месцы і хаваючы ад яго вочы — руч- нік шукала ці што?

Ён махнуў па ілбе рукавом і ступіў зноў да яе:

— Дзе Валодзя? Дзеці... Што ты ад мяне хаваеш?

— О-о-о... — І яна, гледзячы на яго, стала выпірацца рукавом нажукі. Не- дзе глыбака ў вачах у яе бліснула дробненькая ўсмешка, як скупая ра- сінка на траве ўсходам сонца. Пасля адразу патухла, схаваная горам.

— Не пужайся... — яна пастаяла, тады сама ступіла на памост: — На се- не дзеці, пад пасцілкай... Ад камароў схавала...

Ён, не верачы, рвануўся бегчы па памосце — грукнуў ботамі па сасно- вых кругляках; яна ішла ціха, шлопа- ючы босымі нагамі. Падбегчы, ён стаў на калені на сена; замінаў аўтамат і ён зняў яго з ладзі і ўзяў у левую ру- ку, правай ухапіў пасцілку і пацягнуў да сябе.

Валодзя спаў, з'ехаўшы з падушкі і завярнуўшы галаву на плячо. На бе- лай наўлечкі — галава ўтапілася і схавалася вушы — добра былі знаць бурья ад загару шчокі, прамы, праз увесь дробны твар і шырокі ўнізе ў ноздрах, нос; згарэў на сонцы і з яго лупілася скура, як луска ў рыбы; яш- чэ не сцяпнела і відаць былі чырво- ныя, як ад палу, растапыраныя ву- сны; бровы падняліся ўгару, аж зморшчыўся лоб, як усё роўна Валод- дя дзівіўся нечаму ў сне. Жаваранка паклаў аўтамат на памост ля самай сцяны ствалом у кут да перагародкі і, нагнуўшыся над Валодзем, апусціў яму руку на лоб — даланей. Лоб быў халодны і мокры ад поту. Валодзя, пачуўшы, зацмокаў вуснамі, пасля вы- хапіўшы хуценька руку з-пад пасціл- кі, пачаў цёрці пальцамі лоб.

— Мой ты сын... — уздыхнуў Жаваранка, гледзеў на яго зблізку, утаропіўшыся, як не пазнаваў, пасля кру- нуўся ўвесь да Клані. — Яна стаяла на памосце побач і ён убачыў толькі яе босыя ногі.

— Антунінка дзе?

Кланя тады апусцілася на калені на сена з другога краю падушкі.

— Гм... Антунінка... Разумней- шая яна за хлапца, дык і схавалася ўся пад пасцілку. З'ехала з падушкі яму пад паху і не відаць нідзе. А гэты выткнуў лысіну і камароў корміць...

— Кланя стала махаць адной і дру- гой рукой і над падушкай — над дзецьмі — пасля ў сябе над галавой і над галавой у яго, Жаваранкі.

Жаваранка ўзяўся за пасцілку, за край і пацягнуў да сябе. Узгаўшы старое леташняе дробнае сена з асе- лцы і схаваўшыся ў яго аж па шыю, спала Антунінка. Ляжала, павярнуў- шыся на бачок, з-пад русых, як у Клані, валасоў — валасы рассыпаліся і накрылі твар — відаць быў маленькі носік і ля яго рука. Жаваранка адра- зу пазнаў, што ў роце ў яе мезіны па- лец — яна ўзяла мезіны палец з пра- вай рукі ў рот, калі нарадзілася — і пачуў, што яна яго ссе, моцна, аж прыцмоквае. Аціхне, пачакае, тады зноў цмокае, яшчэ часцей, як спяша- ецца...

Ён стаяў на памосце на каленях, гледзячы на дзяцей. Кланя заціхла, апусціла рукі, не ганяла камароў, та- ды зноў загаласла, круцячы галавой і заплюшчыўшы вочы:

— А няма дзе і спаць палажыць... А ўсё дымам пайшло... — яна згрэбла ў жменю — у адну і ў другую — сена, сціснула, аж страпнялася ўся, спру- жыўшыся, пасля стала жмакаць без аддухі сена ў руках і прымаўляць: — А пакарміць няма чым... І не звяр- ныць... А хоць бы да печы прытуліць- ца... — Яна доўга галасла, прымаўля- ючы і жмакаючы ў руках сена, пасля зноў пачала аціхаць, усхліпваючы і цяжка ўздыхаючы; гаварыла радзей: памаўчыць, тады зноў за сваё: — А яна ж і палец ссе, бо галодная. А яна ж у нас ужо не ссала, забылася... А як кінулі сухары, уцякаючы, за Дзві- насой, яна зноў палец у рот. А я ж збедавалася, на яе гледзячы, а ў мя- не ж сэрца чуць не разарвалася... І як мы толькі выжылі, не памёрлі... І як мы толькі жывыя астатліся... А я ўжо думала, што мне некаму будзе і рас- казаць пра гэта... — Яна адхінула ад сябе сена, што сціскала ў жмені — у

Заканчэнне на 11-й стар.

Антон БЯЛЕВІЧ

ПРЫСЯГА

Не кажы, што свет зышоўся
клінам,
Што замкнёўся твой шырокі круг.
Я цябе ў самоце не пакіну,
Мой харошы друг,
сардэчны друг.

Мы з табою, братка, не атопкі,
У бары не стопчуць камары.
Мы абвiты дружбаў,

нібы клёпкі
Абручамі моцнымі ў вядры.

Не ржавеюць клёпкі, вёдры
з дубу,
Іржавець не час і нам з табой:
Не далі яшчэ мы крокваў зрубу,
Не накрылі сонцам і зарой.

Трэба, нібы душы, вокны
насцеж
Расчыніць, зашкліішы сінявой;
Трэба пасяліць у хаце мшасце
З песняю, з вясно маладой...

Не кажы, што свет зышоўся
клінам,
Што замкнёўся твой шырокі
круг,
Між табой і цёмнай дамавінай
Я гарой пайстану, верны друг.

МУЗЫКА

Яна жыла ў ствале яловым,
Была яна нямою век.
Ёй перадаў жывыя словы,
Душу жывую чалавек.

Ён далікатненька пастукаў
Па елцы цёмнай абушком,
А з-пад кары пабеглі гукі;
Нібыта струны пад смычком,
Запелі тоненька галіны,
Кранулі сэрца галасы.
І майстра звонкую яліну
Зваліў на мох, на верасы.

Часаў сякераў ды рубанкам,
Ды гэблікам ён габляваў;
Пацеў да веча ад ранку,
Душы папшоту аддаваў
Таненькім дошкам, каб запелі,
Каб сталі музыкай жывой.
Яны пад сонейкам пацелі,
Ды халадзелі пад страхой.

Лягенькімі, нібы пярінкі,
Чысцюткімі, нібы іскрынкі,
Дашчэчкі... Добра майстраваў!
Душы напейнае жарынкі
У скрыпку майстра перадаў.
Зайграе — скачуча лугавіны
І салаіны безразняк...
Казалі, нават Паганіні
На ёй іграў... Магчыма, так?

КРЫКУН

— Люблю я зямельку! —
Пастукаў рукой
У грудзі, як быццам у бубен.
А ты запытайся ў зямелькі самой,
Ці моцна цябе яна любіць?
Зямля цябе корміць і поіць цябе,
Дае палітоны і боты.
А ты пабываў на сярбе,

на касьбе,
Рабіў у ахвоту да поту?
— Люблю я радзіму! —
Як таркай, шкрабе

Па сэрцах.—Люблю штогадзіны!..
А ты запытайся, ці любіць цябе
Вялікая наша Радзіма?

Яна табе, шчодрая, шчасце дае,
У радасці можаш купацца.
А што ты такое зрабіў для яе,
Каб так перад ёй выхваляцца?

Не будзе дасціпны, сумленны
трубіць:
— Гледзіце: такі я адзіны!..
Спакойна і шчыра той будзе
рабіць,
Хто любіць зямлю і Радзіму.

СМАГА

Пыхкалі цыгаркамі, сядзелі
За гасцінным столікам удвух.
І ўжо самі трохі ап'янелі,
І сказаў старэйшы:
— Бачу, друг,

Я тваю нудоту. Добра бачу:
У цябе бяда ды не адна,
Калі ты п'яеш і горка плачаш,
Топіш гора ў кубачку віна.
Не зальеш слязамі і не ўтопіш
Гора, чалавеча, у віне...
А той кулаком як грукне:
— Хопіць!

У журбе, нібыта ў тумане,
Ён сядзеў, схуднелы, пачарнелы,
Думкай пераносіўся туды.
Дзе ён згаладалы, аслабелы,
Высахлы ад жальбы і бяды,
То разарай поўз, то ў балаціне
Ён хаваў сляды ў кудлаты мох.
У гразі, у сінняй клейкай ціне —
З галавы да ног.
Зусім знямог...
За балотам цветам сінім-сінім
Заквітнеў гарох.
Пайзе ў гарох;

Шэпча: — Выручай мяне,
харошы,—
Адшчыкнуў пляскаценькі
стручок.
А няма ж у ім яшчэ гарошыны,
Беднячок стручок той, беднячок;

Яшчэ ў ім малочныя зярняткі.
І такім, драбнючкім, рады ён.
Гаварыў гароху:—Родны братка,
Я ж уцёк з палону.
Многа дзён

Хітранька хавалі ад пагоні
То чарот густы, то хмызнячок...—
У разоры вузкай, між загонаў,
Ён сядзеў, жаваў пусты стручок.

І стручок прыбавіў сілы троху,
Быў яму, зялёненькаму, рад.
І пайшоў разарай між гароху
Насустрэчу сонейку салдат.

Сонейка плыло ад Беларусі,
На зямлю нямецкую плыло.
І было яно ў пажоўклай скрусе,
У пякучай горычы было.

Бачыла яно руіны Мінска,
І пакуты бачыла яго.
Беларусь — салдатаву калыску—
Замыла вайна гарачым прыскам,
Там вайна пасеяла агонь.

Той агонь паліў салдату сэрца,
А дарожкі, сцежачкі вялі.
Ён ішоў! Ён скоры дабярэцца
Да свае бацькоўскае зямлі.

І дайшоў салдат, слуга народа,
Да сваіх палкоў, сяброў сваіх.
І павёў адплату зноў паходам
Па дарогах франтавых
На зямлю чужую, да Берліна...
Стомлены, запылены, худы,
У рацэ чужой, у Эльбе сінняй,
Ён зацэрпаў каскаю-вады.

І яшчэ вадой напоўніў флягу;
Смага вельмі прагна была...
...Думае, што поіць тую смагу
З кубачка, прысеўшы да стала.

МУЗЫКА сціхала паступова, павольна, нібы пльвучы ў далечынь, пакідаючы ў сэрцах слухачоў боль і смутак: хтосьці не вытрываў, хтосьці надламіўся, хтосьці перамог, але загінуў. І калі гукі заціхлі зусім, яшчэ доўга ў зале панавала здранцвелая цішыня. Напэўна, цяжка было зачараванаму слухачу адрозьніць пераносіцца ў рэальныя абставіны: зала філармоніі, блакітныя крэслы, на сцэне — Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР, за яго пультам — народны артыст Украінскай ССР Яраслаў Вашчак, галоўны дырыжор Акадэмічнага тэатра оперы і балета БССР.

Яраслаў Вашчак прапанаваў нам сваё тлумачэнне Шостакаўскай сімфоніі — бадай, найбольш трагедыйнага твора Чайкоўскага. І дагэтуль гучыць у памяці трывожны ўступ, які ўзнікаў аднекуль з глыбіні, узнікаў паступова і ад таго здаваўся больш драматычным. І першая тэма падалася менш імклівай, чым у іншых дырыжораў. І знаёмыя вобразы ўсплывалі не як быццам нечым абцяжараныя. Мне чамусьці прыгадалася мікельанджэлаўская «Раніца» з капэлы Медзічы, якая працягваецца не вельмі ахвотна, бо рэальнасць не абцяжарвае ёй радасці. Вядома, што Чайкоўскі не раскрыў у словах праграмы Шостакаўскай сімфоніі. Але сэрцам разумееш гэтую споведзь душы, яе спадзяванні, мэры, трылогі, імкненні і невыносныя пакуты.

І дырыжор здолеў пранікнуць у гэты свет пачуццяў аўтара, здолеў па-свойму іх асэнсаваць і данесці да сэрцаў слухачоў. Карціна грознай бітвы чалавека (магчыма, з самім сабой, са сваімі супярэчлівымі думкамі, магчыма, з акаляючым светам) разгортвалася павольна, як бы набіраючы сілы для гэтага змагання. Першыя схваткі не далі адказу на хвалюючы пытанні, не вызначылі пераможцы. І вось загучала, нарэшце, да болю знаёмая і родная кожнаму рускаму сэрцу лірычная тэма. Крытыкі часта называюць яе светлай, лірычнай. Можна, хто і так чуе. Але

слухачы, як трантуе яе Я. Вашчак, адчуваеш, што гэты лірызм асядае «номам у горле», што ён выльецца нямінным жалем і плачам у фінале сімфоніі.

Наогул дырыжор імкнецца падаць сімфонію як вялікую шматфарбную карціну з мноствам розных эмоцый душы, мноствам настрояў і думак, аднак карціну адзіную, непадзельную, хоць у сімфоніі чатыры часткі. У той вечар яны гучалі без перапынку, адна за адной, мяняючыся ў свеіх настройах, як мяняецца настрой чалавека, яго стан душы. Аднак у кожнай

частцы не зусім стройна, сей-той крыху сфальшывіў. Не было фальшы ў галоўным, у імкненні як мага глыбей пранікнуць у тое, што выказаў аўтар сваёй музыкай, і найбольш трапіна і выразна данесці гэта да сэрцаў і думак слухачоў.

Дарэчы, у той вечар прагучалі яшчэ два творы: Першы канцэрт для фартэпіяна з аркестрам Ліста, дзе саліраваў піяніст Аляксей Скаўронскі, і вальс Геныя Вагнера «Вечна жыць».

У музыцы Ліста (асабліва ў Першым фартэпіянным канцэрте) віртуозна-бравурная струн-

Дзяржаўнай акадэмічнай харэвой капэлы БССР (галоўны дырыжор — Уладзімір Раговіч).

Стыхія гукаў, музычных вобразаў, стан эмацыянальнай узнеўшасці зноў узнавілі мае думкі пра незвычайную складанасць і разам з тым удзячнасць прафесіі дырыжора. Якой эрудыцыяй, магутнай фантазіяй і воляй павінен валодаць чалавек, што стаіць за пультам, каб павесці за сабой аркестр, падначаліць яго сваёй індывідуальнасцю, зліць у адзінае цэлае мноства аркестравых фарбаў і стварыць тое, які пераносіць слухача ў надзіва чароўны свет. Захацелася падзяліцца сваімі думкамі і аб канцэрте, і аб мастацтве кіраўніка аркестра.

І вось я гутару з Яраславам Антонавічам Вашчанам. На мае пытанне, ці ёсць розніца ў мастацтве дырыжора ў оперным спектаклі і ў сімфанічным канцэрте, субсідэнт адказаў, што вялікай розніцы ён не бачыць. У абодвух выпадках трэба ўздзейнічаць музыкай на слухача. Безумоўна, у оперы ёсць комплекс сродкаў для раскрыцця сутнасці твора: салісты, хор, лібрэта спенаткі, дэкарацыі. У канцэрте ж ёсць толькі адзін сродак выразнасці — гукавая стыхія. Аднакэта заўсёды адна: як мага глыбей пасцігнуць задуму аўтара і кожны раз імкнуцца па-новаму падысці нават да добра знаёмага твора, шукаць у ім яшчэ нязведаныя пласты вобразаў і думак. А пошук гэты павінен быць заснаваны на стылістычнай праўдзе, на імкненні выказаць светапогляд і духоўны свет аўтара, а не дырыжора. І калі ўдаецца хоць напалову дасягнуць гэтай мэты, можна лічыць такое выкананне творчым поспехам. Галоўным выразным сродкам музыкі, безумоўна, з'яўляецца мелодычная лінія, плючы выразны гук.

Згадзіўшыся са сказаным, я прыгадваю славутага Тасканіні, які ўсё жыццё прасіў, патрабаваў, заклінаў музыкантаў і спявакоў: «Кантале!» («Спявайце!»)

Прадэўжаючы гэтую думку, Яраслаў Антонавіч адзначае, што шлях такі даволі складаны і патрабуе высокага прафесіяналізму. Да таго ж бурны, імклівы тэмп жыцця ў наш час іншы раз накладвае свой адбітак і на музычныя інтэрпрэтацыі. Але ж працэс пазнання і ўнікнення ў музыку адбываецца праз услухоўванне, якое патрабуе духоўнай раскванасці, засяроджанасці і ўнутранай сабранасці. Відаць, памылковым будзе ўтылітарны падыход да музычных тэмпаў і метрытмаў. Вось і ў той жа Шостакаўскай сімфоніі Чайкоўскага няма мі-

тусні, а ёсць неверагодны эмацыянальны напал, узбуджанаць і нервовае напружанне. І ўсе гэтыя пачуцці выказваюцца мелодычнымі пластамі. Выразнасць праз мелодыю.

І тут я зноў прыгадваю, як «спявае» ў Вашчака аркестр ва ўступе да «Аіды», у інтэрмецце з «Сельскага гонару» і іншых аркестравых фрагментах оперных спектакляў.

Праўда, іншы раз у гэтым імкненні падаць мелодычную лінію як мага распеўней і павольней, відаць, ёсць і некаторае перабольшанне. Тады магчымы творчыя канфлікты са спявакамі. Чаго грахі ўтойваць, высокапрафесіянальнае мастацтва валодання дыханнем і майстэрствам свабоднай інкалізацыі ў наш час раскоша не частая. І, мабыць, кампраміснае вырашэнне гэтай праблемы, калі дырыжор і спявак зробіць крок насустрач адзін аднаму, прывядзе да мірнага вырашэння канфліктаў.

На мае пытанне, як праходзіла ўзаемапазнаванне дырыжора і аркестра, улчыўшы, што гэта была першая яго сустрэча з аркестрам філармоніі, Яраслаў Антонавіч адказаў, што працэс гэты скончыўся на першай рэпетыцыі.

— На другой ужо ўсталяваўся прыемны творчы кантакт. Натуральна, было і шмат цяжкасцей, асабліва ў шліфоўцы нюансаў, калі хацелася дасягнуць непрыкметнага пераходу ад гукаў рэальных да «ўяўных». Найбольш складаным тэма лічыць не тэхніку выканання, а фарміраванне метаду музычнага мыслення. У ідэале кожны аркестр павінен імкнуцца набывць сваё творчае аблічча, уласцівае толькі яму. Асабліва радасна і прыемна пасля сустрэчы з новым інструментам ведаць, што ты знайшоў у ім аднадушцаў. Заўсёды ўзнагародой за цяжкасці і пошукі з'яўляюцца знаходкі...

Прыгадваючы сімфанічны канцэрт, я падумаў, што ў ім былі каштоўныя знаходкі: сустрэча новага дырыжора з філарманічным аркестрам была плённай і прынесла задавальненне слухачам. Гаварыць аб такім бязмежным акіяне, як музыкае мастацтва, можна бясконца, вычарпаць гэтую тэму немагчыма. І мне засталося падзякаваць народнаму артысту УССР Яраславу Антонавічу Вашчаку яшчэ раз за канцэрт, за прыемную гутарку і пажадаць яму новых творчых знаходак і пошукаў, творчых радасцей за дырыжорскім пультам тэатра і філармоніі.

Уладзімір ШЭЛІХІН.

ЗА ФІЛАРМАНІЧНЫМ ПУЛЬТАМ

най з іх ёсць тэмы, якія ўвесь час нагадваюць пра тое, што аўтар ва ўсіх частках гаворыць пра трагізм лёсу. І дырыжор усяляк імкнецца не згубіць гэтай «ніці», падкрэсліваючы, што вынік змагання, якое яшчэ далёка не скончылася, наперадзе. Пры такім падыходзе да сімфоніі вальс і скерца не прагучалі як самастойныя часткі. Гэта зноў жа — часовае змена настрою, імкненне ўхапіцца за думку аб тым, што не ўсё так цяжка і безвыходна, як здаецца. Трэба жыць, імкнуцца да светлага, да перамогі! Але ў жорсткіх схватках чалавек надарваўся. Нельга знаходзіцца ўвесь час у стане супярэчлівых думак і пакут, у стане безвыходнасці.

І мы, спазнаўшы добрую, тонкую душу, якая імкнулася да светлага і радаснага, у фінале сімфоніі адчуваем, што пакуль не наканавана лёс здзейсніцца гэтым высакародным імкненнем.

Не хочацца гаварыць пра асобныя нязначныя недахопы, уласцівыя кожнаму выкананню; некаторыя акорды прагуча-

тура твора дыктую яскрава акрэслены шлях інтэрпрэтацыі. І дырыжор мае тут усе магчымыя прадэманстраваць свае аманіятарскія здольнасці. Дык і Я. Вашчану не займаць, бо больш удзячнай нібы для гэтага віда выканання, чым праца ў оперным тэатры, не знайсці. І разам з салістам аркестр гучаў як варты таго голас чалавечага сэрца.

Вакальна-сімфанічную пазму Геныя Вагнера «Вечна жыць» я асабіста лічу адным з лепшых твораў кампазітара. Пазма прысвечана памяці ахвяр фашызму.

Дырыжор знайшоў верны ключ для раскрыцця галоўнай сутнасці твора — беражлівы і трапяткі падыход да яго мелодычнай асновы, у якой нібы трымціць сама памяць пра тых, хто загінуў у час вайны. Як трапіна і тонка выкарыстаў тут кампазітар мелодыю беларускай народнай песні «Плыві, ветрык», якая выразней за ўсякія грозныя фанфары і бурныя аркестравыя фарбы перадае гора і пакуты асуджаных, і наша спачуванне, нашы боль і смутак і нашу вечную памяць. Найлепшым чынам гучаў тут і аркестр, і жаночая група

ЗДАВАЛАСЯ б, у наш час, калі музыка атрымала шырокае распаўсюджанне і гучыць літаральна ўсюды, амаль не засталася «невядомых» твораў. Але музычная спадчына майстроў мінулага велізарная, і музыкантам, якія імкнуцца ісці ў нагоджанымі сцежкамі, удаецца выявіць забытыя творы, і часта іх выкананне становіцца своеасаблівай прэм'ерай.

Афішы, якія запрашалі на канцэрт у залу, кансерваторыі, і прыцягвалі ўвагу сціплым, але выразным радком: «Творы выконваюцца ў Мінску ўпершыню».

У першым аддзяленні канцэрта слухачы пазнаёміліся з вакальным цыклам «Італьянскія песні» аўстрыйскага кампазітара XIX стагоддзя Г. Вольфа. Лёс кампазітара трагічны: яго творчасць, аснову якой складалі песні, пры жыцці не была прызнана. Толькі значна пазней яна атрымала вядомасць. Але нават і цяпер, нягледзячы на высокую мастацкую каштоўнасць яго твораў, імя Гуго Вольфа ведаюць бадай, толькі прафесіяналы. Між іншым, цікава адзначыць, што Г. Вольф (разам з А. Шёнбергам) паслужыў прататыпам вобраза кампазітара Лёверкюна ў рамане «Доктар Фаустус» Т. Манна.

Цыкл «Італьянскія песні» напісаны для сапрана, тэна-

ПРАГУЧАЛА ЎПЕРШЫНЮ...

ра і фартэпіяна. Ён звязаны адзінай драматургіяй. Гэта быццам разгорнутая сцэна ўзаемаадносін закаханых: знаёмства, прызнанне, сварка, прымірэнне... Кожная з дваццаці чатырох невялікіх па аб'ёму песень малое пэўны псіхалагічны стан герояў. Аўтар старанна прапрацоўвае ўсе дэталі твора. Вялікую нагрузку пры гэтым нясе разгорнутая партыя фартэпіяна, якое з'яўляецца паўнапраўным партнёрам спявакоў: яно нібы «дамалеўвае» карціну ўнутранага стану герояў і стварае неабходны псіхалагічны фон, на якім разгортваецца ўсё дзеянне. Тут музыка Вольфа ў нечым блізка да вакальнай творчасці Шумана, а выкарыстанне ім лейтматываў, якія аб'ядноўваюць цыкл, і падкрэсленая тэатральнасць сведчаць пра ўплыў на яго музычных ідэй Р. Вагнера.

У «Італьянскіх песнях» аўтар не карыстаецца матэрыялам італьянскай музыкі і чыста італьянскай у гэтым творы толькі народныя тэксты. Але створаны аўтарам лірычны вобраз адпавядае ўяўленню аб тэмпераментнай, экспансіўнай італьянскай дзяўчыне. У канцэрте выканаўца гэтага цыкла — В. Садоўская (сапрана), Л. Івашова (тэнор) і Э. Тырманд (фартэпіяна) — удалася ства-

рыць шматлікае жыццёвае палатно. Невялікія анцёрскія дэталі, якія ваналісты ўмела абыгрывалі, разам з выразным спевым спрыялі таму, што вобразы атрымаліся выразныя. Трэба адзначыць выкананне фартэпіянай партыі Э. Тырманд. Піяністка многім садзейнічала таму, што ўвесь цыкл гучаў нібы на адзіным дыханні.

У другім аддзяленні скрыпач Г. Клячко і піяністка Л. Тэр-Мінасян пазнаёмілі слухачоў з дзвюма санатамі розных эпох. Першая з іх належыць Італьянскаму кампазітару XVIII стагоддзя Н. Парпору, другая — нашай сучаснасці Э. Тырманд.

Твор Н. Парпору напісан у эпоху росквіту італьянскай скрыпачнай санаты, у пару, калі закладвалася асновы скрыпачнага мастацтва. Папулярны настрой твора — праяністы, аптымістычны. Выканаўцам добра удаліся тыповыя для твораў такога плана кантрасты паміж часткамі. Запомніліся і цудоўны ўступ і энергічная fuga Алегра, і лірычная, з невялікім налётам суму трэцяя частка, і лёгкі грацыёзны фінал. (Саната выконвалася ў апрацоўцы А. Шэрынга. Значнае ўскладненне скрыпачнай партыі, надаўшы санаце рысы яркай кантрастнасці, віртуознасці, у

той жа час, бадай, крыху пазбавіла яе абаяння, прастаты).

З вялікай цікавасцю быў прыняты новы твор Э. Тырманд — Другая саната для скрыпкі і фартэпіяна. Па зместу і гучанню ён вельмі сучасны, філасофскі. Музыкальныя вобразы санаты абагуленыя. У ёй — роздум, перажыванні, пачуцці чалавека нашага часу. Свае тэмы аўтар будзе на інтанацыйнай і рытмічнай аснове народнай беларускай, і часткова, польскай музыкі, не звяртаючыся да прамога цытавання. Не ардынарная і форма санаты — музычны цыкл са змястоўнай жанравай разнастайнасцю частак: першая — павольная, імпрывізацыйная, другая — марш, трэцяя — элегічная, чацвёртая — няспынны рух. Спагадзілі гэтыя фармы ў адным творы сустракаецца наогул, здаецца, упершыню. Несумнінна, што выбар такой формы дыктаваўся ўнутраным зместам твора, напоўненага ідэямі барацьбы і няспыннага руху да новага, светлага, перадавога.

Трэба адзначыць у санаце Э. Тырманд і своеасаблівае ўжыванне прынцыпу манатэ-

У Любанскай музычнай школе па класах народных, духавых інструментаў, фартэпіяна, скрыпкі і іншых займаецца пляцьдзят хлопчыкаў і дзяўчынак.

На здымку — выкладчыца па класу баяна Валіяніна Цыбульскія праводзіць урок па спецыяльнасці.

Фота С. ДАРОЖКІ.

Дзяржаўны рускі драматычны тэатр БССР імя М. Горкага паказаў прэм'еру — новую п'есу М. Матукоўскага «Апошняя інстанцыя». Паставіў спектакль, жанр якога вызначаны як філасофская драма, галоўны рэжысёр тэатра Барыс Луцкіца ў дэкарацыях, зробленых па эскізах мастака Юрыя Тура. На здымку — народны артыст РСФСР К. Шышкін і заслужаная артыстка БССР І. Ланштанова ў ролях Ягора і Веры Махлавых. Фота Ул. КРУКА.

СЛОВА БЯРЭ ГЛЯДАЧ

ПАВУЧАЛЬНЫ ЛЁС — УРОК ЖЫЦЦЯ

Сярод уражанняў тэатральнага года былі розныя — і такія, што запамінацца надоўга, і мімалётныя. Штосьці панідае след толькі як сцэнічнае відэа, а сустракаліся і спектаклі, што служылі пэўным урокам з жыцця, прымушалі цябе задумацца, правярць самога сябе. Нешта павучальнае для людзей ёсць і ў лёсе галоўнага персанажа апошняга па часу паставіў спектакля Гомельскага абласнога драматычнага тэатра «Даўгі нашы» па п'есе Э. Валадарскага, дзе падводнае царства робіць моцнае ўражанне спалучэннем дэкарацый і музыкі, сярод якога мы чуем непаўторнай прыгажосці голас арфы. Штосьці казачнае, легендарнае і таямнічае, багатае на вытанчаныя адценні ўліваецца ў гукавы спектр «Русалкі» на мінскай сцэне, калі пачынае спяваць арфа.

У адданасці і абавязку перад тымі, з кім ён рос, разам ваяваў, будаваўся, хлеб вырашчэў... Рэжысура стрымлівае выканаўцу ролі ад меладраматычнай сентыментальнасці, і вобраз атрымліваецца мужны, значны.

Параўноўваючы свой лёс з лёсам Ягора, Івана Крутаў, мабыць, і здагадваецца пра тое, што ён «не такі пражыў жыццё. Праўда, фармальна і для заспакоення свайго сумлення ён «выплочваў даўгі», пасылаў грошы маці, а пра тое, што ў яго расце дачка і што чанае мужа ў роднай вёсцы Кацярына, Крутаў і думаць не хацеў. Ды вось некай паглядзеў на сябе нібы «збоку», і, нінушы важныя справы, паехаў дамоў, да блізкіх сваіх. На сцэне мы акурат такога хістанне душы і бачым: артыст В. Касценна іграе Івана Крутава, здольнага ў парыванні лі быццам добрых пачуццяў у любы момант панінуць родных і сям'ю або, наадварот, паплекнікаў па працы. Здагадваецца Іван, што даўгі ён лічыць не выплаціў, а — наму і якім чынам — не думае. Апраўдваецца.

Пазбягаючы «лабавога» супроцьстаяння, тэатр сутыкае з гэтым персанажам вясковага чалавечка Ягора Храпунова (артыст М. Пало). Кранае тал прытоеная ў душы героя ласка, з якой ён глядзіць на роднае неба, на зямлю-карміцельніку; ёсць у ім нешта запаветнае

На здымку — у ролях Ягора Храпунова і Івана Крутава: заслужаны артыст БССР М. Пало і акцёр В. Касценна. Фота Ул. ТКАЧЭННІ.

Драматычнае сыграны сцэны паміж Кацярынай, Іванам і Ягорам, вытрыманы іх унутраны канфлікт, якому няма канца, бо выбіраць пайнага сэрца. Яму не загадаеш. Антрыса А. Аллісандрава і не робіць спробы пераканаць нас, нібы Іван Крутава ваяваў намаганнем аддае перавагу Ягору; яе геранія інтуітыўна, змагаючыся з голасам «розуму» і прыслухоўваючыся да голасу «душы», пераадоўвае сябе. Яна пачынае бачыць за Іванам Крутавым — з'яву: згаіст жыве для сябе, дзеля свайго спакою ён і «даўгі» свае спляшаецца выплаціць.

Трыю асноўных дзейных асоб па-акцёрска добра падтрымліваецца выканаўцамі іншых ролей. Некаторыя з іх выступаюць дублерамі: Васіля, напрыклад, іграюць В. Варатынцаў і У. Ткачэнка, Тоню — Л. Гарбунова і Т. Смыслова. Таму і вобразы атрымаліся неаднапланавыя. На адным паказе спектакля ў Крутава больш бескампрамісна праціўнікі, на другім — псіхалагічна сілава-ныя, развільныя.

Жыццёвая калізія, прапанаваная тэатру драматургам, вострая, неардынарная — зварот да родных праз трыццаць гадоў, каб аддаць «даўгі свае!» — і ўсім ходам падзеяў, усімі характарамі, уцягнутымі ў канфлікт, спектакль пераносіць нас ў рэальнасці і верагоднасці ўсяго пабачанага. У рэпертуары гомельскай трупы з'явіліся новы цікавы твор.

Ф. КУРАС, метадыст абласнога рэзбудтрэста.

ПРАГЛЯДЫ, АБМЕРКАВАННІ, ДЫСКУСІІ

У Саюзе кінематаграфістаў адбылося пасяджэнне крытыкі, на якім разгледжаны план мерапрыемстваў на 1975 год. У студзені аббудзецца прагляд і творчае абмеркаванне беларускіх фільмаў мінулых гадоў. Рыхтуецца вечар, прысвечаны дзейнасці кінарэжысёра Ю. Тарыча, якому 24-га студзеня споўнілася 60 гадоў. Секцыя арганізуе абмеркаванне творча-

сці рэжысёраў-дакументалістаў В. Дашука і Ю. Лысцова, рэжысёраў мастацкага кіно — В. Турава і Б. Сцяпанова. На пародку дня таксама фільмы 1975 года «Браты Гуляевы» і «Воўчая зграя». На адным з пасяджэнняў секцыі «мяркуецца» павесці гаворку аб кнізе «Кінамастацтва Савецкай Беларусі», што выходзіць у Маскве ў выдавецтве «Искусство».

ГЛЯДЗЕЛЬНАЯ зала опернага тэатра... Вось зараз пагасне святло, і слухачы стануць сведкамі «сцэнічнага таінства», якскрава паказу жыццёвых калізіяў, раскрыцця душэўнага свету герояў, іх барацьбы за шчасце, іх каханні і перамог, іх гібелі або прасвятлення...

У гэтыя ўрачыстыя хвіліны з аркестра яшчэ даносіцца сумбурыя гукі. Музыканты «спрабуюць» свае інстру-

наша ўражанне сваёй пашчотай і паэтычнасцю. Калі вы ўважліва паглядзіце на афішу Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, то прачытаеце, што партыю арфы ў спектаклях выконвае салістка аркестра Святлана Афанасьева. Адзін радок... А які важны акцэнт артыстка ўносіць у гучанне оперных або балетных твораў! Аднойчы ў адным з яе сольных канцэртаў слухачы

горача і пранікнёна спярае пра гора народнае і народны гусіў, прыгадвае свае мары аб шчасці і тым больш рашуча кліча людзей на бой. Эмацыянальна стан Алесі напружаны і неадназначны. І ў аркестры ў гэты момант гучыць адна арфа; яна таксама спявае разам з гераніяй. У атмасферу спектакля ўваходзіць і ўзрушана трымціць нейкая нізюлоўная мелодыя, якую без арфы немагчыма сабе ўявіць.

У «Альпійскай баладзе» арфістка то «падхоплівае», то самастойна выказвае штосьці вельмі важнае ў духоўным настроі Джуліі і Івана. Арфа нагадвае нават, умоўна кажучы, «рэха» іх размовы-дыялогу; яна часам нават дагаворвае тое, аб чым словам не сказаць і не выказаць... Арфа гучыць і тады, калі аркестр перадае пейзажныя старонкі балета, Ілюструе падзеі.

— Святлана Віталееўна сапраўдны прафесіянал, — гаворыць дырэктар тэатра, народная артыстка БССР Таціяна Іламініцава. — Гэта — чулы да характа і жыцця музыкант. Я рада, што сярод маіх калег ёсць такі самаадданы чалавек, які жыве інтарэсамі аркестра, тэатра, цалкам аддаючы сябе сёніцкай прэм'еры, сёніцкаму спектаклю. Яна ахвотна выступае ў сольных канцэртах і ў ансамблях, а гэта пашырае яе дыяпазон і творчыя дасягненні. Зразумела, канцэртная дзейнасць і сама па сабе важны напрамак у творчасці, але Святлана Віталееўна і гэта падначальнае інтарэсам аркестра; яна ўзабагачае палітру і спой арсенал для лепшага выступлення ў балетных і оперных спектаклях...

Словы Т. Каламініцавай можна правярць хоць бы на прадстаўленні «Русалкі» А. Даргамыжскага, дзе падводнае царства робіць моцнае ўражанне спалучэннем дэкарацый і музыкі, сярод якога мы чуем непаўторнай прыгажосці голас арфы. Штосьці казачнае, легендарнае і таямнічае, багатае на вытанчаныя адценні ўліваецца ў гукавы спектр «Русалкі» на мінскай сцэне, калі пачынае спяваць арфа.

Як балетная актрыса павінна штодзённа треніравацца, выконваючы і самыя элементарныя па, так і арфістка дбае пра свае пальцы, штодзённа практыкуючы іх. Гэта — праца. Без яе не можа быць таго свята, якім мы ведаем музычны тэатр наогул. Святлана Афанасьева з такіх працаўнікоў. Яна перадае свой вопыт і майстэрства вучням у Дзяржаўнай кансерваторыі імя А. Луначарскага, і ў аркестрах рэспублікі ёсць яе выхаванцы, якія з гордасцю называюць сябе «афанасьеўцамі».

Калі вы пачуеце спеў арфы ў «Вахчысарайскім фантазе» або ў «Альпійскай баладзе», вам будзе не да таго, каб «вылучаць» яе з агульнай мовы спектакля. Але потым скажаце ў думках дзякуй салістцы аркестра, што прымусіла вас стралянуцца і абудзіла ў вашым сэрцы каштоўны водгук на покліч музычнай фразы. Яе завуць Святлана Афанасьева.

Р. ГЛАЙХЕНГАУЗ, старшы выкладчык Беларускага політэхнічнага інстытута.

ЧАРОУНЫЯ СТРУНЫ

менты. Якісьці ўрываек са сваёй партыі сыграў суроваўрачыстыя трамбаніст. Каскадам пералівістых пасажаў азваліся флейты. І раптам з гэтага «музычнага кутка», быццам марская хваля, данеслася да вашага слыху — арфа праспявала. Нібы здалёк, набігла гэтая хваля, затым хутчэй спяшаецца ў залу. Здавалася, што артыстка выконвала казаны эпізод або прадказвала пачатак шторму...

Міжволі заслухаешся спевам гэтага інструмента, які мае вялікія тэхнічныя і гукавыя магчымасці, упрыгожвае сваімі чудаўнымі фарбамі сімфанічную партытуру. Выдатныя сольныя эпізоды для арфы гучаць на старонках многіх твораў музычнай літаратуры. І заўсёды кожны ўступ гэтага інструмента ў суладдзі аркестра ўзабагачае

былі захоплены не толькі выдатнай тэхнікай. Як толькі дакраналіся да струн яе пальцы — гукі маланкай ўзляталі то ўверх, то зноў ападалі ўніз, на імгненне затрымліваючыся і раптам пачыналі плесці своеасаблівы карункавы малюнак. Зала была зачаравана пранікнёным адчуваннем музычнага характа, умненнем тонка перадаць лірычную споведзь, напоўненую сардэчнай цеплынёй і подыхам паэзіі... Салістка не «працавала», а нібы проста гаварыла натуральным «голосам».

Святлана Афанасьева выхоўвалася ў сям'і патомных арфістаў. На выпускных экзаменах у Ленінградскай музычнай дзесяцігодня дзівічынка звярнула ўвагу на сябе добрай тэхнікай і шчырасцю выканання самых дасведчаных знаўцаў гэтага інструмента.

Вайна перашкоджала ёй працягнуць вучобу ў кансерваторыі. У час ленінградскай блакады Святлана выступае з канцэртамі ў ваенскіх часнях і шпітальных. Гэта былі цяжкія гады. Дзяўчына лічыла сябе шчаслівай, калі сваёй іграй даводзілася абудзіць у слухачоў веру ў перамогу жыцця над смерцю, святла над цемрай.

Скончылася вайна. Святлана Афанасьева паступае ў Маскоўскі музычна-педагагічны інстытут імя Гнесіных у клас «партыярха» савецкай школы арфістаў народнай артыстка РСФСР Ксеныі Аляксандраўны Эрэдзі. Рэпертуарны багаж хутка ўзабагачаецца новымі творами розных стыляў і эпох.

Выдатны музыкант і разумны педагог — выхавальца, прафесар К. Эрэдзі патрабавала ад сваіх вучняў не толькі тэхнічнай свабоды, але і глыбокага раскрыцця музыкі, умения перадаваць вобразны лад твора, сказаць сваё слова ў выкананай п'есе.

Пасля інстытута артыстку запрашаюць у аркестр Вялікага тэатра оперы і балета БССР. Пачынаецца знаёмства з новым музычным светам — артыстка гартэе і «чытае слыхам і пальцамі» старонкі партытур В. Залатарова, Я. Ціцюкага, А. Багатырова, Ю. Семянікі, Я. Глебава, Г. Вагнера і адрывае для сябе — практычна! — даўно вядомую ёй тэарэтычную ісціну: любая народная мелодыя, хоць бы той жа «Крыжачок» або «Пальничок», асэнсаваная сэрцам мастака-кампазітара, робіцца споведзю або маналогам узрушанага чалавека, гімнам ці задумным выказваннем...

Опера «Алесь»... Геранія

матызму: розныя часткі змацоўваюцца асобнымі інтанацыямі адной тэмы.

Першая частка гэтай санаты драматычная. Пададзена яна ў вольна трактуюмай форме класічнага санатнага алегра. Галоўная партыя складаецца з трох элементаў. Першы — сурова патрабавальны — праводзіцца ў партыі фартэпіяна, другі — рашучы, прызыўнога характару — даручаны скрыпцы. Трэці — шырока напеўнага складу — інтанацыйна блізкі да беларускай народнай песні «Ды ўжо сонейка». Гэты элемент становіцца манатэматычным ядром. Усе элементы галоўнай партыі нібы супастаўляюцца адзін з адным, але найбольшае значэнне ў першай частцы атрымлівае другі элемент.

Незвычайная пабочная партыя: тэма танцавальнага характару, якая вырастае з трэцяга элемента. Яна з'яўляецца ў партыі фартэпіяна, а скрыпачнае суправаджэнне заснавана на інтанацыях першага элемента. Такім чынам, зноў адбываецца супастаўленне змрочнага і жыццярадаснага. Але калі першы раз гэта супастаўленне праводзілася па гарызанталі, дык цяпер — па вертыкалі. Распрацоўку займае вялікая скрыпачная кадэнцыя, што таксама трэба аднесці да асабліваецца санаты.

Другая частка, якая рэзка

кантрастуе па настрою з усімі астатнімі часткамі — эфектны марш. Карыстаючыся парадыйнымі сродкамі, аўтар быццам высмейвае ўсё пошлае, пачварнае, мяшчанскае, што ёсць у жыцці.

Фінал поўны энергіі. Рымічная разнастайнасць фартэпіянай партыі, шчодрыя россыпы інтанацый беларускага і польскага фальклору, нястрымны рух партыі скрыпкі надаюць гэтай частцы аптымістычнае, святочнае гучанне.

Трэба адзначыць, што партыя скрыпкі ў санате вельмі віртуозна. Але гэта не знешне бліжучая віртуознасць, а мабілізацыя ўсіх рэсурсаў скрыпачнай тэхнікі для больш поўнага раскрыцця музычнага зместу.

Выканаўца санаты Г. Клячко, які дасканала валодае скрыпачным майстэрствам, выдатна справіўся з усімі цяжкасцямі твора. Асабліва запомніўся бездакорна сыграны цяжкі фінал. Дастойным партнёрам Г. Клячко паказала сябе Л. Тэр-Мінасян. Добрае пачуццё ансамбля, адзінства ў разуменні і трактоўцы музычных вобразаў, несумненна, садзейнічала і поспеху санаты.

Хочацца адзначыць, што каштоўная ініцыятыва выкладчыкаў нашай кансерваторыі ў Мінску — знаёміць слухачоў з забытымі (часта без усялякіх падстаў) і новымі арыгінальнымі творами — заслугоўвае ўсялякай ухвалы.

Вячаслаў ЗЯЛЕНІН.

Алесь Савіцкаму—50

8 студзеня вядомаму беларускаму пісьменніку, лаўрэату прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Алесю Савіцкаму споўнілася 50 гадоў. У сувязі з гэтым праўдзівае Саюза пісьменнікаў БССР накіравала Алесю Ануфрыевічу прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Алесь Ануфрыевіч!

З нагоды Вашага 50-годдзя з дня нараджэння прыміце ад нас, Ваших сяброў і таварышаў па перу, шчырае гарачае віншаванне.

Ваш жыццёвы шлях — тыповы шлях таго пакалення, якому суджана было праціць па суровых дарогах Вялікай Айчыннай вайны. Вы былі партызанам, ваявалі з фашыстамі на фронце, прымалі ўдзел у штурме Берліна.

Пасля вайны Вы абралі сабе неспакойную прафесію журналіста. У полацкай газеце «Бальшавіцкі сцяг», у рэдакцыі якой Вы працавалі, адбыўся першы Ваш літаратурны дэбют. Вы пісалі і друкавалі вершы і апавяданні, якія адразу прыцягнулі ўвагу чытача змястоўнасцю, добрым веданнем жыцця і людзей. Потым была вучоба ў Літаратурным інстытуце імя А. М. Горькага, праца ў Літаратурным музеі Якуба Коласа, у апаратае ЦК КПБ.

Вашаму перу належыць шэраг цікавых і змястоўных твораў, такіх, як аповесці «Кедры глядзяць на мора», «Пасля паводкі», «Нічога ўзамен», «Самы высокі паверх», раманы «Жанчына», «Палын — зялёе горнае», дакументальная аповесць «След пракадае першы», зборнікі апавяданняў для дзяцей.

Прыемна адзначыць, што тэматыка Ваших твораў шырокая і разнастайная. Вы з зацікаўленым веданнем паназаваеце жыццё рабочага класа, нашага сучасніка ў працы і быццё, востра ставіце і вырашаеце многія маральна-этычныя праблемы.

Радасна, што свой юбілей Вы сустракаеце ў росквіце творчых сіл і здольнасцей.

Жадаем Вам, дарагі Алесь Ануфрыевіч, новых цінных кніжак, здзяйснення ўсіх жыццёвых задум, добрага здароўя, шчасця».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае юбіляру доўгіх год жыцця, новых творчых задум.

ПАВЕРХІ СТАЛАСЦІ

Шчодрая на мужных, немных і смелых людзей старажытная і маладая полацкая зямля. Там, у слянянскай хаце на берэзе цёмнага рачулі Палаты, нарадзіўся і рос, насыцаўся водарам ніўчанага саду і ўзрэчнага разнастайна Алесь Савіцкі, цяпер вядомы беларускі празаік. Адтуль незабыўныя, самыя дарагія і добрыя ўспаміны. З тае хаты будучы пісьменнік хадзіў у школу, семнаццацігадовым падлеткам пайшоў у партызаны. Праз колькі месяцаў на баявым заданні яго параніла. Тыдні тры пралёжаў ён у партызанскім шпіталі. Там і пісаў першыя, малыя і наіўныя, дарагія вершы. Другі верш таксама міжвольна выраўсаў з душы праз год, пасля пахавання баявога сябра.

Адрозне ж пасля прыходу Чырвонай Арміі для яго пачаліся напружаныя, ужо франтавыя дні.

Дэмабілізаваўшыся з арміі, Алесь Ануфрыевіч доўгі час супрацоўнічаў у полацкай абласной газеце «Бальшавіцкі сцяг». Тут пачаў пісаць артыкулы, нарысы, першыя апавяданні. Вялікае значэнне для творчага росту пісьменніка мела створанае пры рэдакцыі газеты літаратурнае аб'яднанне, першым пасляваенным старшынёю якога быў абраны А. Савіцкі. Надзвычай плённымі былі яго знаёмствы і сустрэчы з Петрусьм Боўкам, Тарасам Хадкевічам, Міхасём Машарам, Анатолем Астрыжкам, Рыгорам Няхаме, іншымі пісьменнікамі, якія ў тыя гады часта наведваліся ў Полацк.

Радасцю для пісьменніка было запрашэнне паехаць на вучобу ў Літаратурны інстытут імя Горькага (які скончыў і паступіў там у аспірантуру).

Добры зарад для творчасці далі паездкі ў Сібір у Краснаярск і Іркуцк, на Ангара і Амур, у Бразі, на востраў Аляксандр на Байкале, у Ханасію і ў Мінусінск. На матэрыяле з жыцця будаўнікоў Брацкай ГЭС А. Савіцкі напісаў аповесць «Кедры глядзяць на мора». Галоўным героем твора стаў беларус Петрусь Каваль. Ярка, шматфарбна і праўдзіва расказаў пісьменнік пра гераічны час, пра велічныя здзяйсненні маладых энтузіястаў, пра каханне і працу—адным словам, пра ўсё тое, што сам назіраў, што запала ў душу назаўсёды.

Неўзабаве з друку выйшла другая аповесць А. Савіцкага «Пасля паводкі». Галоўны герой твора Васіль Лоўгач перанесены ў тым, што па-сапраўднаму шчаслівым можа быць толькі той, хто змагаецца з чэрствацю, скарнасцю, гнілым мяшчынскім побытам.

Раман А. Савіцкага «Палын—зялёе горнае» ўваскрэшае падзеі на вёсцы ў пасляваенныя гады. Асабліва ярка, запамінальна вылісаны ў ім вобраз старшыні калгаса «Партызан» Антона Корбута. Вялікія арганізатарскія здольнасці, рашу-

СІЛУЭТ горада — адзін са складанейшых аспектаў у стварэнні яго архітэктурна-мастацкага вобраза. Ён патрабуе напружаных творчых намаганняў горадабудаўнікоў, архітэктараў, мастакоў, скульптараў і ўсіх спецыялістаў, звязаных з фарміраваннем індывідуальнага аблічча горада. Сілуэт горада — гэта, па сутнасці, яго партрэт; контурны паказ забудовы і ўсяго гарадскога асяроддзя на фоне небасхілу або панарамы, глыбіннае яе ўспрыманне з выразным падзелам на прыэдні план і іншыя фрагменты забудовы. І ўжо таму асабліва тут не можа быць месца штампу, дагматызму і шаблону.

Глыбока абгрунтаваная распрацоўка сілуэта горада і асабліва яго цэнтра ў апошні час стала надзвычай важ-

Комплексны ўлік адзначаных фактараў — аснова пабудовы гарадскога сілуэта.

Распрацоўваючы яго, асабліва ўвагу неабходна аддаваць вырашэнню асноўных палажэнняў. Так, ён павінен мець пэўную сэнсавую, сацыяльную, вобразную, сімвалічную сутнасць. У Мінску — гэта ідэя адраджэння горада, асабліва ў пасляваенны перыяд, а галоўнае тое, што Мінск — сталіца рэспублікі і сілуэт яе павінен быць парадным і прадстаўнічым; у Гомелі — важна падкрэсліць маляўнічасць, дынамічнасць, скіраванасць забудовы да цудоўнага, ландшафту ракі Сож; у Віцебску — кантрастнасць, мажорнасць, панарамнасць...

Неабходна ўлічваць асноўныя напрамкі развіцця горада і яго цэнтра, асабліва для буйнейшых гарадоў рэ-

га, Савецкіх пагранічнікаў, Слуцкага шаша, вуліца Маякоўскага, Паркавая магістраль, Ленінскі праспект, вуліца Горькага.

На гэтых участках фарміруюцца развітыя плошчы, што разам са значнымі дамінантамі маюць комплекс «распластаных» структурных будынкаў, якія дазваляюць фарміраваць новыя ансамблі. Каралі вышынных будынкаў акцэнтуюць цэнтральнае ядро горада, даюць магчымасць тактоўна аднесціся да маштаба забудовы Ленінскага праспекта. Шматпавярховасць будынкаў па меры набліжэння да праспекта павінна памяншацца, асабліва на плошчы Леніна. Ансамбль забудовы плошчы амаль склаўся. Асноўным акцэнтам на ёй быў і застаецца Дом урада. Шматпавярховасць практуемых будынкаў педагогічнага інстытута і ўрадавага будынка ля гасцініцы «Мінск» трэба разглядаць з улікам захавання вядучай кампазіцыйнай ролі Дома ўрада.

Аднак рэзкае змяншэнне паверхаў будынкаў у цэнтры горада прывяло б, у пэўнай ступені, да бязлікасі і манатоннасці сілуэта забудовы. Таму, відаць, слушная прапанова аб узвядзенні вышыннага будынка (20—24 паверхі) на ўчастку, які злучае Цэнтральную плошчу і плошчу Свабоды, а таксама групу вышынных будынкаў па вуліцы Першамайскай.

Выбар месц размяшчэння вышынных будынкаў павінен быць старанна абгрунтаваны і служыць перш за ўсё выяўленню галоўнай кампазіцыйнай асновы горада, адпавядаць скіраванасці Ленінскага праспекта і водна-зьялёнага дыяметра. У гэтым сэнсе дарэчы будучы лакальныя вышынныя акцэнты на вуліцах Інтэрнацыянальнай, Нямізе, Захарава, Святлода, Паркавай магістралі і іншых.

За межамі цэнтра вышынныя будынкi ў 16—18—24 паверхі зусім абгрунтаваны пры размяшчэнні іх у цэнтрах планіровачных раёнаў, пры ўездах на Мінскую калцавую дарогу, уздоўж водна-зьялёнага дыяметра.

Вышынныя лакальныя акцэнты ў 12—14 паверхаў могуць і будучы, відаць, размяшчацца таксама ў новых і рэканструіруемых раёнах. Яны ўтвараюць своеасабліваю пераходную ступень да масавай 9-ці паверхавой забудовы.

Павярховасць будынкаў, вядома, яшчэ не завяршае пошукі выразнага сілуэта горада. Маштаб і маштабнасць у вырашэнні гарадскога сілуэта набываюць сілу заканамернасці. Таму з асноўных ідэй у вырашэнні генеральнага плана Мінска і яго водна-зьялёнага дыяметра было імкненне не «сціснуць» невялікай па памерах ракі Свіслач. Высокія будынкi, па-стаўленыя блізка ля ракі, «заглушылі» б яе сваімі абсалютнымі памерамі. Таму ўздоўж Свіслачы, на ўсёй яе 18-кіламетровай працягласці ў межах горада, мяркуецца стварэнне развітых зьялёных палос па абодвух берагах з паступовым зружэннем іх па меры набліжэння да цэнтра.

Заканамернае развіццё асаблівасцей архітэктурна-прасторавых асяроддзя ў значнай ступені залежыць ад умення выкарыстаць натуральныя прыродныя ўмовы, што прадвызначае яго своеасаблівы каларыт. Патрэбна яркая выразная архітэктурна. Толькі комплекснае праектаванне і будаўніцтва пры найстражэйшай горадабудаўнічай дысцыпліне даюць магчымасць паспяхова вырашыць пытанні прасторава-планіровачнай арганізацыі горада і, у прыватнасці, яго сілуэта.

Л. ПАТАПАУ,
кандыдат архітэктурны.

СІЛУЭТ ГОРАДА, ЯГО ІНДЫВІДУАЛЬНАСЦЬ

най з прычыны таго, што паверхі забудовы рэзка пацягнуліся ўвышыню. У выніку ўзнікла небяспека празмернага захвалення будынкамі, якія, па сутнасці, могуць быць неабмежавана развітымі як у даўжыню, так і ў вышыню.

Да ліку асноўных фактараў, якія ўплываюць на сілуэт горада, адносяцца ландшафтныя, горадабудаўнічыя, архітэктурныя, эканамічныя і інжынерна-тэхнічныя.

Ландшафтныя фактары: рэльеф, водныя сістэмы, азелененне, клімат і асвятленне — адпавядаюць пункту пабудовы сілуэта. Рэльеф з'яўляецца адным з вядучых кампанентаў. Таму, каб улічыць усе яго асаблівасці, неабходна складаць гіпсаметрычныя карты, на якіх былі б выяўлены так званыя «залатыя кропкі» горада.

Горадабудаўнічыя фактары: абгрунтаванне агульнай сітуацыі размяшчэння будынкаў у сістэме горада, умовы з'яваў, візуальнага ўспрымання і ступенню каштоўнасці забудовы ў архітэктурна-мастацкіх адносінах.

Архітэктурныя фактары — гэта архітэктурна будынкаў, улік законаў і сродкаў архітэктурнай кампазіцыі і, у першую чаргу, маштаба і маштабнасці, узровень майстэрства архітэктараў-горадабудаўнікоў.

Фактары эканамічныя вызначаюцца комплекснай горадабудаўнічай ацэнкай гэтых рыў і ў гэтай сувязі сціскасцю забудовы.

Інжынерна-тэхнічныя тычацца ўзроўню навукова-тэхнічнага прагрэсу. Яны вызначаюць, напрыклад, магчымасці шматпавярховага будаўніцтва: наўнасць вежывага абсталявання, канструкцый, будаўнічых матэрыялаў і г. д.

Валянцін МЫСЛІВЕЦ.

Добры падарунак атрымалі індаўна баранавіцкі тэкстыльшчыні. Побач з карпусамі баваўнянага камбіната імя Ленінскага камсамола Беларусі вырастае прыгожы будынак Палаца культуры. Ён мае глядзельную залу на 800 месцаў з добра абсталяванай сцэнай, прыгожымі фая, паноямі для гуртовай работы. У палацы ёсць таксама спартыўны і лекцыйны залы, бібліятэка. На здымку — Палац культуры тэкстыльшчынаў.

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 6—7).

адной і ў другой — далёка ў кут, адвязала з галавы белую ў чырвоныя квяты хустку — як усё роўна яна яе дрынула, спусціла на плечы, апёрлася ззаду рукамі на памост, адкінуўшыся ўся назад і адкінуўшы галаву, і затрапала ад плачу. Ціхага, цяжкага і несканчолага. Зайшла, як дзіця. З плячэй у яе з'ехала хустка, з куклы выпаў кавалачак цёмнага грэбня, пярснуў недзе туды, дзе стаяла вядро з гаршкімі, валасы раскруціліся, рассыпаліся, доўгія і цяжкія, і падмяталі, матаючыся, дробную патуруху ад сена на чырвонай глінянай праціўні...

Яму песна зрабілася ў грудзях: не дыхнуць, як падпёрла. Ён ускочыў адразу з калені, нагнуўся над летаным сенам, зацягнуў пасцілку над дзецьмі, схваціўшы абодз з галавой, пасля павярнуўся да Клані — яна сядзела ціха, нагнуўшы галаву і склаўшы рукі перад сабой, і сказаў, заікаючыся:

— Ну-у-у... Пла-акаць...

Пасля ступіў з памосту на падмецены ток, падышоў да вядра з вадою і сказаў адтуль:

— Па вуглах не плач... Уцалелі самі — то вуглы нажывём. Пад адкрытым небам не астанёмся...

Нагнуўшыся над вядром, пашукаў рукамі конаўку: Кланя, ускочыўшы з памосту, падбегла да калодкі, перахлпіла ў яго конаўку, спяшаючыся, апаласкала спачатку, тады хуценька зачэрпнула поўную вады і падала яму. Рукі ў яе дрыжэлі...

— А я адразу за слёзы... — ціха сказала яна. А ты ж і піць хочаш з дарогі, і есці... І нямыты... Калі ж само плачацца... — Сказала яна зноў пра сябе: — Як падмяніў хто: цякуць слёзы і цякуць. — Пасля зноў да яго: — Вада недзе ўжо ў вядры сагрэлася... Пойдзем да студні, на двор. Свежай засілю... І памыешся...

— У роце горка. Хоць бы змачыць... — Сказаў ён, аддаючы ёй конаўку ў рукі. — І не плач ты... Зноў скажу: вуглы дзела нажывём... Хлеў, во, ёсць, астаўся, і дзякавай богу... Будзем жыць — усё будзе...

Яна схпіла вядро з вадою з калодкі — у адну руку, у другую — конаўку, памінулася спаразку бегчы на двор да студні, але, калі ён сказаў: будзем жыць — усё будзе, адразу як аб што спатыкнулася. Злавіла ў яго голасе, відаць, тое, чаго баялася з самага пачатку: прышоў і — зноў пойдзе... Сказала ціха — голас змяніўся і задрыжэў:

— Зноў, мусіць, пойдзеш... Бо з афтататам прышоў... — адскочыла да дзвярэй і стала, сагнуўшы рукі ў лакцях — падняла і вядро, і конаўку, усё усё роўна заступала яму дарогу, каб ён не ўзяў і не пайшоў адразу з хлева. Выжыў, вярнуўся, гэтутліка чакалі, а ён возьме і пойдзе. Забегса, паглядзеў на дзяцей, нап'ецца вады, памыешца, а можа і на гэта часу няма, і зноў пойдзе. У божы свет, як у капеіку... І зноў чакай яго дзень-ноч...

Яна глядзела на яго з парога і вочы ў яе блішчэлі ад слёз.

— На двое сутак пусцілі... І сённяшняя ноч... А дагэтуль нашым памагалі пад Пleshчаніцамі. Вайна не скончылася... — ён вярнуўся на памост, падняў аўтамат — у хлеве сярэд паху летаннага сена патыкнула жалезам, машынным маслам і згарэлым парам — і павесіў яго за рамень на ўбіты зуб ад бараны ў шую на тыне, дзе вешаў усягды граблі і касу. Зуб быў убіты высака і ён, дастаючы, аж падскочыў на памосце.

— Хай бы ляжаў... Дзеці ж спяць... — яна сказала з парога вялым голасам, — не пазнаць — ён аж крутнуўся да яе.

— Праз двое сутак усё, хто яшчэ астаўся ў лагерах, пойдучы ў раён, у Пleshчаніцы. А там — паглядзіць. Каго адразу на фронт, каго ў Мінск на парад... Парад будзе ў Мінску, аб'явілі ўжо...

— А цябе? — перабіла яна, зноў на-тапырыўшыся ля дзвярэй.

Ён, як усё роўна не пачуў: — Адным словам, каго куды... Скажы дзякуй і за гэта. Не ўсіх дамоў пусцілі. Многія ўжо ля Маладэчна. З нашымі пайшлі. Адразу... Двое сутак далі, бо заслужыў. Гэта і сказа-лі...

— Ты нешта хаваеш... Не гаворыш мне...

— Ну што табе сказаць... Мяне — у палавы ваенкамат... На камісію... Усіх, хто ранены, ці белы білет ёсць, пасылаюць...

— У ваенкамат? На камісію? — Яна спалохалася, хацела паставіць на зямлю вядро.

— У мяне кантузія. Камісія рошыць: на фронт, ці дамоў, ці так куды...

— Кантузія? — Яна, пачуўшы, ад-

разу паставіла вядро на зямлю, пасля зноў падняла: — Якая кантузія? Што ты маўчыш?..

— Цяпер ужо не страшна... Скарэй за ўсё на фронт пашлюць. Галава ўжо не вядзе, прайшло. Толькі ў ва-чах бывае гарача робіцца і балаяць яны тады недзе глыбака пад лобам... Спіна яшчэ ные... Тупа. І не праходзіць. Гэта цяпець можна. Забыва-еся... Камісія на такое не паглядзіць...

— А што было? Чаму ты не расказваеш? Пойдзем да студні, цяпець скоро пачне...

— Толькі ты не плач. Мінат засы-пала ў акопе. Пад Пагуркам. Палаяў і адышоў... А што яшчэ трэба... Ады-шо-о-у...

Яна тапталася з вядром і з конаўкай у парозе, то да яго падыдзе, то назад вернецца:

— Гэта ж падумаць... Засыпала... Ніхто б і не ведаў...

— Многа каго засыпала... — сказаў ён, уздыхнуўшы. — Дай вядро і пойдзем да студні. А то дзяржыш у руках.

— Што ты... Табе можа цяжкага і падымаць нямажна...

— Эх, баба, баба... Ты ўжо і за мяне бярэшся адразу вёдры насіць... Самой табе яшчэ прыйдзеца доўга іх падымаць. Думаеш, мяне пусцяць? Ты чуюш, што за Найдорфам робіцца? Таўкуць, як у ступе...

Яны выйшлі з хлева на двор — яна наперадзе з вядром і конаўкай у руках, спяшаючыся, ён ззаду, ступаючы паволі, спаважна. Ішоў і чуў, як у яго ўляглася раптам усё, што не давала спакою гэтыя дні, глыбака на дне душы, што ён цвярдзей стаіць на нагах, як усё роўна падняўся раптам знямоглы, з зямлі і апёрыў плячом аб сцяну.

Ён абмінуў Кланю, узяў на хату ў яе з рук вядро, размахнуўшыся, выліў ваду пад паркан у канаторжнік і лебяду, павесіў яго на крук: зачпачіўшы, уперся каленямі ў зруб і піхнуў адной рукой з-за пляча вочап. Заклякатаў, што бацян на гнязде, сухі абвер, забразла ў цёмнай студні ад зруб парожняе вядро і плюхнулася дном у ваду. Вядро з вадою ён цягнуў у дзве рукі і думаў, што трэба прывязаць на канец асвера калодачку, што Клані цяжка цягаць вёдры. Са студні пахла халоднай свежай сырасцю, як усягды ў гараце лета; запах, абліты вадою прыматы канаторжнік — палыном; з гародчыку ад вуліцы пацягнула кмі-нам і агурочнікам, і Жаваранка аж перавёў дых... Стаў, узляўшыся аб-дзюма рукамі за халоднае ад вады вядро, чуў, як яна плёккае на рукі і пырскае на грудзі — поўнае зачэрп-нуў, і яму здалося на кароткі міг, што не было ні вайны, ні немцаў, ні бла-кады... Што яго паслала Кланя, пры-шоўшы змораная з поля вечарам, па ваду — сама пачала шлопаць ля печы: бульбы зварыць на вачэру. Ён прыня-се вядро ў хату і павесіў яго высо-ка на дрот ля печы. Будзе піць з вя-лікай чорнай конаўкі — сасмяг за дзень — а Кланя стане чакаць, выста-віўшы рукі: трэба конаўка — даліць вады ў гаршчок з бульбай...

Ззаду за плячыма захлапала Кланя, ён спаразку адварнуўся ад вядра і ўбачыў, што Кланя стаіць на вытаптанай латочыне ля шырокага, як пліта, абгарэлага — чорнага зверху — ка-меня і выпраецца рагамі хусткі.

Камень ляжаў у іх ля хаты — ля ганку...

Жаваранка паставіў, зняўшы з кру-ка, вядро на зруб, на ачсананае зверху вяно, і ціха падышоў да Клані.

Кланя стаяла ля каменя, склаўшы рукі на жываце — у правай руцэ ў яе была вялікая чорная конаўка, за-чэпленая за палец...

Ён падышоў да Клані, стаў на на-мень і паклаў ёй руку на плячо. Кланя не звярнулася, стаяла, як укопаная, і глядзела на пажарышча, утаропіў-шыся ў кут хаты, дзе некалі стаяў

стол. Пачынала паволі, па-летняму ша-роць на дварэ, і добра было відаць пажарышча: белы край печы, пафар-баваны сёлета вясной глінкай, і жоў-тая латочына на палавіну хаты ад ву-ліцы, дзе зверху асыпаўся пясок...

Колькі разоў яны, калі сышліся, ступалі ля ганку па гэтым ачсаным зверху камені, ідучы ў хату і з хаты: босымі ўлетку нагамі, абдэртымі аб іржышча і пазбіванымі аб каменне; абутымі ў лапці, калі трэба было ка-сіць балота і выносіць вязкімі сена да стажар'я; хадзілі — ён у чаравіках, а яна ў чорных лодачках — у святы на бяседы; шоргалі цяжкімі ботамі, пры-ходзячы з вуліцы і ачышчаючы наліп-лую грязь позна ўвосень... Ад ног на камені засталася шырокая раўка...

Доўга стаялі ўпобачкі, нібы сабра-ліся зайсці ў хату і не расшліся ступіць...

Угары над галавой шастала суха аб-гарэлае лісце на тофелі, як некалі цы-

буля на шастку ў хаце пад бэлькай —

яшчэ не аціх вецер. За плотам ля студні сівеў туман густымі палосамі, адна над адной — такога даўно не было. За ракой ў алышэўніку азваліся дразды, дробненька, спалохана: вара-жылі на холад. Стаяла густая цішы-ня, нібыта навалілася раптам і на Па-гурак за пасекай, і на выганчык, і на вёску, і было чуваць, як на вуліцы ў тым канцы нехта плакаў, прымаўляю-чы.

Жаваранка крануў Кланю за плячо, асіярожна, аднымі пальцамі. Яна ху-ценька выцерла ражком хусткі вочы: апусціла рукі і глянула на яго. Ад белага попелу на зямлі твар у яе быў белы, як ад месяца; вочы цёмныя, вя-лікія, са слёзамі, глядзелі недзе глы-бака, аж у нутро, з такім болем, нібы-та яна намучылася за гэтыя дні ад цяжкой хваробы да смерці; з такой бядой і крыўдай, нібыта ён адзін на свеце быў ва ўсім вянаваты...

— Слязьмі не паможаш... — ска-заў ён і пачуў, што і ў яго голас усё яшчэ дрыжыць. — Ні я табе ні ты мне... Пойдзем, Палі мне вады... Цямнееца...

Кланя не кранулася, як прыстыла да каменя. Тады ён мінуў яе і пайшоў памалу не да студні, а ля байхой хаты па прызебе. Пад нагамі захрумсцела бітае шкло з акна ад двара і чорнае вуголле. Дайшоўшы да вугла, ён павярнуў прызбай у гарод, ступаючы ля абгарэлага тофеля ў гародчыку. Уба-чыў, што Кланя, напярэйшы на пля-чах хустку, ідзе ўслед за ім па прыз-бе, высака падымаючы ногі і спаты-каючыся на каменні.

Яны — адно за адным — абышлі хату круга, сталі проці колішніх сен-цаў і глядзелі ў гарод пад раку.

У гародзе расла бульба. Пасеяная ў пару, на гнаі, яна шуганула ў рост, каля хаты хоць ты яе абганяй другі раз. На белай высахляе за дзень зям-лі яна раскінула шырокі цёмны ліст, падняла ўгару галоўкі бульбоўніку, што натапырылася... Здавалася, аж было чуваць, як шапоча ліст, лезучы з зямлі. Непабаранаваная ні разу, яна зарасла лебядой — лебяды была ў кале-на, абганяла бульбоўнік; пырыкам — услаў гарод, зелянеючы, як руць на полі ўвосень; асотам і малачае — яны павытыркаліся высокімі, у кале-на, дудкам і ўзяліся на цвет...

Пахла бульбоўнікам і пылам, аж горка было ў роце. Ад логу пацягнула вільготнай зямлэй. За ракой на выган-чыку ў тумане закрывала ўзаганная кнігаўка. Ён паклікаў Кланю і яна, падышоўшы, стала ўпобачкі.

— Відзіш, бульба расце... Ніколі так не расла пад хатай... — сказаў ён і пачуў, як яму зноў лёгка і ціха робіцца на душы. — Заўтра раніцай будзем палоць. І за вуліцай трэба па-лоць. Там цвярдзей, суха. Рыдлёўкай трэба накаваць... Быў бы конь і аку-чкі... Да цямна абышоў бы і тут, і за вуліцай... Калі так расце бульба, — сказаў ён, пачакаўшы, — то жыць бу-дзем... Будзем жыць...

Яна маўчала, глядзела толькі на яго вялікімі вачыма, усміхнуўшыся добрымі бліскучымі іскаркамі першы раз за ўвесь вечар, і ён сказаў, каб яна не здагалася, што рабіць ёй усё трэба будзе адной, што яго ніхто не адпусціць: ні праз дзень, ні праз ты-дзень.

— А да восені сажнуць і звязуць з поля калгасам. Сельсавет ужо ў Гор-не ёсць... Вудуць і калгасы... Цяпер памёрці ўжо не дадуць, раз нашы прыйшлі...

Яна паглядзела на яго веселейшымі вачыма:

— Глядзі ты... Нарабіўся ўжо і до-ма, і ў калгасе... А я зусім па-другому думала. Убачыла цябе жывога, сама плачу, а адразу думаю, што спачатку дастанем куфар з жытам, пасля набі-раем на пажары паўцагелкаў і зробім ля хлева печку... Такую, каб і гаршкі на дзень можна было засла-нкай закрыць, каб цёплыя былі... Невя-лікую, у калена, дым сабе хай ідзе на двор. Гэта ж не ў хаце... Я сама думала такую зрабіць... А калі прый-шоў, то паможа... І стрэшку над печ-кай паставім... На слупках... Каб аж над галавой была. Каб пад ёй хадзіць можна было. Я падумала: чатыры слупкі ўкапаць, залатаць і драўцай накрыць. Ад дажджу... Да восені ў хлеве жыць буду. У вуглы ні да кога не пайду... — Яна зноў захлапала і, падняўшы ўгару руку з вялікай чор-най конаўкай, стала выпраць пальца-мі вочы... Пасля, мінаючы каменне, пайшла памалу да студні.

Над логам мітусіліся кнігаўкі, за-лятаючы аж на гарод.

Яна ліла яму вадою з вялікай чор-най конаўкі на рукі, чэрпаючы з вяд-ра, а ён, раздзёўшыся да паясніцы, форскаў, матаючы галавой, як ад мух, і адыходзіўся ўсё далей пад асвер да паркану. З-пад ног пацякла лужы-на сцэжачкай між падарожніку да ха-ты пад ганак — пад злізаны камень...

Ліла пасля яму ваду конаўкай на шыю, на плечы, на спіну — змывала мыла... Ён толькі пераймаў конаўку рукамі, каб яна не датыкалася да скуры: была халодная, халоднай ва-ды, і чуў, як связе ўвесь адразу, нібыта нараджаецца нанова на свет; як гараць ад халоднай вады агнём вушы, што ў лазні на палку...

Яна прынесла яму на траву ўжо другое поўнае вядро, а ён, адварнуў-шыся ад яе зрываў з сябе грязь, якая наліпла на яго за ўсю блакаду: пыл з акапаў у двары, пясок з пасе-кі з-пад Пагурка, сіпак з-пад Рабога Калодзежа, твань, торф і ціну з бало-та ля Партызанскіх лагераў, дзе ся-дзелі па горла ў рудзе, прабіваючыся з Алешам за Дзвінасу да сваіх ад Гар-батага Маста...

Змяніцца не было ў што і ён стаяў на аблітым вадою злётным, як пасля дажджу, падарожніку, пераменьваю-чыся з нагі на нагу. Кланя сказала, што збегла да каго ў вёску — як гэта лезці ў старое, — можа ў Галіны Аляксандравай што засталася ад Гры-шы, той яшчэ не вярнуўся, не чу-ваць... Ён аж злякнуўся, і адразу, дастаўшы з хлёўчыка са страхі спод-нія штаны, выцер аб падарожнік ногі і стаў скораняка адзясатца.

— Рушнік жа ў нас ёсць... — сказа-ла ад студні Кланя, але ён махнуў ру-кой.

Яны стаялі на падарожніку сярэд двара і маўчалі. Яна хацела нешта сказаць і не магла: не далазі слёзы.

Пасля яна супакоілася, падняла ру-кі і пачала завязваць на галаве хуст-ку — ад камароў. Калі яна ўздыгнула, цяжка, аж уздрыгнула ўся, ён паду-маў, што і ў яго лягло ўсё на дно ду-шы, што трэба думаць пра заўтраш-няе.

Яна апёрлася аб яго рукой, як аб вухак у дзвярах; рука ў яе была цяж-кая і пвёрдая.

— Валасы ў цябе выплілі... Сало-ма... І вочы светлыя зрабіліся. Зусім на Галіну Аляксандраву стаў падоб-ны... Нос выпягнуўся, доўгі стаў... — яна гаварыла, не гледзячы на яго.

З-за ракі, з выганчыка, дзе крычалі ўзаганяныя кнігаўкі, над самым дваром, над асверам, праляцеў бацян, шапочачы, аж свішчучы, крылямі. Добра была відаць яго выпягнутая ўперад вострая чырвоная, што жар, дзюба.

На сасне — на дзядзіны, ля фер-мы — высака ў цёмным густым небе паблела зверху гняздо. Чуваць было, як там дробненька і ціха заклыхталі.

У канцы вёскі, дзе гарэла дробная, як ад пажару, зара, без аддухі грыве-ла, аж уздрыгвала пад нагамі на два-ры зямля.

Недзе там далёна нлі самалёты.

Валянціну Зубу-60

Учора беларускаму пісьменніку Валянціну Зубу споўнілася 60 гадоў. З нагоды гэтага юбілея праіснае Саюза пісьменнікаў БССР накіравала Валянціну Андрэвічу прывітанне, у якім гаворыцца:

«Юнацтва рыцара» і іншыя. Вашым пражаным і драматургічным творам уласціва прастата, добрае веданне жыцця, разуменне дзіцячай псіхалогіі.

Жадаем Вам, дарагі сбра, новых творчых здзяйсненняў, доўгіх гадоў жыцця, шчасця.

Рэдакцыя штогодніка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае юбіляру добрага здароўя, здзяйснення творчых задум.

«Дарагі Валянцін Андрэвіч! З нагоды Вашага 60-годдзя прыміце ад нас, Вашых сяброў і таварышаў па перу, шчырае віншаванне.

Ваш творчы шлях пачаўся ў 1938 годзе, калі Вы дэбютавалі як празаік. Адначасова Вы спрабавалі свае сілы ў жанры кінадраматургіі, некаторы час працавалі на сцэнарных студыях Масквы і Мінска. Апошнія амаль тры дзесяцігоддзі Вы няўменна працуеце ў рэдакцыі часопіса сатыры і гумару «Воньк», што пэўным чынам вызначыла Ваш творчы кірунак, падказала тэмы і сюжэты гумарэска, фельетонаў, гумарыстычных п'ес.

Значнае месца ў Вашай літаратурнай біяграфіі займае супрацоўніцтва з Рэспубліканскім тэатрам юнага гледача, на сцэне якога былі пастаўлены Вашы п'есы «Марат Казей»,

СЛОВА АБ ШЧЫРАСЦІ

Валянціну Андрэвічу Зубу — шэсцьдзясят. Як той казаў: хочаш вер, а хочаш — не. Я гляджу на свайго сбра і папчэны на рабоце ў часопісе «Воньк» і па-добраму зайдрышчу яму. Па-юнацку рукавы, вясёлы, добрамыслівы. Дык навошта гаварыць пра твае шэсцьдзясят? Ці не лепш пагаварыць пра тое, што сшыла з яго пісьмовага стала ў пару творчай сталасці?

Але якраз тут і загвадка: з чаго пачынаць? З поўнаметражных п'ес і аднаактовак? З дзіцячых апавесцей і апавяданняў? З фельетонаў і гумарэскаў?

Такая разнастайнасць — не проста жаданне паспрабаваць свае сілы ў тым ці іншым жанры. Гэта апраўданая патрэбнасць, асэнсаваная неабходнасць данесці да чытача сваю творчую задуму.

У кожным з адзначаных жанраў Валянцін Андрэвіч праклаў свае адметныя сцяжыніцы. Няхай не дужа шырокія, але свае. Іх не збытаеш з другімі, іх адразу ж пазнаеш. Гэты характэрная адзнака таленту В. Зуба.

Пісьменнік размаўляе з чытачом з даверлівай шчырасцю. У самых вострых канфліктах героі твораў Валянціна Андрэвіча не павыша-

юць голасу, яны гавораць пра свае справы «мірным шляхам», у жыццёвым роздуме, з павагай да чалавечай годнасці. Пісьменнік падкрэслівае ў творах сваю пазіцыю — лепш разуменне, ушчыўальнае і шчырае слова, чым «папрукка». Нават у сатырычных творах В. Зуб дужа ацарожна карыстаецца той самай «папруккай». Чалавек — гэта так складана. Сем разоў, прымерся, адзін раз... сцебані. Відаць, нездарма пісьменнік назваў сваю лепшую п'есу «Злавацца не трэба». Яна паспяхова ішла на сцэне тэатра Янін Купалы і ў некаторых іншых тэатрах.

Палюбіліся і дзецям кніжкі В. Зуба: «Тамнічы падпіс», «Дружная сям'я», «Як Толькі праславіўся», «Марат Казей» і іншыя. Тут і дзіцячая романтика, і шчырае першаадкрывальніцтва, і гераізм, і дружба, і таварыская шчырасць. Тут і самае галоўнае: любоў да жыцця, да Радзімы, адданасць свайму народу.

Хочацца ад усяго сэрца пакадаць Валянціну Андрэвічу многа новых, цікавых кніжак, новых знаходак, новых поспехаў у творчай працы.

Міхась ПЯНКАТ.

ВІШНІ І АНІ З ДРУКУ

- «МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
- А. Алешка. Неба на замку. Апавяданні, апавесці, раманы. Мастак А. Ветанава. 432 стар., тыраж 10300 экз., цана 77 кап.
- А. Ірасек. Сналані. Раман. Парэклад з чэшскай мовы. Мастак А. Шэўраў. 224 стар., тыраж 7000 экз., цана 49 кап.
- А. Мальдзіс. Тамнічы старажытных сховішчаў. Да гісторыі беларускай літаратуры XVII—XIX стагоддзяў. Мастак В. Масцераў. 176 стар., тыраж 3000 экз., цана 64 кап.
- «Дзень паззіі. 1974». Афармленне М. Калоза. 290 стар., тыраж 5000 экз., цана 1 руб. 30 кап.
- Ф. Куляшоў, Міхась Лынькоў. Нарыс жыцця і творчасці. Мастак Ю. Кавалюк. 224 стар., тыраж 5000 экз., цана 76 кап.
- В. Тарас. Ні хвіліны, расказанні. Апавяданні. Мастак А. Дземіна. На рускай мове. 224 стар., тыраж 15000 экз., цана 41 кап.

А. Марціновіч. Выбранае. Апавесці і апавяданні. Серыя «Бібліятэка беларускай прозы». Мастацкі рэдактар Л. Працін. 352 стар., тыраж 10000 экз., цана 84 кап.

Р. Няхай. Сарочы лес. Туман над сцяпам. Алёшка-атаман. На рускай мове. Серыя «Бібліятэка беларускай апавесці». 536 стар., тыраж 10000 экз., цана 1 руб.

«БЕЛАРУСЬ»

М. Ганчароў. Паплаўскі Георгій Георгіевіч. На беларускай, рускай і англійскай мовах. Мастак М. Ганчароў. 48 стар., тыраж 2000 экз., цана 41 кап.

ВЫДАВЕЦТВА «НАВУКА І ТЭХНІКА»

Я. Купала. Збор твораў у сямі тамах. Том пяты. Пазмы. Перакладчык Мастак І. Харламаў. 529 стар., тыраж 14100 экз., цана 1 руб. 70 кап.

ВЫДАВЕЦТВА БДУ ІМЯ У. І. ЛЕНІНА

Г. Казара. Раённая ў поштуру. Вокладка Г. Вайкіова. 128 стар., тыраж 1500 экз., цана 72 кап.

НАРОДНЫ ТЭАТР І ЯГО ПРАВЛЕМЫ

ПЯТНАЦЦАЦЬ ГАДОУ назад 13 лепшым драматычным гурткам рэспублікі ўпершыню было прысвоена ганаровае званне — народных тэатраў. За гэты час значна ўдасканалілася сцэнічнае майстэрства ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці, папоўніўся зместам рэпертуар, пашырылася яго тэматыка. Народныя тэатры (а іх у рэспубліцы налічваецца звыш 50) сапраўды сталі любімымі. Тысячы гледачоў запаўняюць гледзельныя залы палацаў і дамоў культуры, сельскіх клубаў, каб пазнаёміцца з новымі работамі аматараў сцэны. Майстэрству артыстаў народных тэатраў Мінска, Гомеля, Мазыра, Пастаў, Целяхан, Багушэўска, іншых гарадоў і вёсак гарача аплаздураюць рабочыя і калгаснікі, служачыя, творчая інтэлігенцыя.

Сёння асабліва адчувальныя змены ў пошуках і развіцці народнага тэатра, яго рэжысуры. Аб гэтым сведчаць агляды і конкурсы прэм'еры тэатральных калектываў.

Спектаклі набілі больш акрэсленую грамадска-палітычную накіраванасць, вядучае

ва. Рэжысёрам народных тэатраў трэба знайсці адзінае, самае правільнае рашэнне ў трактоўцы вобразаў сцэнічнага твора, зразумець жанравыя асаблівасці яго. Прыемна адзначаць, што многія з іх паспяхова спраўляюцца з гэтай важнай задачай. Зрэшты, гэтак добра спрыяе інтэлектуальны ўзровень сённяшняга ўдзельніка мастацкай самадзейнасці. Як правіла, ён мае высокую прафесіянальную падрыхтоўку, спецыяльныя веды.

Цікавай з'явай у творчым развіцці народнага тэатра Мазырскага гарадскога дома культуры стаў спектакль па п'есе Мустая Карымы «Краіна Айгуль» у пастаноўцы рэжысёра М. Коласа і мастака П. Захарова. Смеласцю ў падыходзе да выбару п'есы — маштабнай, драматургічна ўскладнёнай — заўсёды вызначаўся гэты калектыв. Натхнёная творчая праца і на гэты раз прывяла да поспеху палескім артыстам. Умелае раскрыццё аўтарскай задумкі, старанная распрацоўка міжсцэн, мастацкае афармленне, высокі ўзровень выканаўчага майстэрства артыстаў народнага тэатра Л. Гуло, В. Казлоў-

складна можа паразважаць аб тэме п'есы, яе ідэі, расказаць аб вобразах спектакля, але данесці да ўдзельнікаў, вылучыць задачы кожнага і дапамагчы іх выканаць — і сродкаў тлумачальных, і сіл не хапае. Дзіпраможнікам у гэтай справе пазіна стаць станоўчая практыка дзейнасці вядучых народных калектываў рэспублікі, матэрыялы па абагульненню вопыту работы лепшых рэжысёраў.

Усё часцей характэрным у дзейнасці народных тэатраў становяцца імкненні выбраць асобны творчы кірунак у фарміраванні рэпертуару, вызначыць сродкі выражэнасці, свой почырк. Гэта асабліва ярка бачна на дзейнасці вядучых самадзейных тэатральных калектываў рэспублікі: Мазырскага народнага тэатра (рэжысёр, заслужаны дзеяч культуры БССР М. Колас), народнага тэатра Мінскага трактарнага заводу (рэжысёр, заслужаны дзеяч культуры БССР А. Бяляеў) і інш. Як і прафесіянальны тэатр, самадзейны, аматарскі шукае новыя шляхі мастацкага выражэння пытаньняў жыцця. Але часам за гэтым пошукам стаяць выштукоўванне формай і сродкамі выражэнасці.

Асобна хацелася б адзначыць дзейнасць сельскіх народных тэатраў. Яны сёння толькі напачатку творчага станаўлення. Адметным для рэжысёраў сельскіх народных калектываў застаецца глыбокая зацікаўленасць да народных драм, п'ес аб жыцці беларускага народа, вясёлых народных жанраў і ўменне іх распрацоўкі. І гэта зразумела, бо веданне жыцця, традыцый, гісторыі народа, сваёй краіны застаецца асноўным крытэрыем пры выбары твора. Вось, напрыклад, як складаецца рэпертуар Цімавіцкага сельскага народнага тэатра Капыльскага раёна: К. Чорны «Ірынка», Я. Купала «Паўлінка», К. Трэнёў «Любоў Яравая», І. Козел «Панарыцкі кветка», У. Галубок «Ганка». І нават зварот да п'ес маладых драматургаў Ю. Сохара і Р. Смольскага «Разбег» — гэта таксама працяг дарогай кожнаму цімкаўчаніну тэмы, якой падпарадкоўваецца выбар рэпертуару.

Малая сцэна, на якой прыходзіць выступаць народным тэатрам, мае не толькі нярэгулярнасці, але і свае перавагі — да гледача даходзіць малейшая змена выразу твора артыста, кожны яго рух, погляд. Праца на малой сцэне стварае свае цяжкасці для рэжысёра і ў залежнасці ад таго, як іх зможа пераадолець рэжысёр разам з калектывам аднадушцаў, у значнай ступені залежыць поспех пастаноўкі. І хаця некаторыя тэатры не маюць яшчэ вялікіх сцэнічных пляцовак, не багата выкарыстоўваюць знешнія мастацкія эфекты, але ў іх арсенале ёсць найвялікшы здабытак — гэта самабытны талент народа.

Рэжысёры народных тэатраў сёння клапоцяцца не толькі аб пастаноўцы, але і доўгім жыцці сцэнічнага твора, прыцягненні больш шырокага кола гледачоў.

Яны задумваюцца над праблемай эфектыўнасці ўздзеяння спектакля на гледача, прэзюдаць сацыялагічныя даследаванні інтэрв'ю і запатрабаванні яго, глыбока вывучаюць гісторыю тэатра, узбройваюцца ўсім лепшым, што дае старэйшы сабраг — прафесіянальны тэатр, каб упэўнена крочыць наперад.

В. ДАПКЮНАС,

выкладчык Мінскага педагогічнага інстытута імя А. М. Горкага.

ШЛЯХАМ ПОШУКАЎ

месца ў іх займаюць тэмы развалючай барацьбы нашага народа за пабудову камуністычнага грамадства, гераізму савецкіх людзей у гады грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, працоўнага энтузіязму.

Аб мастацкай сталасці самадзейнай рэжысуры сведчаць прыклады ажыццяўлення сцэнічных пастановак такіх драматычных твораў, як «Раскіданае гняздо» Я. Купалы і «Людзі на балоце» І. Мележа ў Мазыры, «Бацькаўшчына» К. Чорнага ў Барысае і Гомелі, «Крамлёўскія куранты» М. Пагодзіна і «Канстанцін Заслонаў» А. Маўзона ў Оршы, «Вайна-вайне» Я. Коласа на Мінскім трактарным заводзе і іншым. Узрослым майстэрствам рэжысуры, імкненнем да дэталёвай распрацоўкі вобразаў вызначаюцца пастаноўкі рэжысёраў М. Коласа, А. Бяляева, К. Кулякова, Ю. Сцяпанавы, М. Вараашвіча, У. Карпава і іншых.

Вялікую дапамогу мастацкай самадзейнасці аказваюць работнікі прафесіянальных тэатраў: артысты, рэжысёры, мастакі, кампазітары. І гэта дае добры плён. Скажам, калі раней для самадзейнай рэжысуры ці не адзіным сродкам выражэння спектакля быў бытавы, блізкі да натуралістычнага адлюстравання падзей шлях, то зараз усё часцей выкарыстоўваюцца прыёмы абагульнення, умоўнага выражэння драматургічнага матэрыялу.

Магутным сродкам уздзеяння на гледача з'яўляецца сцэнічная атмасфера, якая ствараецца вакол спектакля. Таму і становіцца зразумелай усхваляванасць гледачоў на праглядах «Трыбунала» А. Макаёнка ў Палацы культуры БелАГ, «Вучня д'ябла» Б. Шоў ў Барысае, «Паўлінкі» Я. Купалы ў Пінску, «Лесу» А. Астроўскага ў Палацы Белсаўпрофа і інш. Так, у «Масленіцы» А. Астроўскага рэжысёр народнага тэатра Мінскага трактарнага заводу А. Бяляеў пры ўмелай растаўцы актэраў, удалым выкарыстанні святла, музычнага афармлення, імклівага руху стварае яркае сцэнічнае відзішча рускага свята масленіцы.

Патрабуючы ад выканаўцаў праўды пачуццяў і перажыванняў, рэжысёры шукаюць для кожнага спектакля сваю форму, якая адпавядала б патрабаванням часу. Кожная п'еса — індывідуальная мастацкая з'я-

скай, Н. Кунцавіч, Н. Зальман заслужана вылучаюць спектакль «Краіна Айгуль».

У апошні час адчуваецца значная актывізацыя творчых пошукаў і знаходак у рэжысуры народных тэатраў. Гэтак спрыяў прыход на пасады кіраўнікоў драматычных калектываў высокакваліфікаваных спецыялістаў, выпускнікоў ВДУ Масквы, Ленінграда, Мінска, іншых гарадоў краіны. Аднак, супакойвацца на дасягнутым нельга. Маладым рэжысёрам аказаны вялікі давер і трэба на практыцы даказаць сваю прафесіянальную сталасць. Безумоўна, у такой важнай справе неабходна і творчая дапамога, і слухная парада з боку больш вопытных таварышаў.

Здаецца, што сцэнічны вяртынт п'есы, які прапанаваў тэатр, выклікае незадавальненне — п'есу «падрабляюць», Канечне, зразумець самадзейных пастаноўшчыкаў у жаданні выказацца па-сучаснаму — выразна і свежа — можна і трэба. Шкада аднак, што для здзяйснення гэтага нярэдка ўжываюцца недазволеныя прыёмы. Каб працягнуць тую ці іншую думку, трактоўку, «не падобную на іншыя», каб толькі не паўтарыцца, самадзейныя рэжысёры смела «хапаюць нажніцы» і «перакрываюць» класіка. Прычым робяць гэта ад сябе, пад сваю ідэю, няхай нават і станоўчую. У выніку ад класічнага твора застаецца толькі назва і прозвішча аўтара.

Калі паспрабуеш зрабіць такому рэжысёру патрэбную заўвагу, параіць адмовіцца ад таго ці іншага прыёму, то іншы раз сутыкаешся з незадавальненасцю. Ён вельмі моцна трымаецца за сваю «знаходку». У такім выпадку хочацца папытаць, чаму ж рэжысёр не даражыць літаратурнай знаходкай аўтара, адхіляе яе? Мне здаецца, калі малады рэжысёр хоча паставіць спектакль не падобны на папярэднія пастаноўкі па гэтай жа тэме, а драматургія ў гэтым сваім гэтага не мае, то лепш пашукаць іншую п'есу, якая адпавядала б яго творчым схільнасцям.

Гаворачы пра маладых рэжысёраў народных тэатраў, хачу адзначыць, што ў працесе выхавання будучых кіраўнікоў народных тэатраў трэба больш увагі надаваць вывучэнню метадычых работ з артыстамі-аматарамі. Часам рэжысёр вельмі

УТЯ ГРОЗНЫЯ гды Вялікай Айчыннай вайны мне неаднойчы ўспаміналіся словы нашага вялікага паэта Уладзіміра Маякоўскага: «Я хачу, каб к штыку прыраўнялі пяро», так праўдзівае бальшавіцкае слова біла тады ворага як штык, як трашная куля.

Лістапад 1941 года — трэці месяц нашага партызанскага жыцця. Усе вёскі вакол ляснога вострава «Цвердзячы», дзе партызаны Эльскага атрада знайшлі сабе прытулак пасля фашысцкай карніцкай экспедыцыі, былі блакіраваны гітлераўцамі. Ніякай сувязі з іншымі пар-

тах сабураўцы звычайна вывешвалі шмат лістовак, антыфашысцкіх плакатаў. З партызанскімі журналістамі злучэння Сабурава мне давялося сустрэцца ў вёсцы Селізоўка Жытомірскай вобласці, на мяжы з Лельчыцкім раёнам. У хаце, дзе размяшчалася рэдакцыя партызанскай газеты, я з зайздрасцю глядзеў на друкарскі станок, наборныя касы, газетчыкаў, занятых такой патрэбай у тых умовах справай.

Неўзабаве друкаваная газета з'явілася і ў нас. У пачатку лютага 1943 года на Палессе прыбыў самалётам з Масквы Фёдар Міхайлавіч Языковіч, першы сакратар

У мэтах бяспекі і канспірацыі наша рэдакцыя часта перамяшчалася з аднаго населенага пункта ў другі. Газета выходзіла ў Камаровічах, Фастовічах, Праходах, Філатоўцы, Старыме Капаткевіцкага раёна, Зацішшы, Будзе Акіябрскага раёна і ў радзе іншых вёсак. Бывала і так, што над адным і тым жа нумарам даводзілася працаваць у некалькіх населеных пунктах.

Як складалася тэматыка газеты? Яна выходзіла з задач, якія стаялі перад партыйнымі арганізацыямі на часова акупіраванай тэрыторыі вобласці. Мы ставілі сваёй мэтай выпрыскаць іл-

білі ўсё магчымае, каб газета была на ўзроўні пастаўленых перад ёю задач.

Калектыў работнікаў газеты быў невялікім. Акрамя аўтара гэтых радкоў, быў яшчэ адзін літаратурны супрацоўнік — даваенны работнік Глускай раённай газеты Сцяпан Пятровіч Шарамет. Гэта быў сціплы і нястомны працаўнік, вясёлы і кампанейскі, які лёгка ўстанаўліваў кантакты з людзьмі. Ён хадзіў з атрада ў атрад, з вёскі ў вёску, з аднаго ляснога лагера ў другі і заўсёды прыносіў патрэбны для газеты матэрыял. Набірала і вяртала газету Яўгенія Аўгустоўская. Друкаванне газеты ўваходзіла ў абавязкі Іосіфа Жыгара.

У нас было шмат памочнікаў і сяброў. Камандзіры і камісары брыгад і атрадаў, сакратары падпольных райкомаў партыі і камсамола, камандзіры дыверсійных груп, разведчыкі, сувязныя, якія прыходзілі ў падпольны абком партыі і ў штаб злучэння, лічылі сваім абавязкам прынесці што-небудзь для газеты.

Наогул, газета мела даволі шырокі аўтарскі актыв. Нашымі карэспандэнтамі былі сакратары падпольных райкомаў партыі Сямён Маханько, Іван Скалабан, Міхаіл Ільікоўскі, памочнік камісара брыгады, а затым сакратар падпольнага абкома камсамола Фёдар Самбук, камісары атрадаў Іван Кулей, Ісак Плыткевіч, Афанасій Цягельнік, партызаны Хведар Малышаў (пазней Герой Савецкага Саюза), Валяціна Гаўрыленка і многія іншыя.

Некаторыя аўтары падпольнага «Большавіка Палесся» затым назаўсёды звязалі свой лёс з журналістыкай. Сярод іх — памочнік камісара на камсамолу аднаго з партызанскіх атрадаў Мікалай Пятніцкі. Яго нататкі за подпісам Мікалая П. часта з'яўляліся на старонках нашай газеты.

З Даманавіцкага раёна прыбывалі карэспандэнцы, якія друкаваліся за подпісам Алеся Б. Гэты подпіс мы расшыфравалі ў нумары ад 15 снежня 1943 года, калі Даманавіцкі раён быў ужо часткова вызвалены ад гітлераўскіх захопнікаў. Пад замёткай «Чаканая радасць» стаяў подпіс — Алеся Броўка. Цяпер Аляксандр Усцінавіч Броўка намеснік рэдактара абласной газеты «Гомельская праўда».

Вялікім сябрам нашай газеты быў камісар атрада «Храбрацы!» немец-антыфашыст Карл Лінке. Сапраўднага прозвішча яго мы тады не ведалі, а называлі Карлам Карлавічам. Пры кожнай сустрэчы з ім на памяць прыходзілі героі антыфашысцкіх раманаў Анны Зэгерэ і Вілі Брэдэля. Здавалася, што менавіта ён, Карл Карлавіч, або такія, як ён, павінны былі быць прататыпамі герояў гэтых раманаў, што гэта ім прысвячаў свае вершы нямецкі паэт-камуніст Эрх Вайнерт, якога я слухаў да вайны на адным з літаратурных вечароў у Маскве. Пасля перамогі Карл

Лінке жыў у Берліне і быў генералам Нацыянальнай Народнай арміі ГДР.

З-пад Мазыра да нас рэгулярна прыходзіў партызанскі разведчык Канстанцін Кляшчоў. Каб трапіць у штаб злучэння, яму трэба было кожны раз рызыкаваць жыццём — фарсіраваць Прыпяць і пераходзіць чыгунку, якая пільна ахоўвалася гітлераўцамі. Ён прыносіў цікавыя навіны і забіраў чарговыя нумары газеты для горада Мазыра і паўднёва-прыпяцкіх раёнаў.

Дапамагаў нам вельмі цэнтральны і рэспубліканскі друк. З кожным самалётам, які прылятаў з Вялікай зямлі, прыбывалі «Праўда», «Известия», «Комсомольская праўда», «Красная зезда», і заўсёды гэта было сапраўдным святам. З неярпеннем мы чакалі рэспубліканскай газеты «Савецкая Беларусь» і газеты-плаката «Раздаём фашысцкую гадзіну», якія выдаваліся ў Маскве. Такое свята было аднак не так часта. Часам па цэлых месяцах мы былі пазбаўлены такіх падарункаў. І тым даражэйшыя яны былі для кожнага з нас. Некаторыя матэрыялы з атрыманых газет (вершы Яўкі Кушалы, Максіма Ташка і іншых паэтаў) перадрукоўвалі мы ў сябе.

Сапраўднай школай для партызанскіх журналістаў была «Звязда» — падпольны орган ЦК КП(б)Б, якая выдавалася на акупіраванай тэрыторыі. Нам, работнікам «Большавіка Палесся», у гэтых адносінах проста пашанцавала. Размяшчаны мы былі ад месца дыслацыі падпольнай «Звязды» параўнальна недалёка. Неаднаразова даводзілася бываць у вёсках Рэпін і Сасноўка Акіябрскага раёна, а таксама на праслаўленым «Востраве друку» на Любаншчыне, дзе выдавалася «Звязда», гутарыць з яе рэдактарам, незабытым Міхаілам Барашкавым, слухаць яго сяброўскія парады і інструкцыі.

«Звяздоўцы» наведвалі і да нас. Асабліва частым госцем нашым быў Георгій Шчарбатаў. Вярхом на сваім коніку ён аб'язджаў палескія атрады і заўсёды спыняўся ў нас на начлег. У адзін з прыездаў Юрыя Ш. (так ён падпісваўся ў «Звяздзе» і так мы яго звычайна называлі) узрадаваў нас зборнікам вершаў Анатоля Астрэйкі «Случкі поля», надрукаваным у друкарні случкай падпольнай газеты «Народны месцеў». Увесь вечар мы ўголас читалі і перачытвалі гэтыя вершы, такія блізкія нашаму сэрцу і настрою. Мы былі рады за аўтара і за новых случкіх налег, якія выдалі гэты твор у глыбокім тыле ворага.

Мінулі тры дзесяцігоддзі пасля гэтых падзей, але нікол не згасне ў памяці той суровы і грозны час, час вялікіх выпрабаванняў на цвёрдасць духу, на вернасць Радзіме, партыі і народу. І мы, савецкія людзі, з гэтых выпрабаванняў выйшлі з гонарам.

Р. КАПЛАН.

ВЫПРАБАВАННЕ МУЖНАСЦЮ

З УСПАМІНАЎ ПАРТЫЗАНСКАГА ЖУРНАЛІСТА

тызанскімі атрадамі мы не мелі.

З неярпеннем чакалі партызана Лук'яна Прохарава, які павінен быў ужо вярнуцца з разведкі, але чамусьці затрымліваўся. Цяжка ўявіць сабе нашу радасць, калі, нарэшце, ён з'явіўся. Звычайна маўклівы і стрыманы, ён з усмешкай дастаў з кішэні газету, знойдзеную ім у лесе — родную, савецкую газету. Гэта быў нумар «Праўды» з дакладам І. В. Сталіна на ўрачыстым пасяджэнні Маскоўскага Савета, прысвечаным 24-й гадавіне Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі і яго прамовай на вясным парадзе 7 лістапада 1941 года ў Маскве.

Нашай радасці не было канца. Куды дзеліся пачунці смутку і трывогі! Усе прагна кінуліся да газеты. Кожны стараўся даўжэй патрымаць яе ў сваіх руках. Трэба мець на ўвазе, што якраз у тыя дні фашысцкая прапаганда распаўсюджвала чуткі аб падзенні Масквы і Ленінграда, аб поўным разгроме савецкіх войск і іншыя небяліцы... А тут — газета, надрукаваная ў Маскве, і дастаўленая сюды, за сотні кіламетраў ад фронту, савецкім лётчыкам, патхіяючыя словы партыі аб непазбежнай перамозе над ворагам. Газету беражліва перадавалі з рук у рукі, яе читалі і перачытвалі. І калі ў атрад прыбывалі новыя людзі, калі з'яўляліся нашы сувязныя з акаляючых вёсак, ім заўсёды паказвалі гэты нумар «Праўды», які мы захоўвалі, як святую рэліквію.

Цяжка ацаніць і ролю, якую адыграў у нашым лясным жыцці, асабліва ў першую партызанскую зіму, радыёпрыёмнік, адзіны ў той час сродак сувязі (няхай хоць аднабаковай!) з Вялікай зямлёю. Гэта быў стары абшарпаны «РПК-10», але наш партызан, майстар на ўсе рукі Косця Драчэўскі, змог вярнуць яму жыццё і прымусяць гаварыць. Уключалі мы яго толькі два разы ў суткі — раніцай і ўвечары (бераглі батарэй!) — у час перадачы чарговых паведамленняў Савецкага Інфармбюро.

У канцы лістапада 1942 года ў паўднёвыя раёны Палесся з бранскіх лясцоў прыбылі буйныя рэйдывыя злучэнні ўкраінскіх партызан пад камандаваннем Сідара Каўпана і Аляксандра Сабурава. У злучэнні Сабурава выдавалася газета «Партызан Украіны». У населеных пунк-

таў падпольнага Палескага абкома партыі.

Ён прывёз партатыўны друкарскі станок, наборную касу і некаторы запас паперы. Яшчэ адной касай падзяліліся таварышы з Мінскага падпольнага абкома. Адтуль жа ў распараджэнне Палескага падпольнага абкома перайшла наборшчыца Яўгенія Аўгустоўская, якая працавала да вайны ў друкарні Капаткевіцкай раённай газеты.

З Ф. М. Языковічам мы былі знаёмы да вайны. Памятаю, у маі 1941 года я суправаджаў яго і спецыяльнага карэспандэнта «Известий» па меліярацыйных аб'ектах Эльскага раёна. Даведаўшыся пра маё знаходжанне ў Эльскім партызанскім атрадзе, Фёдар Міхайлавіч выклікаў мяне да сябе. Так я стаў рэдактарам Палескай абласной падпольнай газеты «Большавік Палесся».

Першы нумар нашай газеты выйшаў 14 лютага 1943 года. Глядзелі мы на сваё дзецішча і не маглі ім навабавацца. Разам з намі падзяліць гэтую радасць прыйшлі Ф. М. Языковіч і іншыя таварышы з падпольнага абкома і штаба злучэння.

Якраз у тыя дні па ўказанню падпольнага абкома ў свае раёны дзеянняў напіроўваліся Калінкавіцкі, Даманавіцкі, Эльскі, Хойніцкі, Нараўлянскі і іншыя атрады, якія незадоўга да гэтага згрупаваліся ў Акіябрскім і Капаткевіцкім раёнах. Былі выдзелены ініцыятыўныя групы для арганізацыі новых партызанскіх атрадаў у Мазырскім і Камарыўскім раёнах. Усе гэтыя атрады і ініцыятыўныя групы везлі з сабою першыя нумары «Большавіка Палесся». Газета хутка разышлася па тэрыторыі амаль што ўсёй вобласці. Партызаны і насельніцтва сустрэлі яе з вялікай цікавасцю. Засумаваўшы па свайму, савецкія друкаваныя слову, людзі з радасцю каменціравалі сам факт з'яўлення газеты, да якой яны прывыклі яшчэ да вайны, з тым жа малюнкам загалова і г. д. Газету перадавалі з аднаго населенага пункта ў другі. Неўзабаве яна стала з'яўляцца і ў фашысцкіх гарнізонах, у гарадах і райцэнтрах вобласці, у тым ліку і ў абласным цэнтры — Мазыры.

Выходзіла газета раз у пяць дзён, а з 20 мая — два разы ў тыдзень. З 17 кастрычніка 1943 года яна пачала выдавацца павялічаным фарматам. Усяго выйшла 80 нумароў агульным тыражом 40 тысяч экзэмпляраў.

жывую фашысцкую прапаганду, на канкрэтных прыкладах і фактах устаноўленага ў вобласці акупацыйнага рэжыму паказвалі, што сабой уяўляе сапраўднае аблічча нацызму. Газета асвятляла партыйна-палітычную работу, бавую дзейнасць партызанскіх брыгад і атрадаў. Значнае месца займала маладзёжная тэматыка.

Асабліва хацелася б сказаць аб рубрыцы «3 Савецкай Радзімы». Восць да прыкладу, нумар за 10 мая 1943 года. Тут тры кароткія паведамленні па некалькіх радкоў у кожным — аб абавязках нацыстаў гарнікаў трэста «Тулавугаль», аб пачатку вясенне-летняй пупіцы на Байкале, Ангары і Лене, аб адкрыцці летняга спартыўнага сезона ў Ленінградзе.

Здавалася б, звычайныя паведамленні, якія гучаць цяпер, можа быць, і будзённа, успрымаліся з вялікім хваляваннем. Нашы чытачы даведваліся, што ўвесь народ згуртаваўся вакол Камуністычнай партыі, самааддана працуе ў імя перамогі, што Савецкая Армія мае трывалы тыл.

Амаль у кожным нумары быў перадавы артыкул на адну або на дзве калонкі. Часта гэтыя артыкулы з'яўляліся вынікам абмеркавання важных пытанняў у падпольным абкоме партыі.

Перадавы артыкул нумара за 17 кастрычніка 1943 года «Зробім палескую зямлю магілай для нямецкіх бандытаў» быў надрукаваны ў сувязі з пачаткам вызвалення беларускай зямлі і зваротам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, Саўнаркома БССР і Цэнтральнага Камітэта КП(б)Б да беларускага народа. Такіх прыкладаў можна прывесці шмат.

На пасяджэннях падпольнага абкома абмяркоўваліся і зацвярджаліся тэксты звороту да партызан і насельніцтва вобласці ў сувязі з пэўнымі падзеямі. Гэтыя дакументы затым друкаваліся ў газеце і выдаваліся асобнымі лістоўкамі.

Падпольны абком партыі надаваў вялікую ўвагу свайму друкаванаму органу, працягваючы выключныя клопаты аб газеце і яе работніках. Сакратары абкома Фёдар Міхайлавіч Языковіч, а пасля яго Гібелі — Іван Дзімітрыевіч Вятроў і Мікалай Іванавіч Малінін пастаянна накіроўвалі нашу работу, ралі, якія тэмы трэба ўзяць у газеце, як асвятляць тое або іншае пытанне, забяспечвалі неабходнай інфармацыяй, ра-

...Воць такі ён, план будучай нашай партызанскай аперацыі. Партызанская брыгада № 64 імя Чкалава, 1943 год.

ВЫДАЕ «НАВУКА І ТЭХНІКА»

СЯРОД выданняў значнае месца займаюць даследаванні і асобныя публікацыі ў галіне мовазнаўства, літаратуразнаўства, вуснай народнай творчасці, мастацтвазнаўства і этнаграфіі.

В. Каваленка ў манаграфічным даследаванні «Вытокі. Уплыў. Паскоранасць» разглядае праблему вытокаў новай беларускай літаратуры, асноўныя заканамернасці яе развіцця ў XIX—XX ст. ст. у сувязі з уплывам іншых славянскіх літаратур — рускай, украінскай, польскай. Па-новаму ацэньваюцца некаторыя з'явы літаратурнага працэсу.

У працы «Беларуская крытыка і літаратуразнаўства. 20—30-я гады» М. Мушынін даследуе заканамернасці станавлення беларускай крытыкі і літаратуразнаўчай навуцы ў першыя дзесяцігоддзі Савецкай Беларусі. Аўтар паказвае барацьбу маладой крытыкі з буржуазна-ідэалістычнымі і псеўдарэвалюцыйнымі тэорыямі, вульгарнай сацыялогіяй. Асвятляецца таксама дзейнасць літаратурна-мастацкіх арганізацый, аналізуецца спадчына вядомых беларускіх літаратуразнаўцаў.

«Псіхалагічны аналіз і станавленне беларускага рамана» — так называў сваю манаграфію А. Матрушэнак. У цэнтры яго ўвагі беларускі раман 20-х—пачату 30-х гадоў, творчасць Я. Коласа, К. Чорнага, М. Зарэцкага. Літаратуразнаўца паказвае незалежнасць псіхалагічнага аналізу ад творчай індывідуальнасці мастака.

У працы «Зменлівае і спрадвечнае (Кузьма Чорны і Юліян Кавалец)» В. Гапава даследуе праблему тыпалагічнай агульнасці мастацка-філасофскіх прынцыпаў двух выдатных

прадстаўнікоў сацыялістычных літаратур Беларусі і Польшчы. Асноўная ўвага звернута на тыя іх творы, у якіх паказваюцца шляхі сялянства да сацыялізму, выяўляецца агульнасць канцэпцыі чалавека і рэчаіснасці. Акрэсліваецца агульнае і адметнае ў творчай манеры гэтых пісьменнікаў. Разглядаюцца таксама творы Я. Брыля і М. Дамброўскай, у якіх ідзе размова аб перабудове вёскі.

Даследаванне Н. Перкіна мае назву «Чалавек у савецкім рамане». У полі зроку даследчыка шматлікія раманы рускай і беларускай літаратуры — творы А. Серафімовіча, Д. Фурманова, А. Фадзеева, М. Шалахава, Я. Коласа, К. Чорнага, М. Зарэцкага, М. Лынькова, І. Шамякіна, В. Быкава, А. Адамовіча і іншых празаікаў. Аўтар робіць спробу па-філасофску і эстэтычна асэнсаваць раскрыццё сутнасці чалавека ў савецкай літаратуры, даследуе новыя якасці савецкага рамана.

Выйдзе з друку зборнік П. Глебкі «Пытанні гісторыі, філалогіі, мастацтва», у які ўключаны артыкулы, выступленні, рэцэнзіі вядомага пэдагагічнага акадэміка па шырокаму колу пытанняў беларускай філалогіі

і грамадскіх навук. У іх адлюстраваны актуальныя праблемы навуковага і грамадскага жыцця рэспублікі і сярэдзіны 20-х да канца 60-х гадоў нашага стагоддзя.

Да 30-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне выдаецца кніга Л. Храмавай «Асэнсаванне подзвігу». Яна прысвечана адлюстраванню ў мастацкай і мемуарнай літаратуры гераічнай абароны Брэсцкай крэпасці.

Інстытутам літаратуры АН БССР падрыхтаваны том «Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці». Сюды ўключаны пісьмы Філона Кміты-Чарнабыльскага і «Баркалабаўская хроніка». Гэтыя помнікі даюць шырокае ўяўленне аб жыцці Беларусі канца XVI — пачатку XVII ст. Яны суправаджаюцца шырокім гістарычным, географічным, этнаграфічным каментарыямі.

У вытэсцасці знаходзіцца даследаванне К. Цвіркі «Слова аб Сыракомлі». Аўтар вывучыў этнаграфічную спадчыну вядомага польска-беларускага паэта сярэдзіны XIX ст. і паказаў яе месца ў гісторыі беларускай грамадскай навуцы.

Плануецца выпусціць шэраг

прац па розных галінах беларускага мовазнаўства. У пачатку года выйдзе з друку калектыўны збор дыялектнай лексікі «З народнага слоўніка». Тут змешчаны невялікія слоўнікі мясцовай лексікі з розных куткоў Беларусі. У калектыўнай манаграфіі «Галосныя беларускай мовы (акустычны аналіз)» асвятляюцца маладаследаваныя пытанні беларускай фанетыкі. Упершыню апісваюцца акустычны характарыстыкі націску, сістэматызуюцца даныя па ўспрыняццю ненаціскных галосных.

У. Анічэнка падрыхтаваў да выдання «Слоўнік мовы Ф. Скарыны» ў двух тамах. У будучым годзе выйдзе першы том, які ўключае лексіку на літары А—О. Праца складаецца са слоўнікавых артыкулаў. Да кожнага загалова слова прыводзяцца ілюстрацыйныя матэрыялы з выданняў Скарыны. А. Усціновіч у працы «Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэсцчыны» разглядае фарміраванне сістэмы найменняў на захаднебеларускіх землях у XIV—XVIII ст. ст. Устанаўліваецца склад асабовых імён, імён-празванняў, тыпы разгорнутых найменняў, якія ўжываліся да ўзнікнення прозвішчаў.

У зборніку «Пытанні лінгвістыкі і метадыкі выкладання замежных моў» вырашаюцца актуальныя праблемы, звязаныя з выкладаннем замежных моў у сістэме Акадэміі навук СССР і вышэйшых навучальных устаноў. Убачаць свет чарговыя нумары «Беларускай лінгвістыкі». У гэтым двухразовым штогодніку змяшчаюцца артыкулы па шматлікіх пытаннях беларускага, славянскага, індаеўрапейскага і агульнага мовазнаўства. Асабліва ўвага ўдзяляецца гіс-

горы і лексікалогіі беларускай мовы. Тут пастаянныя этымалагічны і бібліяграфічны раздзелы.

У тэматычным плане некалькі прац па мастацтвазнаўстве. В. Шматаў у нарысе «Беларуская графіка 1917—1941 гг.» разглядае асноўныя этапы і шляхі развіцця гэтага папулярнага віду выяўленчага мастацтва ў даваенны час, аналізуе творчасць найбольш вядомых майстроў-графікаў. Даследаванне А. Красінскага мае назву «Фільмы. Герой. Час». Аўтар аналізуе развіццё сучаснага беларускага кінамастацтва, асабліва ўвагу ўдзяляе фільмам, прысвечаным сучаснай праблематыцы. Мастацкія сродкі дакументальнага тэлебачання разглядае ў працы «Тэлебачанне: хроніка, дакумент, вобраз» Н. Фральцова.

Этнографы падрыхтавалі калектыўную працу ў дзвюх кнігах «Змены ў быту і культуры сельскага насельніцтва Беларусі» і «Змены ў быту і культуры гарадскога насельніцтва Беларусі». Тут прасочваюцца асноўныя напрамкі і заканамернасці развіцця сучаснага быту ў вёсцы і горадзе, змены ў грамадскім, выгворчым, матэрыяльным быту, змены ў функцыі сям'і, фарміраванне ўнутрысямейных і шлюбных адносін, складанне новай сямейнай абраднасці. Этнаграфічны характар мае праца Л. Мінько «Забавоны і прыкметы (вытокі і сутнасць)». У ёй раскрываецца сутнасць розных відаў магіі, даецца навуковы аналіз народных прыкмет, аналізуюцца формы і метады этыстычнай работы, накіраванай на пераадоленне перажыткаў, прымхаў і забавонаў.

Г. ЮРЧАНКА.

ЗАПРАШЭННЕ ДА ПАДАРОЖЖА ПА БЕЛАРУСІ

Выдавецтва «Іскусство» выпусціла ў свет новую кнігу з серыі «Дарогі да цудоўнага» — «Па Заходняй Дзвіне і Дняпру ў Беларусі». Гэтая серыя з'яўляецца своеасаблівым гідам для аматараў падарожжаў і экскурсій, якіх з кожным годам становіцца больш і больш.

Да гэтага часу ўсё яшчэ бытуе думка, што наша рэспубліка не вельмі багатая на архітэктурныя і гістарычныя помнікі. Кніга Л. В. Аляксеева, якая толькі што выйшла, яшчэ раз даказвае памылковасць гэтага сцвярджэння. Дзесяткі цікавых архітэктурных ансамбляў, памятных меўцы, звязаныя з вядомымі гістарычнымі асобамі, старажытныя курганы, унікаль-

Л. В. Аляксееў, «Па Заходняй Дзвіне і Дняпру ў Беларусі», М., «Іскусство», 1974.

ныя вырабы старадаўніх майстроў — усё гэта гаворыць само за сябе.

Яру Л. В. Аляксеева — спецыяліста ў галіне старажытнай гісторыі Беларусі — належыць шмат цікавых даследаванняў. У апошняй сваёй кнізе ён проста і даходлівай мовай расказвае пра некаторыя помнікі архітэктуры, падзеі з гісторыі краю.

Чытач з цікавасцю прачытае пра дом дзекабрыстаў у Магілёве, аб знаходжанні І. Я. Рэпіна ў Здраўневе пад Віцебскам, пра замак у Смалынах, сядзібу Румянцавых-Паскевічаў у Гомелі, домік Пятра I ў Полацку і інш.

Кніга Л. В. Аляксеева вызначаецца не толькі багатым фактычным матэрыялам, але і добрай мовай, удалым выкарыстаннем літаратурных твораў, вялікай колькасцю фотаздымкаў, частка якіх належыць аўтару.

А. ПАДЛІПСКІ.

Мы часта і многа гаворым аб выхаваўчым значэнні мастацкай літаратуры. Пры гэтым спасылаемся на тое, што літаратура — «чалавеказнаўства» (М. Горкі), «падручнік жыцця» (М. Чарнышэўскі), што яна, нарэшце, дзейсны сродак выхавання «чалавека ў чалавеку» (В. Бялінскі). Усё гэта надзвычай важна, асабліва ў дачыненні да маладога пакалення, якое толькі пачынае авалодаваць багаццямі нашай літаратуры.

І мне думаецца, што вучняў старэйшых класаў неабходна знаёміць таксама з узорамі творчасці маладзёжных пісьменнікаў. Многае з таго, пра што пішуць маладыя паэты, празаікі, блізка да перажыванняў і думак старшакласніка. Гэта — пры самай высокай пашане да пісьменнікаў усіх узростаў!

Можа, варта ў праграмах для старэйшых класаў прадуладзец хоць 3—5 урокаў для вывучэння творчасці са-

ПАТРАБУЕ ВЫРАШЭННЯ

У ШКОЛЬНЫЯ ПРАГРАМЫ — ТВОРЫ МАЛАДЫХ

мых маладых. І не трэба тут кананізаваць імёны, праз кожныя 3—4 гады можна абнаўляць іх. Скажучы, у існуючай праграме ёсць гадзіны на агляды сучаснай літаратуры. Так, ёсць такія гадзіны. Але агляды ёсць агляды, а тэкстуальнае вывучэнне — справа іншая. Адно другое не заменіць.

І яшчэ адно пытанне. Анталогія беларускай паэзіі выдана больш за дзесяць гадоў назад. За гэты час у літаратуру прыйшлі новыя маладыя сілы. Іх творы раскіданы па часопісах, газетах, зборніках. Настаўніку, які працуе на перыферыі, не так проста сабраць усё гэта. Варта было б ці перавыдаць ан-

талогію, уключыўшы ў яе новае, ці выдаць асобную анталогію твораў маладых пісьменнікаў (паэтаў і празаікаў) за апошнія 10—12 гадоў. Такую анталогію нашых маладых змагі ж выдаць на Украіне. А падобная кніжка вельмі спатрэбілася б школе.

І ў падручніках для старэйшых класаў паспеў час разглядаць творчасць маладых пісьменнікаў, нашых сучаснікаў.

Трэба зрабіць усё неабходнае, каб выхаванцы нашых школ атрымлівалі ґрунтоўныя і сістэматычныя веды па курсу «Родная літаратура».

Р. РОДЧАНКА,
настаўнік.

Слуцк.

Дзе ў Яся пакас?..

Гледачы доўга не адпуская са сцэны галасістых дзючат, настойліва прасілі яшчэ раз праспяваць пра Яся. А вяртаючыся дадому, многія ў той вечар напявалі мелодыю любімай песні. Пасля аднаго з канцэртаў да кіраўніка самабытнага жаночага ансамбля Клінскага сельскага клуба К. М. Лаўшчанка падышоў народны артыст СССР Р. Р. Шырма і, моцна паціснуўшы ёй руку, сказаў:

— Ад душы дзякуй вам за цудоўную песню! Я чуў яе цымат разоў, але ў іншай рэдакцыі. У вас яна прагучала выдатна!..

З пакалення ў пакаленне перадаваўся ў вёсках Хоцімскага раёна беларуская народная песня «Касіў Ясь каношыну». Ад сваіх аднавіскоўцаў і запісала яе загадчыца клуба Кацярына Міронаўна Лаўшчанка. Але не спадабалася ёй асобныя словы. Паспрабавала замяніць іх, змяніла некалькі і рытм песні, асабліва ў тым месцы, дзе Ясь вядзе размову з маці. Сабрала клінскіх дзючат і праланавала развучыць яе па-новаму.

З гэтай песняй дзючатый паехалі на раённы, абласны агляды, а затым і ў Мінск —

на заключны канцэрт Дэкады беларускай народнай творчасці.

Песня спадабалася ўсім. Яе запісалі на Рэспубліканскім тэлебачанні, а клінскіх спявакаў папрасілі выступіць у Маскве на Выстаўцы дасягненняў народнай гаспадаркі. Неўзабаве яе ўключылі ў свой рэпертуар «Песняры», і песня загучала на ўсю краіну.

Сельскі культработнік Кацярына Міронаўна Лаўшчанка — вялікі аматар і знаток беларускай народнай песні. Трынаццаць гадоў кіравала

яна самабытным харавым калектывам у Кліне. А калі два гады назад у калгасе пабудавалі новы Дом культуры ў суседняй вёсцы Бярозкі, перайшла працаваць туды. І тут сабрала страсных паклоннікаў народнай песні, стварыла новы жаночы ансамбль. У ім спяваюць даяркі Вера Сільчанка і Антаніна Валодчанка, прадавец Валянціна Салдаценка, кінамеханік Ганна Кавалёва, брыгадзір Валянціна Драздова і іншыя аматары спеваў. У свой рэпертуар удзельнікі ансамбля ўключаюць толькі тыя песні, якія бытуюць у іх мясцовасці. Шчыра, задушэўна гучаць у выкананні ансамбля Беларускай народнай песні «Вярба», «Дождж ідзе», «Ёсць у

полі тры крынічаныкі», «Пасаджу ружу бліз вакана».

— Нядаўна я запісала ад сваёй маці новую народную песню «Каценька», — расказвае К. М. Лаўшчанка. — Памятаю, дома ў нас вечарамі яе вельмі любілі спяваць бацькі і маці. Мелодыя вельмі напеўная, запамінальная. Думаю ўключыць яе ў рэпертуар ансамбля.

Хто ведае — магчыма і гэта — пакуль што яшчэ мала знаёмая нам «Каленка», з цягам часу стане сваёй, любімай, набудзе такія ж крылы, як і песня «Касіў Ясь каношыну».

М. НАЗАРОВІЧ,
(Кар. БЕЛТА).

в. Бярозкі,
Хоцімскі раён.

Зарубежние ПАВЯЗАННЕ

сваць кнігу пры святле лямпы. Той, чалавек прыходзіў раз у тыдзень і браў па два арэхі, у якія былі ўкладзены дробна спісаны аркушы. Мы давалі да гэтых арэхаў яшчэ штук дваццаць цэлых, і атрымлівалася сапраўдная перадача.

Там, у турэмных камерах, пад кіраўніцтвам твайго бацькі займаўся гурток па вывучэнню кнігі Леніна.

Пасля Дзевятага верасня ўжо адзін таварыш раскажаў мне, як іёнка выклікаў у кантору атрымаць перадачу. Наглядчык адкрыў пашылку і сказаў:

— Ці няма часам у твайго бацькі арэхаў плантацыі, што ён заўсёды пасылае табе арэхі?

Пасля ўзяў сабе жменю арэхаў.

Іёнка пахаладзёў — ведаў ён, што ў іх ляжыць. Наглядчык паспрабаваў раструшчыць адзін арэх, другі, але яны засталіся цэлымі, і ён кінуў іх назад.

— Якія вы, такія і вашы арэхі! Бяры іх і выматвайце адсюль.

Твой бацька нічога не адказаў. Лепей было памаўчаць. Ён, канечне, ведаў, што ў гэтых арэхах тоіцца такая сіла, якая аднойчы змяце ўсіх турэмных наглядчыкаў.

За дзясць тыдняў у турму ўдалося перадаць усю кнігу. Пасля зноў прыйшоў той жа таварыш і сказаў, што цяпер трэба перапісаць адозву партыі і перадаць яе такім жа спосабам у турму. Дзве ночы не спаў я, і ўсё было гатова. Але на гэты раз начальнік турмы сустраў твайго бацьку ў калідоры і ўзяў у яго жменю арэхаў. У адным з іх аказалася адозва.

Адразу ж пасля гэтага смяротны прыговор над тваім бацькам прывялі ў выкананне, а мяне арыштавалі. Пры вобшыку забралі кнігу Леніна. Але я

Мая дачка зноў прымошчваецца па каленях у дзеда. Ён глядзіць яе па галяўцы і, здаецца, паглыбляецца ў іншы свет.

— У 1941 годзе, калі бацька твой чакаў выканання вынесенага яму смяротнага прыговору, да мяне аднойчы прыйшоў незнаёмы чалавек і сказаў, што яму трэба падаць у суд заяву аб выдачы натарыяльнага акта, а так як ён чуў пра мой добры почырк, дык вось і рашыў знайсці мяне. Я адразу пачаў пісаць заяву, а ён усё распітваў мяне пра рознае. Скумекаў я, што справа тут не ў заяве. Ды і выглядаў ён неак вельмі ж бедна. У таго не тое што, каб якая там маёмасць, а можа і на хлеб няма. Ён заўважыў, што я разглядаю яго, у галаве нешта прыкідваю, і раптам проста сказаў:

— Не ў заяве справа, бай Стойка. Я таварыш твайго сына Іёнка. Прывіс пільма ад яго.

Як сказаў ён пра пільма, мяне аж скаланула. Узяў я пільма. Так, ад майго сына: Акрамя прывітанняў, Іёнка пісаў у ім, што гэты таварыш дасць мне перапісаць адну кнігу.

— Тут напісана пра нейкую кнігу, — пытаюся я. — Прывісці вы яе? — Прывіс. Вось яна. — І чалавек працягнуў мне пажаўдэльную кнігу з назвай «Я вас люблю».

Гэта мяне некалькі здзівіла. Пра якую любоў можна цяпер гаварыць і перапісаць? Ці да гэтага мне... Чалавек заўважыў маё здзіўленне і сказаў:

— Не глядзі на вокладку, важна, што пад ёй. Гэта «Што рабіць?» Леніна. Усю кнігу трэба перапісаць, ды так дробна, каб можна было яе рознымі спосабамі перадаць у турму.

Дамовіліся мы пра ўсё, і чалавек пайшоў. Два дні абмяркоўваў я, як уладзіць гэту справу, нарэшце, сеў у аўтобус і паехаў у Арэшак. Пайшоў там да аднаго старога прыяцеля і сказаў:

— З дзяцінства, Доча, памятаю, што мацней вашых арэхаў няма ў ся-

ле. Патрэбны мне яны для аднаго лякарства.

Землянка здзівіла мая просьба, але яму было дарэчы пазбавіцца ад моцных арэхаў. Насыпаў ён іх мне мяшок, і я паехаў назад у сталіцу.

Выбраў я дваццаць арэхаў — надлічыў, што перапішу ўсю кнігу на столькіх лістах. Спачатку стаў расколваць арэхі на дзве палавінкі так, каб пасля можна было іх непрыкметна скласці. Табе тады было столькі гадоў, колькі цяпер тваёй дачцы, і ты адраўся каля мяне, чакаў зярнятак. Палажыў я цябе спаць і пачаў перапі-

ўжо ведаў яе ўсю напаміць. Ну, білі мяне, мучылі, як тады валося, зрок сапсавалі. З тых пор вельмі не баю.

— Бачыш, — кажу я, лепш за мяне бачыш!

...На работу я кожны дзень іду адной і той жа дарогай. Спачатку п'ю каву ў кандытарскай, а затым, мінаючы скверык, спыняюся ля помніка свайму бацьку. Спыняюся і зімой, і летам. Тут ціха, толькі шэпчацца захаханьня. Ціха гаворыць і мы, застаўшыся з ім адзін на адзін.

З балгарскай перакладу
В. ДАНІЛДА.

НАКІРОВАЮЧЫСЯ раніцою да сябе ў майстэрню, я заўсёды праходжу па адной і той жа дарозе. Абаяюцца забягаю ў адну і тую ж кандытарскую, дзе выпіваю першы кубачак кавы, каб прагнаць учарашнюю стомленасць. Пасля іду далей. Перасякаючы маленькі сквер, спыняюся перад помнікам, які стаіць тут, і затрымліваюся на столькі часу, колькі трэба, каб выкурць сігарэту. Гэты помнік вяртае мяне да дзён дзяцінства.

Мне здаецца, што мармуровы чалавек сыходзіць з п'едэстала, бяра мяне за руку, і мы ідзем з ім разам па зялёным лужку, усыпаным квет-

гары. Пасля ажаніўся ў сталіцы і стаў пісарам на пиварным заводзе, але быў такім умелым каліграфам, што гаспадар даваў яму перапісаць усе найбольш важныя дакументы.

Хатнія мае ведаюць, што я працую для выстаўкі, але што іменна раблю — ім невядома. У мяне ёсць прынцып: пакуль не скончу рэч, нікому не раскажваю пра яе і ў майстэрню нікога не пускаю. І цяпер, думаю я, яны нічога не даведаюцца: дзед не бачыць, дзяўчынка не разумее. Але стары здаецца мне нейкім неспакойным...

— Ты, сыноч, над чым працуеш?
— Намерваюся штосьці зрабіць, ды ўсё не атрымліваецца.

Слаўца Дудай МОЦНЫЯ АРЭХІ

камі, над якімі кружацца матылькі. Я ганяюся за адным з іх, а за мною бяжыць і ён. Я хутка стамаюся, а ён працягвае бегчы, даганяе матылькі і кідаецца на яго ў траву. Пад ім шмат кветак і мой матылёк. Пасля ён зрэзвае сучок і калючкай налізвае матылькі на яго канец. Дае мне гэты ражэнчык, а я падымаю яго ўгару, і чырвоны матылёк робіцца падобным на маленькі сцяжок. І толькі тады, калі сігарэта дагарала і пачынае пячы мне пальцы, я ўспамінаю, што павінен ісці далей. Гэты мармуровы чалавек — мой бацька, а помнік яму — мая дыпломная работа пры заканчэнні акадэміі. Я працягваю свой шлях і ведаю, што на наступны дзень зноў прайду тут. Тады, можа быць, мы адправімся разам лавіць рыбу ў маленькай рэчцы ці ў лес па грыбы. Мы заўсёды бралі з сабой поўную сумку хлеба. І пакуль я гуляў на палянах, бацька знікаў у лесе. Пасля вяртаўся з некалькімі баравічкамі...

Хутка выстаўка, а мая новая работа яшчэ не гатова. Штосьці не клеіцца ў мяне з работай у апошні час, асабліва з той пары, як у скверыку паставілі помнік бацьку.

Нехта стукне ў дзверы. Я адчыняю. На парозе стаіць, абаліраючыся на кіек, мой дзед, а разам з ім мая маленькая дачка, якая першы раз прыйшла ў майстэрню. Цяжка было сляпому дзеду дэбрацца сюды з далёкай ускаіны. Што прымуся яго прыйсці, не папярэдзіўшы мяне?

Паволі пераступіўшы цераз парог, уваходзіць ён у майстэрню, і я падсоўваю яму табурэтку. Надвор'е халоднае, і яго доўгія вусы заіхалі. Дзяўчынка зараз жа прымошчваецца на каленях свайго прадеда. Усе кажучы, што я падобны на яго. Я ганаруся гэтым і імніўся быць падобным на яго, нават адраціў сабе вусы, такія ж доўгія, як у дзеда. Маці раскажвала мне, што рукі ў яго былі залатыя. Родам ён з гор, з-над Траяна, у маладосці майстраваў цудоўныя збанкі і місні, якія прадаваў па ўсёй Паўночнай Бал-

— Чаму не атрымліваецца? Калі не выпсела яшчэ ў сэрцы — рукі нічога не зробіць. Адкладзі гліну, не спытайся, хай у душы паснее, а тады закасай рукавы, і пойдзе ў цябе, як па масле.

— Усё ў мяне ўжо выпсела, ды вось...

— Скажы мне, чым займаешся, што гэта?

— Скульптура адна... вельмі складаная праца.

— Дай пагляджу...

— Як жа я табе яе пакажу? — здзіўляюся я.

— Падвядзі мяне...

Я бяру яго за руку.

Ён падыходзіць, мацае скульптуру, абдымае яе, як дзіця: рукі яго паволі слізаюць па каменным твары, пасля пачынаюць абмацваць кожную дэталю асобна: ён увесь аддаецца гэтай пачуццю дотыку. Яго невядушыя вочы накіраваны ў столь, ён нешта шэпча сам сабе. Пасля паварочваецца і шукае табурэтку. Я ўсаджваю яго.

— Калі я правільна зразумеў... то, сапраўды, справа цяжкая... Вобраз такога чалавека ўзнаўляць нялёгка... Падбародак павінен быць вострайшы, мацнейшы, а лоб — шырэйшы. Але яшчэ крыху, і гліна загаворыць. — Ён працягнуў да мяне руку: — Дай жа крышку гліны.

Я кладу жменю гліны на яго дрыжачую далюць. Дзед расцірае гліну ў пальцах, потым некалькі разоў нюхае. — Матэрыял не выпсее яшчэ, вылежачца павінен... І ён працягвае мяне гліну назад.

Яго словы мяне збянтэжваюць. Я ўпершыню бачу свайго дзеда такім. Як ён мог зразумець? Мне прыходзіць у галаву, што стары, мажліва, аб гэтых рэчах ад каго-небудзь чуў ці, можа, у маладосці сам спрабаваў узнавіць гэты вобраз.

— Адкуль ты яго ведаеш? Ты ж не быў у Расіі і ніколі не бачыў Леніна.

— Так, я не бачыў яго, але многае пра яго ведаю.

СУЧАСНАЯ БАЛГАРСКАЯ ЛІТАРАТУРА

ІНТЭРВ'Ю СА СТАРШЫНЕЙ САЮЗА БАЛГАРСКИХ ПИСЬМЕННИКАУ АКАДЭМІКАМ П. ЗАРАВЫМ

раскрываецца псіхалогія нашай моладзі, для якой характэрны пошук, або той часткі нашай інтэлігенцыі, якая адыграе вядучую ролю ў раскрыцці новых магчымасцей развіцця нашага грамадства, а таксама канфлікты, часта надзвычай складаныя і напружаныя.

— Прайшло два гады з часу Другога з'езда балгарскіх пісьменнікаў. Ініцыятыва кіраўніцтва Саюза балгарскіх пісьменнікаў аб устанавленні больш трывалых сувязей пісьменнікаў розных пакаленняў з асобнымі акругамі краіны была падтрымана з вялікім аптымізмам і натхненнем. Якія ж вынікі гэтай мэтанакіраванай дзейнасці?

— Мы з'яўляемся першым творчым саюзам, які прыступіў да сумеснай з акругамі дзейнасці па стварэнню літаратурных твораў. Прыступачы да гэтага, мы памяталі, што прафесіяналізацыя пісьменніка пачынаецца з уражанняў ад жыцця, якія павінен прайсці праз яго сьвядомасць і сэрца, што творчы працэс пачынаецца з та-

кога надта важнага, вельмі істотнага моманту, як адкрыццё героя, канфліктнай сітуацыі, а таксама са збірання пэўных інтэлектуальных і эмацыянальных уражанняў, якія затым ператвараюцца ў імпульс для самога творчага працэсу. Таму мы рашылі, што аднымі закнікамі нельга наблізіць пісьменніка да жыцця, ажыццявіць эстэтычную праграму, якую так цудоўна абагуліў таварыш Тодар Жыўкаў у лозунгу «Больш быць сярод народа, бліжэй быць да жыцця», што для гэтага пісьменнікам трэба вырвацца з прывычнай дамашняй і гарадской абстаноўкі і ехаць туды, дзе асабліва моцна б'ецца пульс нашага сучаснага жыцця. Мы зварнуліся да кіраўнікоў акруг з прапановай заключыць канкрэтныя дагаворы аб знаходжанні нашых пісьменнікаў у гэтых акругах. Такія дагаворы падпісаны з 24 акругамі, ЦК ДКСМ, Камітэтам па навуцы, тэхнічнаму прагрэсу і вышэйшай адукацыі, з Міністэрствам народнай абароны і Міністэр-

ствам унутраных спраў, з Міністэрствам асветы, з Цэнтральным Саветам Балгарскіх прафсаюзаў. Будзе таксама падпісан дагавор і з ЦК змагароў супраць фашызму і капіталізму. Такім чынам, працэс стварэння нашай сучаснай літаратуры робіцца агульнанацыянальнай справай. Мы ўжо некалькі разоў правяралі вынікі нашай работы, і я павінен сказаць, што пішуцца ўжо кнігі, у якіх, на нашу думку (мы ведаем характар і змест гэтых кніг), асязальна адчуваецца рытм сучаснага жыцця, сённяшняга дня народа. Нельга чакаць удач ад усіх пісьменнікаў — гэта утопія, але калі будзе створана хоць некалькі значных твораў, то нашы намаганні не прападуць дарэмна. На падставе рэгіянальных назіранняў вырасце вялікая сучасная нацыянальная літаратура. Па сутнасці, мы дапамагем пісьменнікам рабіць тое, што даўно сьвядома робяць такія ж іх, як Івайла Пятроў, Хайтаў або Радзічкаў. Мы дапамагем маладым выйсці з

вузкіх рамак сталіцы, кафэ, успамінаў дзяцінства і студэнцкіх гадоў.

— Таварыш Зараў, было б цікава даведацца пра вашу думку па такому пытанню: які ўклад нашых маладых творцаў у агульнае імкненне да мастацкага наватарства пры ўвасабленні сучаснай тэмы?

— Усё больш пераканаўча праяўляецца ў нашых маладых творцаў шырокае разуменне характару сучаснай літаратуры. Яны разумеюць неабходнасць маштабных тэм, ідэйнай паўнагучнасці і мастацкага майстэрства, псіхалагічнага пранікнення ў інтымны свет чалавека. Асабліва прыемна адзначаць прыліў маладых творчых сіл у прозу. Не вызначваю іерархіі жанраў, скажу, што проза дае найбольш поўнае і шырокае ўяўленне аб жыцці чалавека і яго будучыні. Не буду спасылкацца на імёны, але мы чакаем ад маладых талентаў, якія прыйшлі ў сучасную літаратуру, шматбацькавага жывя. Вось чаму мы звязалі іх з асобнымі акругамі і спадзяемся, што тым самым дапаможам ім набрацца творчага вопыту і жыццёвых уражанняў, якія іх узбагацяць.

— У мінулым годзе Балгарыя адзначыла 30-ю гадавіну сваёй сацыялістычнай рэвалюцыі. Не маглі б вы, таварыш Зараў, як літаратурны крытык і старшыня Саюза балгарскіх пісьменнікаў раскажаць пра найбольш істотнае, на вашу думку, у літаратурнай творчасці за мінулыя трыццаць гадоў?

— Думаю, што за гэты перыяд напісаны значныя творы. Яны даюць нам права гаварыць пра нашу сацыялістычную класіку — Дзімітр Дзімаў, Дзімітр Талеў, Георгі Караславаў, Еміліян Станеў, Елісавета Баграна, Камен Зідараў, не буду пералічваць усе імёны. Аднак найбольш значных поспехаў мы дасягнулі перш за ўсё ва ўзнаўленні мінулага — як далёкага, так і блізкага, ад эпохі сярэдневечча да эпохі капіталізму. Праўда, у нашай літаратуры ўсё ж застаўся шэраг «белых плямаў», неадтэставаных канфліктаў. Так, у прозе, драматургіі ды і ў паэзіі паказаны некаторыя бакі і канфліктныя сітуацыі нашага жыцця, ну, а скажам, рабочы з яго мараллю, з багаццем яго духоўнага свету адлюстраваны ў нашай літаратуры недастаткова: Усё яшчэ недастаткова поўна і шырока

СУСТРЭЦЫ, ПОШУКІ, АДКРЫЦЦІ

Сучасніца Цёткі

Зіхацелі аеньчыкі ў сняжынках

Я шмат разоў была ў гэтым горадзе, на вуліцах якога ў бурлівы 1905 год гучаў голас Цёткі, заклікаючы працоўны народ да барацьбы за свабоду, дзю некалі, у маладыя гады, жыў і працаваў Янка Купала.

І вось я зноў у Вільнюсе. Вераснем 1974 года я прыехала сюды, каб яшчэ раз пахадзіць сценкамі, па якіх некалі хадыла беларуская паэтка-рэвалюцыянерка яшчэ раз перагартаць лісты архіўных дакументаў, падшыўкі старых газет — з можа знойдуцца дасюль неадомыя старонкі ці радок, што дададуць да вобліку пясняры, да яе жыцця, хоць невялікі новы штрышок.

Хацелася і яшчэ раз паспрабаваць знайсці людзей, ці хоць аднаго чалавека, што памяталі тую пару, памяталі хоць што-небудзь звязанае з Цёткай.

У 1976 годзе спайнаеца 100 гадоў з дня нараджэння Цёткі. Вядома, што ўжо вельмі мала надзеі адшукаць яе сучаснікаў, людзей, якія памяталі яе, сустракаліся з ёю.

Усе ж...
У Інстытуце гісторыі партыі пры ЦК КП Літвы, куды я звярнулася з просьбай дазволіць мне пазнаёміцца з архівам Інстытута, мне сустраці вельмі добраахвотна.

У архіве я, на жаль, нічога новага, што датычыла б Цёткі і яе жыцця ў Вільні, не знайшла. Аднак дырэктар Інстытута і вучоны сакратар парайлі мне нагаварыцца з некаторымі «старымі вільняцамі», як яны казалі, у тым ліку з вядомым літоўскім грамадзянін і палітычным дзеячам, літаратарам Юстасам Ігнавіч Палецісам.

Юстас Ігнавіч таксама сустраў мяне вельмі і добраахвотна. Пра Цётку, праўда, і ён нічога не мог расказаць, не сустракаўся з ёю, не ведаў яе, ды і ў тым гады, калі жыла Цётка, ён быў яшчэ дзіцем.

Аднак Юстас Ігнавіч шчыра хацелі мне дапамагчы і пачаў думаць, як гэта зрабіць. Ён перабраў у памяці людзей, якія даўно жывуць у Вільні і маглі б нешта памятаць калі не пра самую Цётку, то хаця б пра той час.

Там узнікла прозвішча Шлапялене... Марыя Пясецкая-Шлапялене. — Пачакайце, — насцяржылася я. — Гэта прозвішча мне знаёмае, я сустракала яго ў архіўных матэрыялах. Пясецкая-Шлапялене была гаспадыня кнігарні, дзе прадаваўся зборнік Цёткі «Скрыпка беларускай Пясецкай-Шлапялене прыцягнулі за гэта да судовай адказнасці — за распаўсюджанне нелегальнай літаратуры...»

Юстас Ігнавіч знаў з паліцы том Літоўскай энцыклапедыі, пагартаў яго і знайшоў прозвішча — Шлапялене. Прачытаў, што яна сапраўды з 1906 года трымала ў Вільні кнігарню і яе прыцягнулі да адказнасці за распаўсюджанне рэвалюцыйнай літаратуры.

Толькі наўрад ці яна цяпер жывае. — сказаў Юстас Ігнавіч. — Бачыце, 1880 года нараджэння. Хаця, — глянуў ён яшчэ раз у энцыклапедыю. — Тут стаяць толькі год нараджэння. Гэты том энцыклапедыі выдаваўся ў 1971 годзе, значыць, тады яна была яшчэ жывая.

— Ведаецце што, трэба мне паспрабаваць гэта высветліць, — сказала я. — Можна, у яе ёсць тэлефон. — Трэба паглядзець у тэлефонную кнігу.

Юстас Ігнавіч узяў тэлефонны даведнік. — Есць, — сказаў ён. — Шлапялене, Імя супадае. Марыя. Затаішы дыханне, глядзела

я, як гаспадар набіраў нумар, потым слухала, як ён гаварыў па-літоўску. Паклаў трубку, усміхнуўся.

Гэта не яна... Гэта яе нейкая дальняя сваячка... Але Марыя Шлапялене жывае, толькі сваячка не ведае яе адрасу. Кажы, што патрэбная нам Марыя Шлапялене жыве на вуліцы Горкага, недалёка ад Кафедральнай плошчы, дом на левым баку вуліцы, увесь абвіты плюшчам.

Мне здалася, што па гэтых арыенцірах і вельмі лёгка знайду былую гаспадыню Вільнянскай кнігарні.

БЛІЗКАЯ ДАЛЯЧЫНЬ

Юстас Ігнавіч пакадаў мне ўдачы.

Было гадзін восем вечара і ўжо сямь дзён. Але адкладваць пошукі на заўтра ў мяне не хапіла дырэння і, узлышы таксі, я паехала на вуліцу Горкага. На пытанне таксіста, дзе спыніцца, сказала, што не ведаю, потым вырашыла пачаць пошукі з самага пачатку вуліцы.

«Дом, абвіты плюшчам». — добра памятаю я. — Што ж, трэба будзе заходзіць у кожны дом, абвіты плюшчам.

Але скоро мне давялося расчаравана. Я ішла па вуліцы і не знаходзіла ніводнага дома, абвітага ўплюшчам. Вось ўжо далёка ўнізе засталася Кафедральная плошча, але на Усёй вуліцы Горкага ніводнай галінік плюшчы ні на адным доме не было відаць.

Адзін будынак, сапраўды абвіты зелянінаю, стаў не на правым, а на левым баку вуліцы.

«Магчыма, жанчына, што гаварыла па тэлефоне, памылілася. — падумала я. — Магчыма, яна пачыла правым баку вуліцы, ідучы па ёй зверху?»

Перайшла на той бок, пачала прыглядвацца — у вокнах абвітага зелянінаю дома святла не было. У ім не жылі, там размяшчалася нейкая ўстанова.

Там я звярнулася назад, да пачатку вуліцы, і пачала заходзіць у двары.

Многія з іх былі невялічкія, высойка каменныя сцены будынкаў падступалі блізка адна да адной, пазіралі адна на адну рэдкамі, жаўтаватымі ад электрычнага святла, вокнамі. Гэта была частка старога горада, збудаваная па-даўнейшаму — тоўстыя сцены, шырокія каменныя брамы, выступы і нішы, цяжкія драўляныя дзверы, брук замест зеляніны, якой так шмат у сучасных дварах.

Нарэшце ўбачыла адзін дом, сцяна якога аж да даху была абвіта дзімнімі вінаградом. Узрадавалася.

Калі дамоў ў немане гулялі дзеці, стаяла нейкая жанчына. Я спыталася ў яе, ці не жыве ў гэтым доме Пясецкая-Шлапялене, кабета не маладая ўжо.

Жанчына, у якой я спыталася, настаяла, падумала.

— Не, — адказала яна. — У нас не жыве. Толькі адна старэйшая кабета жыва ў нашым доме, ёй было 78 гадоў, яна летас памерла.

У параўнанні з той жанчынаю, якую шукала я, нябольша была зусім маладая. Маёй бабульцы цяпер павінна было быць 94 гады.

Зноў звярнулася я на вуліцу,

спынілася, не ведаючы, у які бок ісці далей.

Нешта цягнула мяне назад, да таго адзінага дома ў двары, сцяна якога аж да даху была абвіта дзімнімі вінаградом.

«Магчыма, жыхарка таго дома памылілася, а можа не ведае ўсіх сваіх суседзяў, і Марыя Шлапялене жыве іменна ў тым доме? — думалася мне.

Звярнулася да таго дома. Паступалася ў кватэру на першым паверсе. Здаўленай гаспадыні, якая ўбачыла перад сабою незнаёмую, пачала тлумачыць, каго я шукаю.

— Шлапялене? — пералыталася яна. — У яе некалі быў магазін. Дзе кніжкі прадаваліся!..

— Ага, ага, яна, — узрадавалася я, што шукаю не міф, а жанчыну, якую нехта ведае.

— Яна сапраўды жыве на гэтай вуліцы, але не ў нашым доме. Вось не ведаю, у якім доме яна жыве. Але пачакайце...

І мілая гаспадыня ўкленьчыла перад тэлефонам, які стаў на нізенькім століку.

Яна гаварыла з некім па тэлефоне на літоўскай мове, я не разумела, пра што, але чула прозвішча Шлапялене і здагадалася — пыталася ў некага, ці не ведае той яе адрасу.

Расчаравана паклала трубку — там адрасу Шлапялене не ведалі.

Там гаспадыня кватэры пачала звяніць яшчэ некаму — і глянула на мяне радасным позіркам — ніяк там ведалі адрас.

І сапраўды, скоро я замест невыразнага арыенціру мела дакладны адрас — вуліца Горкага, дом 40, кватэра 4.

Гэта было даволі далёка ад

Хоць снег так і не зазляў сёлета ў агнях навагодніх ілюмінацый, дзеці — самыя маленькія і школьнікі — зачараванымі вачамі глядзелі на ёлі, што падрыхтавалі для іх у тэатрах і палацах культуры, у клубы і школах доросляў. І сустрэка дзючына і хлопчыкаў павяжы і вясёлы Дзед Мароз, гаварыла ім шчырыя словы Снягурачка, махаў рукою прывітальна маленькі ружавашчоні Навы год... І гучала музыка, і выходзілі на сцэну артысты, і пачыналася цікавае відэішча, з удзелам Чырвонай Шапачкі, Бураціна, Мальчыша-Кібальчыша, Аўтары такіх прадстаўленняў былі вельмі цікавымі, і праграмы ранішняй вабілі сваёй разнастайнасцю. Кожную хвіліну на сцэне адбывалася нешта дзівоснае — прыгоды

знаёмага кранадзіла Гены або канцэртны нумар Дзюймавачні, ажывала байка Крылова, а то і гаварыў халюючы маналог Міколка-паравоз...

Гэтыя здымкі зроблены ў сталічным цырку, трупы якога запрасіла на прадстаўленне «Ну, пачакай!» не толькі мінскую дзятку, а і падлеткаў з Барысава і Нясвіжа, Пухавічаў і Лагойска. І пад купалам велічанага і святчнага гмаху не спыніліся дружны смех і гарачыя апладысменты. Бо на арэне змянялі адзін аднаго спрытныя, дужыя, дасціпныя, прыгожыя артысты ў вобрузах вядомых усім нам персанажаў.

І зіхацелі аеньчыкі ў сняжынках на ёлках, ззялі яны ў вачах юных грамадзян.

Фота Ул. КРУКА.

— Дзіва што ведала! Гэта ж была мая сяброўка!

Сапраўды дзіва, у 1974 годзе сустраці сяброўку Цёткі!

Пад час нашай гутаркі злосная суседка зайшла ў кватэру, наглядзець, ці ўсё нармальна. Убачыла, што мы зьявілі цікавую гаворку, супакоілася.

Марыя Шлапялене расказала мне, што Цётку яна ведала з 1900 года, што Цётка вадыла яна на нелегальныя сходы, дзе гаварылася аб саабоде, роўнасці і брацтве, раўнапраўі ўсіх народаў.

У 1906 годзе Марыя Пясецкая выйшла замуж за Юргіса Шлапялене і разам з мужам яны адчынілі кнігарню.

У асноўным у гэтай кнігарні прадаваліся кнігі на літоўскай мове, але дзверы крамы заўсёды былі гасцінна адчынены і для беларусаў.

Цётка наладзіла кантакт Пясецкай-Шлапялене з беларускаю выдавецкаю суполкаю «Загляне сонца і ў наша аконца» і ўсе кнігі, якія выдаваліся гэтай суполкаю ў Пецярбурзе, прадаваліся ў кнігарні Марыі Пясецкай-Шлапялене. Самі беларусы тут прызначалі свае сустрэчы, пазней частым госцем быў тут Янка Купала, ён прыходзіў у кнігарню з мастаком Чурленісам, з якім жыў у адным доме і сябраваў.

У кнігарні Марыі Пясецкай-Шлапялене прадаваліся кнігі і Янкі Купала.

Расказала мне гаспадыня і пра тое, як судзілі яе за распаўсюджанне зборніка Цёткі «Скрыпка беларускай».

Цётка сама прынесла да яе ў кнігарню каля пяцідзесяці экзэмпляраў зборніка. Пясецкая-Шлапялене павінна была іх зарэгістраваць, упісаць у кнігу, якая правяралася інспектарам друку і кніжнага гандлю ў Вільні. Але гаспадыня кнігарні, ведаючы, што зборнік Цёткі выдаваўся нелегальна, не зарэгістравала яго, а проста паклала на вадзе, спадзеючыся, што яго купляць да таго, як прыйдзе інспектар.

Але інспектар прыйшоў раней тэрміну, убачыў «Скрыпку беларускую», узяў адну кніжачку, пагартаў, пачытаў. Адрозна навастрэўся. Спытаў, дзе выдавалася, ці ёсць зарэгістрацыя. Зразумела, што зборнік нелегальны, тут жа склаў акт, канфіскаваў выданне, а потым пачалася судовая справа, прыцягнулі да адказнасці.

Я пераконвала суд. — гаварыла яна, — што не магу прычытаць усё ініжкі, якія трапляюць да мяне на продаж, ды і не ўмею разабрацца —

дэо крамольная, а дэе не крамольная. Выкручвалася, як уме-ла, і тым разам выкруцілася. А ў 1914 годзе ад турмы выратавала першая сусветная вайна. Зноў прыцігнулі мяне да судовай адказнасці, за распаўсюджанне літоўскай рэвалюцыйнай літаратуры. Але немцы наступалі, царскія войскі адыходзілі, Вільні пагражала акупацыя і царскі суд эвакуіраваўся. Так я і на волі засталася.

Марыя Пясецкая-Шлапялене актыўна ўдзельнічала ў літоўскім культурным руху, які ў пачатку XX стагоддзя набываў разгон і сілу. Як артыстка, выступала яна ў літоўскім аматарскім тэатры камедыі і апэраты, прымала ўдзел у першай літоўскай оперы «Віртуэ» Мікаса Пятраўскаса. Дык вось чаму, нягледзячы на вільнянскія гады, голас у Пясецкай-Шлапялене і цяпер гучыць молада.

Я прасіла гаспадыню, каб яна ўспомніла яшчэ што-небудзь са свайго жыцця, каб успомніла яшчэ што-небудзь пра Цётку.

— О, мілая, — ківала яна галавою. — Колькі гадоў прайшло, амаль семдзесят, старая і ўжо, хворая, даўно павінна была б не жыць...

— Што вы, жывіце на здароўе, — сказала я.

— Вось я вам сваю фатакартку пакараю, як былі мы маладыя, — сказала яна і паднялася з крэсла. Цяжка дыхаючы, пайшла ў другі пакой, вярнулася з канвертам тых даўніх часоў, на ім была напісана назва і адрас кнігарні Пясецкай-Шлапялене. Вынула з канверта фатаграфію. На ёй была маладая прыгожая жанчына ў сукенцы такога жакоўра, як некалі насіла і Цётка. Побач з жанчынаю на фатаграфіі быў малады мужчына. На ўсім было відаць, што перад аб'ектывам апарата сядзела маладая закаханая пара.

— Гэта фатаграфія 1906 года, вазьміце яе сабе на памяць. Разам з гэтым канвертам. А калі выйдзе ваша кніга пра Цётку — прышліце мне, калі ласка.

Я аблацала прысядзі кніжцы і мне вельмі хочацца, каб Марыя Пясецкая-Шлапялене да жыла да гэтай часу.

Мы развіталіся.

Такім чынам, на сённяшні дзень жывуць яшчэ дзве сяброўкі беларускай паэтка-рэвалюцыянеркі — Юлія Білюне, не жонка літоўскага паэта Юнаса Білюнаса, пра якую я ў свой час пісала ў «Полымі». Гэтым сваім прыездам у Вільню я сустракалася з яе дачкою, Юлія Білюнаса не-ранейшаму жыве ў Каўнасе.

І Марыя Пясецкая-Шлапялене, гаспадыня кнігарні, у якой прадаваўся зборнік Цёткі.

Усхваляваная, ішла я па трактары, па якім некалі, вядома ж, ступалі і ногі Цёткі.

Час далёкі, які ты блізікі!

Лідзія АРАБЕЙ.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-24-62, выдавецтва — 22-51-62, бухгалтэрыі — 22-50-00.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Хведар ЖЫЧКА.

Рэдакцыйная калегія: Заір АЗГУР, Барыс БУР'ЯН, Анатоль ГРАЧАНКАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАУ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЕД, Віктар ПРАТАСЕНЯ, Іраіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК [адказны сакратар], Рыгор ШЫРМА.